

การรับรู้และการอธิบาย “อดีต” ใน กิตาบลมลายูคริสต์ศตวรรษที่19

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PERCEPTION AND EXPLANATION OF “THE PAST” IN MALAY KITAB IN THE
NINETEENTH CENTURY

Miss Nureeyah Yusoh

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การรับรู้และการอธิบาย “อดีต” ใน กิตาบลมลายู คริสต์ศตวรรษที่19
โดย	นางสาวนุริยะ ยูโซะ
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนาพล ลิมอภิชาติ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชุติพร วิรุณหะ)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ตุลย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา)

นุรียะ ยูโซะ : การรับรู้และการอธิบาย “อดีต” ใน กิตาบมลายูคริสต์ศตวรรษที่19 (THE PERCEPTION AND EXPLANATION OF “THE PAST” IN MALAY KITAB IN THENINETEENTH CENTURY) อ.ที่ปริกษาวิทยาพนธ์หลัก: ผศ. ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, อ.ที่ปริกษาวิทยาพนธ์ร่วม: ผศ. ดร.ดิณาร์ บุญธรรม, 143 หน้า.

คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงของสังคมมลายู โดยเฉพาะในพื้นที่คาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตราอันได้รับแรงกระทบจากสงครามระหว่างรัฐในพื้นที่ดังกล่าวกับรัฐเพื่อนบ้านอย่างสงครามสยาม-ปัตตานี (ค.ศ. 1785 - 1838) สงครามปาเตรี (ค.ศ. 1812 - 1837) และสงครามซุงซัล (ค.ศ. 1872 - 1895) การสร้างอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการค้าของชาวตะวันตกอย่าง อังกฤษและดัตช์ ที่สั่นคลอนวิถีของศาสนาอิสลามและจริยธรรมของชาวมลายู ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้บรรดาอุลามาชาวมลายูเดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามยังโลกอาหรับ บ้างก็มุ่งศึกษาศาสนาอิสลามเพื่อจะกลับมาธำรงรักษาและปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้มีความใกล้เคียงกับศาสนาอิสลามในโลกอาหรับอันเป็นต้นทางของศาสนา

ภาวะความระส่ำระสายทางการเมืองดังกล่าวทำให้โครงสร้างของสังคมมลายูเริ่มปรับเปลี่ยน จากที่แต่เดิมสุลต่านเป็นผู้นำรัฐที่มีบทบาทในการเมืองโลกมลายู แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวอุลามาจะกลับเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความตระหนักต่อการธำรงรักษาศาสนาอิสลาม อันสืบเนื่องไปถึงการธำรงไว้ซึ่งความหวงแหนดินแดนของตน

การสร้างการรับรู้ "อดีต" เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความเป็นเอกภาพของศาสนาอิสลาม โดยอดีตดังกล่าวได้สอดแทรกในกิตาบมลายูซึ่งมีลักษณะที่เป็นสากล กล่าวคือ เป็นอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานและฮะดีษ และอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอาหรับ อย่างไรก็ตามอุลามาจะยังได้สะท้อนสภาพของสังคมมลายูในช่วงเวลาดังกล่าวผ่านกิตาบมลายูไว้อย่างมีนัยยะสำคัญ

ภาควิชา	ประวัติศาสตร์	ลายมือชื่อนิสิต .....
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์	ลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาหลัก .....
ปีการศึกษา	2560	ลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาร่วม .....

5780139822 : MAJOR HISTORY

KEYWORDS: โลกมลายู / โลกอาหรับ / โลกอาคีร์ต / โลกตุนยา / ฮารอมัยน์ / อุลามา

NUREEYAH YUSOH: THE PERCEPTION AND EXPLANATION OF “THE PAST” IN MALAY KITAB IN THENINETEENTH CENTURY. ADVISOR: ASST. PROF. JULISPONG CHULARATANA, Ph.D., CO-ADVISOR: ASST. PROF. DINAR BOONTHARM, Ph.D., 143 pp.

The nineteenth century was the period of transformation in Malay society, especially in the areas of Malay Peninsula and Sumatra Island which were affected by battles between the states in that area and the neighboring states such as Siamese-Patani wars (1785 - 1838), Padri War (1812 - 1837) and Sunggal War (1872 - 1895). There were also economic and commercial influences of the westerners, the British and the Dutch, for instance. These influences could result in an insecurity in Islamic way and ethics of Malay people. This change was an impulsion for many Malay *Ulama* to set off for further studies on Islamic religion in the Arab world. Some of those *Ulama* had composed literatures of the *Kitab* while residing in the Arab world whereas some of them had even intended to study Islamic religion to maintain and reform Islam in Malay world on their return to ensure there is certain similarity to the Islamic in Arab world where the religion was originated.

The situation of political chaos had caused the social structure of Malay society to change. In the early years, sultans were heads of the state with an active role in the politics of Malay world, but, in the nineteenth century, the *Ulamas* became a group of people who had a crucial role in raising and maintaining the awareness of Islamic religion and even their patriotism. The perception of “the past” is a way to create Islamic unity through interpolating the aforesaid past into *Malay Kitab* which has a characteristic of universality. In other words, it is the past which appears in the *Quran* (or *Koran*) and the *Hadith*, and the one that is related to the Arabic world. Furthermore, the *Ulama* was also a significant reflection of the state of Malay society in *Malay Kitab* during that time.

Department: History

Student's Signature .....

Field of Study: History

Advisor's Signature .....

Academic Year: 2017

Co-Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยพระนามแห่งอัลเลาะห์ผู้ทรงเมตตาและปรานีเสมอ

วิทยานิพนธ์เรื่องไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้เลย หากขาดความช่วยเหลือจากครอบครัวโดยเฉพาะคุณพ่อ ซึ่งมีส่วนช่วยเหลืออย่างมากในการหาเอกสารชั้นต้น ซึ่งเป็นหลักฐานหลักในการทำวิทยานิพนธ์ ทั้งยังช่วยแปลและขยายความเนื้อหาในกิตาบบลายู เช่นเดียวกันกับคุณแม่ที่คอยจัดการการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ หอสมุดแห่งชาติมาเลเซีย รวมถึงจัดแจงที่พักและค่าเดินทางทั้งสิ้น

ขอขอบคุณที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่าน ผศ.ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ และผศ.ดร.ตินาร์ บุญธรรม ที่ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ รวมทั้งได้ผลักดันและให้ความช่วยเหลือต่อผู้ศึกษาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ขอขอบคุณสำหรับคำแนะนำจากประธานกรรมการสอบ ผศ.ดร.ธนาพล ลิ้มอภิชาติ และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.ชูลีพร วิรุณหะ และอาจารย์ ดร.ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา สำหรับคำแนะนำในศึกษา

ขอขอบคุณ ศ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และผศ.ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ ที่ให้คำปรึกษาและกำลังใจ รวมถึงคำแนะนำในการใช้หลักฐานต้น

ขอขอบคุณ Prof. Dr. Hanafi Hussin Dean, Faculty of Arts and Social Sciences, University of Malaya (2016 - 2018) และ Dr. Muhammad Saiful Haq Bin Hussin Department of Malay Language, Academy of Malay Studies, University of Malaya Herawati Bahri และเจ้าหน้าที่ประจำ pusat kebangsaan manuskrip melayu National Library of Malaysia ที่อำนวยความสะดวกตลอดการลงพื้นที่และค้นคว้า ณ ประเทศมาเลเซีย

ทั้งนี้ขอขอบคุณจันทร์ยวีร์ สมปรีดา อิลฮาม มะกะดุง ญัฐพงษ์ ดวงแก้ว ญัฐพล เนาวบุตร และ พลวัฒน์ รินทะมาตย์ ที่ให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำตลอดการทำวิทยานิพนธ์

ขอความสันติจงมีแต่ท่าน

นุรีย์ะ ยูโซะ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตารางและแผนภาพ.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	13
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	13
1.2 ทบทวนวรรณกรรม.....	5
1.3 วัตถุประสงค์.....	14
1.4 สมมติฐาน.....	14
1.5 ขอบเขตการศึกษา.....	15
1.6 นิยามศัพท์.....	15
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	16
1.8 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	17
บทที่ 2 โลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	18
2.1 ปัจจัยภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งผลกระทบต่อโลกอิสลามมลายู....	18
2.2 อิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคมจากโลกตะวันตกในโลกมลายู.....	20
2.3 การปฏิรูปอิสลามในโลกอาหรับและอินเดีย กับโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	31
2.3.1 การปฏิรูปศาสนาอิสลาม.....	34
2.3.2 การปฏิรูปซูฟี.....	36
2.3.3 ขบวนการปฏิรูปซาลาฟีและวะฮาบี.....	39

2.4 การปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19	41
2.4.1 อุลามาฮ์กับการปฏิรูปศาสนาอิสลามก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	41
2.4.1.1 นุรุดดีน อัลรานีรี	42
2.4.1.2 अबดุล อรรอฮุฟ บิน อาลี อัลญาวี อัลฟันซูรี อัลชินคิลี	44
2.4.1.3 มุฮัมหมัดยูซุฟ อัลมากซ์ซารี	45
2.4.1.4 अबดุล อัลซามัด บิน अबดุลเลาะห์ อัลญาวี อัลปาเล็มบานี	47
2.4.1.5 มุฮัมหมัดอรัชาต อัลบันจารี	48
2.4.1.5 มุฮัมหมัดนาฟี อัลบันจารี	50
บทที่ 3 วรรณกรรมกิตาบ	53
3.1 จารีตการประพันธ์กิตาบ	57
3.2 กิตาบในฐานะบันทึกอดีต.....	59
3.3 วรรณกรรมโลกมลายู.....	64
3.3.1 กิตาบในโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19	66
3.4 วรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19	69
3.4.1 สถานะของกิตาบมลายู	70
3.4.1.1 วรรณกรรมกิตาบที่มีกล่าวถึงหลักวิถีการปฏิบัติทางศาสนา	74
3.4.1.2 วรรณกรรมกิตาบว่าด้วยพระวจนศาสตร์มุฮัมหมัด	76
3.4.1.3 วรรณกรรมกิตาบว่าด้วยเรื่องนิติศาสตร์อิสลาม	76
บทที่ 4 การอธิบายอดีตในกิตาบมลายู คริสต์ศตวรรษที่ 19	79
4.1 การอธิบายอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานหรือฮะดีษ	88
4.1.1 เนื้อหากิตาบมลายูว่าด้วยความศรัทธาและความยำเกรงต่ออัลเลาะห์และ ศาสดา	89
4.1.2 เนื้อหากิตาบมลายูว่าด้วยศาสดาและคัมภีร์ทางศาสนาในอดีต	92

4.1.3 เนื้อหาติดตามมลายูว่าด้วยโลกคุณยาและโลกอาคิรัต.....	95
4.2 การอธิบายอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอาหรับ.....	97
4.2.1 คนเผ่ากูรอยช์.....	102
4.3 ภาพสะท้อนสังคมโลกมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19	106
4.3.1. สะท้อนภาพความย่อหย่อนต่อความศรัทธาในศาสนาอิสลาม.....	107
4.3.2 สะท้อนภาพความเป็นอื่นในการเมืองโลกมลายู	114
4.3.3 ภาพสะท้อนเศรษฐกิจเมืองท่า.....	116
4.4 กิตาบบมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 กับการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายู.....	120
บทที่ 5 บทสรุป	123
รายการอ้างอิง.....	127
ภาคผนวก	135
ภาคผนวก ก. แผนที่.....	136
ภาคผนวก ข. ศาสดา หรือศาสนทูต.....	137
ภาคผนวก ค. เดือนตามปฏิทินอิสลาม.....	139
ภาคผนวก ง. ราชวงศ์อิสลามที่สำคัญในช่วงของการปฏิรูปศาสนาอิสลาม.....	140
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	143

สารบัญตารางและแผนภาพ

ตารางที่ 1 เนื้อหาในkitabmelayuที่ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 19.....	71
ตารางที่ 2 รายละเอียดของkitabmelayuในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งใช้ศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้.....	80
ตารางที่ 3 ตารางแสดงประเภทการรับรู้อดีตที่ปรากฏในkitabmelayuคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	125

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายแสดงถึงท่าเรือและป้อมปราการสถานีการค้าของโปรตุเกสที่มะละกาเมื่อค.ศ. 1515.....	21
ภาพที่ 2 ภาพถ่ายจดหมายแต่งตั้งเซรีเปอดูกา ราญา ฮะยี อับดุลเลาะห์	23
ภาพที่ 3 ภาพถ่ายพระราชสาส์นจากยังดีเปอร์ตวนมุดอ ราญา ญะฟัร (Yang di Pertuan Muda Raja jaafar) มงกุฎราชกุมารแห่งริเอา ถึงกัปตัน อีเลาะห์ (Captain Elout) ข้าหลวงฮอลันดา.....	25
ภาพที่ 4 ภาพถ่ายจดหมายจากข้าหลวงชาวฮอลันดา (Dubus de Giaignies: ค.ศ. 1826 - 1830) ถึงเซอรีเปอดูกา ต่วน สุลต่านซัยยิดซารีฟ ออตโตมาน (Seri Peduka Tuan Sultan Syed Syarif Ottoman Potiianak) แห่งราชสำนักปณตียานัก	27
ภาพที่ 5 ภาพถ่ายสำเนาพระราชสาส์นจากสุลต่านราตุ มะห์มุด บัทรุดดีน (Sultan Ratu Mahmud Badruddin) แห่งปาเล็มบังถึง โทมัส แสตรมฟอร์ด รัฟเฟิล ลงวันที่ 1 เดือนรอบิอุลเอาวัล ฮ.ศ. 1226 (ค.ศ. 1805)	28
ภาพที่ 6 การทำงานของแรงงานชาวอินเดียและชาวจีนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	29
ภาพที่ 7 Penang Free School เมื่อค.ศ. 1816	30
ภาพที่ 8 ภาพการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	31
ภาพที่ 9 ภาพวาดจักรพรรดิจาฮานگیر (Jahangir) แห่งจักรวรรดิโมกุล (ค.ศ. 1605 – 1627) ยืนอยู่บนแผนที่โลกในขณะที่โอบกอด จักรพรรดิซาร์ฮับบาส แห่งเปอร์เซีย ภาพนี้สะท้อนความยิ่งใหญ่จักรวรรดิโมกุล	33
ภาพที่ 10 วัตรปฏิบัติของมุสลิมในอินเดีย.....	39
ภาพที่ 11 มุฮัมหมัด บิน อับดุลวะฮาบ (นั่งกลาง) พร้อมทั้งอุลามาในขบวนการวะฮาบีย์	40
ภาพที่ 12 ภาพกิตาบบิตายาตุลอิหม่าน บิฟัดลุลมันัน (Hidayat al-Iman bi Fadl al-Mannan) ผลงานประพันธ์ของอัลรานีรี.....	44
ภาพที่ 13 อุลามาทั้ง 4 ท่านที่เมืองมักกะห์ ได้แก่ เซคอับดุลเราะห์มาน มิสรี, เซคอับดุลวะฮาบ	49
ภาพที่ 14 กิตาบบุญิง.....	56

ภาพที่ 15 Syair Musuh Kelantan.....	65
ภาพที่ 16 แสดงผังการสืบเชื้อสายของศาสตามุฮัมหมัดที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสดาในอดีต ...	105

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

กิตาบบมลายู (Kitab Melayu) เป็นวรรณกรรมหรือตำราสอนศาสนาอิสลามที่ประพันธ์โดยอุลามาฮะชาวมลายู และใช้ภาษามลายูในการอธิบายความรู้ทางศาสนา อุลามาฮะชาวมลายูเริ่มประพันธ์กิตาบบมลายูในราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยเป็นผลพวงมาจากการเดินทางของความรู้ทางศาสนาอิสลามจากนักเรียนชาวมลายูที่ไปศึกษาศาสนาอิสลามที่โลกอาหรับและอินเดีย¹ และนำความรู้ทางดังกล่าวมาประมวลและประพันธ์กิตาบบมลายูเพื่อเผยแพร่ศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้ต้องตามคำสอนทางศาสนาอิสลาม และมีความรู้ทางศาสนาชุดเดียวกับศาสนาอิสลามในโลกอาหรับ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของศาสนา

กิตาบบมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความน่าสนใจในฐานะที่เป็นวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามในช่วงเปลี่ยนผ่านทางความเชื่อของชาวมลายูมุสลิมจากความเชื่อทางศาสนาอิสลามที่มีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นไปสู่ความศรัทธาตามบัญญัติของศาสนาอิสลาม โดยวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามหรือกิตาบที่เผยแพร่ในสังคัมมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีเนื้อหาระบุถึงความศรัทธาต่ออัลเลาะห์และศาสนดา โดยกล่าวถึงคุณลักษณะของอัลเลาะห์ เทวทูต ประวัติศาสตร์ศาสดาในอดีตจนถึงศาสดามุฮัมมัด ทั้งยังสอดแทรกอิทธิปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติไว้ด้วยกัน เป็นต้น อาทิสีรอตอลมุสตาจิม (Sirat al-Mustaqim)² มีเนื้อหากล่าวถึงความศรัทธาต่ออัลเลาะห์ที่ถูกต้อง

---

¹ Mohd. Nor Bin Ngah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars* (Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, 1982).

² *ซีรอตอลมุสตาจิม* เป็นชื่อสะพานสำคัญในวันสิ้นโลกตามความเชื่อของศาสนาอิสลาม กิตาบเรื่องนี้เป็นผลงานประพันธ์ของนุรุดดีน อัลรานี (Nur al-Din al-Raniri: ไม่ปรากฏปีเกิดที่แน่นอน – เสียชีวิต ค.ศ. 1658) อุลามาฮะชาวกุซรัต ฟ่านักในอาเจาะห์ มีเนื้อหากล่าวถึงแนวทางในการนำไปสู่หนทางของอัลเลาะห์ อ้างอิง: Azyumardi Azra, "Seventeenth Century Maalay-Indonesian Networks li: 'Abd Al-Rauf Al-Sinkili," in *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia* (Hawaii: University of Hawaii, 2004), pp. 52 - 69.

บุสต์อันอัลซาลาติน (Bustan al-Salatin)¹ มีเนื้อหากล่าวถึงการสร้างชั้นดินและชั้นฟ้า ประวัติของ ศาสดา และอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น

ขณะที่kitabที่เผยแพร่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงทางขนบ การเขียนkitabจากเดิม โดยผู้บันทึกจากแต่เดิมเป็นอุลามาที่มาจากในโลกลายมาเป็นการบันทึก โดยอุลามาชาวมลายู การใช้ภาษาในการประพันธ์จากเดิมใช้ภาษาอาหรับทั้งหมดปรับเป็นใช้ภาษา อาหรับสำหรับอ้างอิงอัลกุรอ่านและอะดิษ รวมถึงใช้ภาษามลายูในการอธิบายข้อความดังกล่าว การเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามจากแต่เดิมเป็นการบันทึกความรู้ทางศาสนาจากอุลามาโดยตรง ได้เปลี่ยนเป็นการประมวลความรู้จากkitabในภาษาอาหรับและอาศัยทัศนะของอิหม่ามและการตีความจากอุลามาที่มีชื่อเสียงในโลกอาหรับและอินเดีย ทั้งยังนำบริบทของสังคมมลายูมาใช้ ประกอบการอธิบายความรู้ทางศาสนาเช่นกัน *Kitab Sabilal Muhtadin*: ประพันธ์เมื่อ ฮ.ศ. 1139/ ค.ศ.1772 – 1195/ 1774)² ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงวัตรปฏิบัติทาง ศาสนา และวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมตามหลักการทางศาสนา ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้kitabมลายู ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีความลักษณะเฉพาะและเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อ สังคมมลายูเผชิญกับความระส่ำระสายทางการเมือง อาทิ สงครามปาเดรี (ค.ศ. 1812 – 1837) สงครามชาว (ค.ศ. 1825 – 1830) สงครามซุงฆัล (ค.ศ. 1872 – 1895) และสงครามสยาม – ปาตานี (ค.ศ. 1785 – 1838) อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อุลามาชาวมลายูประพันธ์kitabมลายูเพื่อกระตุ้นให้ ชาวมลายูมุสลิมตระหนักถึงข้อปฏิบัติทางศาสนา และเป็นการเน้นย้ำความเป็นอื่นจากบรรดาผู้รุกราน ในสังคมมลายู

kitabมลายูศตวรรษที่ 19 ในฐานะวรรณกรรมบันทึกอดีตมีลักษณะเฉพาะจากบันทึกอดีต ประเภทฮิกายัต (Hikayat) และบาบัต (Babad) โดยฮิกายัตและบาบัตมีโลกทรรศน์การมองอดีตของ

¹ *บุสต์อันอัลซาลาติน* แปลว่าสวนของกษัตริย์ เป็นผลงานประพันธ์ของนุรุดดีน อัลราวีรี มีเนื้อหากล่าวถึงการสร้างชั้นดิน และชั้นฟ้า ประวัติของศาสดาอาตัมตลอดจนถึงศาสดามุฮัมมัด และมีเรื่องราวอภินิหารและปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ อ้างอิง:ibid.

² *Kitab Sabilal Muhtadin* เป็นkitabที่มีเนื้อหากล่าวถึงวัตรปฏิบัติทางศาสนา และวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมตาม บทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม ประพันธ์โดยมุฮัมมัดอาร์ชาด อัลบันจารี (Muhammad Arshad al-Banjari: ค.ศ. 1710 – 1812) อุลามาชาวมลายู ซึ่งประพันธ์ตามพระบัญชาของสุลต่านตะห์มิดุลเลาะห์ที่ 2 (Sultan Tahmidullah II: ค.ศ.1761 – 1801) อ้างอิง: Muhammad Arshad al-Banjari, *Kitab Sabila Al-Muhtadin* (N.p.: al-Nahdi Printing, n.d.).

โลกมลายูที่อิงกับราชสำนัก ศาสนาอิสลาม และอิทธิปาฏิหาริย์ เนื้อหาการบันทึกอดีตจึง มักกล่าวถึง การดำรงอยู่ของราชสำนัก การเป็นเขตพื้นที่วัฒนธรรมอิสลาม และการปรากฏขึ้นของอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อให้อำนาจความชอบธรรมต่อราชสำนักและผู้ปกครอง ซึ่งเนื้อหาทั้งหมด มีวัตถุประสงค์เพื่ออ้าง สิทธิธรรมภายใต้ปริมณฑลทางอำนาจของราชสำนัก ตัวอย่างเช่น *เซอจาเราะห์เมอလာยู* (*Sejarah Melayu*)³ อันเป็นบันทึกชิ้นนี้ถือเป็นบันทึกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมมลายู สันนิษฐานว่า ประพันธ์ขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 - 16 และชำระอย่างเป็นทางการในคริสต์ศตวรรษที่ 18 *ฮิกายัต มรุมหาวังสา* (*Hikayat Marong Mahawangsa*)⁴ ซึ่งเป็นบันทึกอดีตที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ราชสำนักเคดาห์และสยาม สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ *ฮิกายัต ปาตานี* (*Hikayat Patani*)⁵ มีเนื้อกล่าวถึงการสืบสันตติวงศ์ของราชสำนักปาตานี และกลั่นตันจาก ราชสกุลมหาวังสา ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้น

ขณะที่บันทึกอดีตในโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อน โลกทรรศน์ การบันทึกอดีตของโลกมลายูเริ่มเปลี่ยนไป โดยปรากฏการบันทึกเหตุการณ์ด้วยลำดับ เวลาและพื้นที่ เช่น *ตุห์ฟัตอัลนาฟิส* (*Tuhfat al-Nafis*)⁶ ประพันธ์โดยราชาอะห์หมัด บินราชาฮะยี

³ *เซอจาเราะห์เมอလာยู* หรือ *Malay Annuals* บันทึกอดีตชิ้นสำคัญที่สุดในวัฒนธรรมมลายู สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นราว คริสต์ศตวรรษที่ 15-16 และได้รับการชำระอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 18 บันทึกอดีตชิ้นนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งอย่างแน่นอน และเป็น บันทึกที่มีถึง 16 หลายสำนวน แต่สำนวนที่นักประวัติศาสตร์ใช้มากที่สุดคือ *Raffles MS 18* บันทึกอดีตชิ้นนี้กล่าวถึงการตั้งเมือง มะละกา การเข้ารับศาสนาอิสลาม และการโจมตีของโปรตุเกส อันทำให้ราชสำนักของมะละกาต้องอพยพไปจากมะละกา อ้างอิง: *Sejarah Melayu*, trans. C.C. Brown (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1970).

⁴ *ฮิกายัตมรุมหาวังสา* บันทึกอดีตของรัฐเคดาห์ มีเนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ ระหว่างสยามกับเคดาห์ ไม่ปรากฏ หลักฐานถึงผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 กล่าวกันว่าเจมส์ โลว์ (James Lowes) เจ้าหน้าที่บริษัท อังกฤษในสมัยนั้นสั่งให้ราชสำนักเขียนประวัติศาสตร์เมืองเคดาห์ขึ้น และผู้บันทึกได้อ้างสิทธิธรรมการปกครองโดยการสืบสายสันติ วงศ์จากราชสำนักมะละกา อ้างอิง: *Hikayat Marong Mahawangsa*, trans. Siti Hawa Haji Salleh (Kuala Lumpur: Yayasan Karyawan dan Penerbit Universiti Malaya, 1998).

⁵ *ฮิกายัตปาตานี* บันทึกอดีตของอาณาจักรปาตานี ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าเขียนขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อ้างอิง: *Hikayat Patani: The Story of Patani*, trans. A. Teeuw and D.K. Wyatt (The Hague: Martinus Nijhoff, 1970).

⁶ *ตุห์ฟัต อัล-นาฟิส* (ค.ศ. 1885) เรียบเรียงโดยราชาอะห์หมัด บินราชาฮะยี (Raja Ali Haji bin Raja Haji) และ ราชาฮะยีอะลีฮะยี บินราชาอะห์หมัด (Raja Ali Haji bin Raja Ahmad: ค.ศ. 1809 – 18073) ชาวบูกิสแห่งราชสำนักยะโฮร์ เนื้อหา ในบันทึกชิ้นนี้กล่าวถึงความยิ่งใหญ่และอิทธิพลทางการเมืองของชาวมลายูเชื้อสายบูกิสในคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยแสดงถึงแบบ แผน “ความเป็นสมัยใหม่” บางประการ คือ วิธีการนำเสนอข้อมูลและการใช้ข้อมูลจากบันทึกอดีตอื่นๆก่อนหน้านี้ในการเรียบเรียง

(Raja Ali Haji bin Raja Haji) และราญาอะลีฮะยี บินราญาอะห์หมัด (Raja Ali Haji bin Raja Ahmad: ค.ศ.1809 – 18073) ชาวบูกิสแห่งราชสำนักยะโฮร์ ศูนย์กลางของเนื้อหาในบันทึกอดีตไม่ได้อยู่แค่ในราชสำนักหรือเฉพาะชนชั้นนำในโลกมลายู หากยังให้บทบาทแก่สามัญชนเข้ามามีส่วนร่วมอันได้แก่ ชาวตะวันตก ชาวมลายู ชาวจีน และชาวอินเดีย เช่น ฮิกายัตอับดุลเลาะห์ (Hikayat Abdullah)⁷ ประพันธ์โดยอับดุลเลาะห์ บินอับดุลกาเดร์ (Abdullah bin Abdul Kadir: ค.ศ.1797 – 1856) เป็นต้น แต่ทว่าชนบการบันทึกอดีตเดิมก็ยังคงปรากฏอยู่บ้าง เช่น ฮิกายัตเซริกกันตัน (Hikayat Seri Kelantan) ไม่ปรากฏผู้บันทึกอย่างชัดเจน สันนิษฐานว่าบันทึก ในปีค.ศ. 1914 หรือหลังจากการทำสนธิสัญญาระหว่างสยาม-อังกฤษ (Siam-Anglo treaty) เมื่อปีค.ศ. 1909 ถึงสิทธิเหนือดินแดนแหลมมลายู⁸

ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของโลกทรรศน์การรับรู้อดีตของชาวมลายูที่เริ่มเปลี่ยนไป และจำแนกอดีตและกลุ่มคนตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทำให้งานวิจัยศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นิพนธ์มลายูจึงใช้วรรณกรรมบันทึกอดีตของชาวมลายูเป็นหลักฐานในการศึกษาขึ้นสำคัญ และทำให้เห็นชนบการบันทึกอดีตและการรับรู้อดีตในลักษณะที่สอดคล้องกันตามช่วงเวลา เมื่อความรู้ทางศาสนาอิสลามได้แผ่ขยายในสังคมมลายูผ่านการประพันธ์กิตาบบมลายูโดยอุลามาฮามลายู ซึ่งโลกทรรศน์การรับรู้อดีตระหว่างชาวมลายูกับศาสนาอิสลามนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บันทึกฉบับนี้ อ้างอิง: Raja Ali Haji ibn Ahmad, *The Precious Gift: Tuhfat Al-Nafis*, trans. Virginia Matheson and Barbara Watson Andaya (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1982).

⁷ *ฮิกายัตอับดุลเลาะห์* (ค.ศ.1840 – 1846) เรียบเรียงโดยอับดุลเลาะห์ บินอับดุลกาเดร์ (Abdullah bin Abdulkadir: ค.ศ.1797 – 1856) เนื้อหากล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผ่านมุมมองชาวมลายูที่ทำงานกับข้าราชการอาณานิคมอังกฤษ บันทึกชิ้นนี้แสดงถึง “ความเป็นสมัยใหม่” จากการอธิบายถึงโลกทรรศน์ชาวมลายูที่เปลี่ยนไปและแตกต่างจากบันทึกอดีตก่อนหน้า จุดประสงค์ของบันทึกฉบับนี้คือ การเขียนประวัติตัวเอง (อับดุลเลาะห์) ให้กับแรฟเฟิลผู้เป็นนายของเขา ทำให้บันทึกดังกล่าวมีวิธีคิดแบบตะวันตกมากกว่าบันทึกอื่นๆ อ้างอิง: Abdullah bin Abdulkadir, *The Hikayat Abdullah*, trans. A.H. Hill (New York: Oxford University Press, 1970).

⁸ ฮิกายัตเซริกกันตัน มีเนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์กับราชสำนักเลเกะห์หนึ่งในราชสำนักแห่งกันตัน ตั้งแต่รัชสมัยราญาอะห์หมัด จนถึงรัชสมัยสุลต่านมูฮัมหมัดที่ 4 ซึ่งพระองค์ได้เดินทางมาสยามและทำสนธิสัญญาระหว่างสยาม-กันตัน อ้างอิง Bazrul Bahammam, *Kesultanan Melayu Kelantan* (Kuala Lumpur: Dewanbahasa dan Pustaka, 2006).

มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ อดีตของศาสนาอิสลามมีลักษณะที่เป็นสากลเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพแก่ชาวมุสลิม ขณะที่อดีตของชาวมลายูมีการจำแนกกลุ่มคนตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์

ดังนั้น อุลามาชาวมลายูจึงต้องมีกลยุทธ์ในการประพันธ์กิตาบบลายูเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพแก่ชาวมลายูมุสลิม เพื่อเชื่อมโยงการรับรู้อดีตของดินแดนต้นทางศาสนาอิสลามให้เป็นเอกภาพเดียวกัน โดยใช้การรับรู้อดีตของชาวมลายู และบริบทสังคมมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว โดยใช้อดีตที่เป็นสากลของศาสนาอิสลามมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายสังคมมลายู เพื่อให้สอดคล้องตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม ด้วยการรับรู้อดีตชุดเดียวกับชาวมุสลิมในพื้นที่อื่น

การศึกษาการรับรู้และการอธิบาย “อดีต” ใน “กิตาบ” ของโลกมลายู ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นการศึกษาถึงการรับรู้อดีตและหน้าที่ของอดีตในกิตาบ ซึ่งในตัวกิตาบเองมีลักษณะเป็นวรรณกรรมไม่ใช่งานประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง หากแต่วรรณกรรมดังกล่าวสามารถสะท้อนโลกทรรศน์และความประสงค์ของอุลามาผู้ที่เรียบเรียงและเผยแพร่ในการปฏิรูปศาสนาอิสลาม รวมทั้งบริบททางสังคมในโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19

1.2 ทบทวนวรรณกรรม

งานศึกษาเกี่ยวข้องกับการศึกษาการอธิบาย “อดีต” ใน “กิตาบ” ของโลกมลายู คริสต์ศตวรรษที่ 19 สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ งานศึกษาเกี่ยวกับบันทึกอดีตหรือประวัตินิพนธ์โลกมลายูและอิสลามโดยเฉพาะในพื้นที่คาบสมุทรมลายูและดินแดนบนเกาะสุมาตรา งานศึกษาเกี่ยวกับกิตาบบลายู และงานศึกษาที่เกี่ยวกับการปฏิรูปศาสนาอิสลาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

งานศึกษาเกี่ยวข้องประเภทแรก เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับบันทึกอดีตของหรือประวัติศาสตร์นิพนธ์โลกมลายูและอิสลามโดยเฉพาะในพื้นที่คาบสมุทรมลายูและดินแดนบนเกาะสุมาตรา งานศึกษาที่สำคัญชิ้นหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์มลายูของไทย คือ งานศึกษาของ ชุลิพร วิรุณหะ (2553)⁹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง *บุหงารายา: ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู* งานศึกษาของชุลิพรมีความสำคัญในแง่การเปิดพื้นที่การเรียนรู้งานเขียนพื้นเมืองที่บันทึกอดีตของชาวมลายู ในที่นี้ชุลิพรได้เลือกงานชิ้น

⁹ ชุลิพร วิรุณหะ, *บุหงารายา: ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู*, พิมพ์ครั้งที่ 2 ed. (กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2553).

สำคัญมา 5 ชั้นมาศึกษาวิเคราะห์ ได้แก่ เซอร์จาเราะห์มลายู ตูร์ฟัตอัลนาฟิส ฮิกายัตอัลดุลเลาะห์ ฮิกายัตปาตานี และฮิกายัตมรุมหวังสา งานของซูลีพรมีคุณค่าในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบันทึกอดีตของโลกมลายูจากการวิเคราะห์สภาพความเป็นไปทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม รวมถึงการมองของวิถีคิดของชาวมลายูผ่านงานบันทึกอดีตดังกล่าว

งานศึกษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับซูลีพร คือ งานศึกษาของ ซิตีฮาวา ฮะยี ซาเลาะห์ (Siti Hawa Haji Saleh) (2009)¹⁰ ศาสตราจารย์แห่ง Institute of the Malay World and Civilisation (ATMA) แห่ง University Kebangsaan Malaysia เรื่อง Kelopak Pemikiran Sastara Melayu ซึ่งเป็นการศึกษาโดยการวิเคราะห์ความคิดผ่านวรรณกรรมของชาวมลายู งานศึกษาชิ้นนี้ไม่ได้เพียงแค่วรรณกรรมจากบันทึกอดีตของชาวมลายู หากแต่ใช้ประเภทวรรณกรรมมลายูชิ้นอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ บทกวีในฮิกายัตอิสมายาติม (Hikayat Ismayatim)¹¹ บทกวีสุลต่านเมอลานา (Syair Sultan Maulana)¹² และบทกวีการทำสงครามกับจีนของซิติซัยนุสสุไบดะห์ (Syair Siti Zainubaidah Perang Cina)¹³ เป็นต้น งานศึกษาชิ้นนี้มีคุณูปการนำวรรณกรรมพื้นเมืองประเภทบทกวีมาศึกษาในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้วยการสังเคราะห์ความคิดและมุมมองของผู้บันทึกที่มีต่อสังคมมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว

งานศึกษาชิ้นสำคัญของซิติฮาวา ฮะยีซาเลาะห์ (Siti Hawa Haji Saleh) (2010)¹⁴ ที่ช่วยขยายองค์ความรู้ ของวรรณกรรมมลายูอีกชิ้นหนึ่งคือ *Malay Literature of the 19th Century*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁰ Siti Hawa Haji Salleh, *Kelopak Pemikiran Sastara Melayu* (Bangi: University Kebangsaan Malaysia, 2009).

¹¹ *ฮิกายัตอิสมายาติม* เป็นหนึ่งในวรรณกรรมคลาสสิกของโลกมลายู ได้รับอิทธิพลการประพันธ์แบบอาหรับ-เปอร์เซีย มีเนื้อหากล่าวถึงความจงรักภักดีของขุนนาง ความปรารถนาของกษัตริย์ผู้ปกครอง

¹² *ซาอ์รเมอลานา* เป็นงานประพันธ์ที่กล่าวถึงสงครามระหว่างราชสำนักเคดาห์ส่งกองกำลังไปช่วยสยามทำสงครามในกับพม่าในภูเก็ตเมื่อค.ศ. 1810

¹³ ซาอ์รซิติสุไบดะห์เปอร์จิงนา เป็นวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวของเจ้าหญิงพระองค์หนึ่งผู้เป็นบุตรสาวของอูลามะซึ่งนางได้อภิเษกกับสุลต่านซัยนุลาอาบิติน ผู้ปกครองแห่งเมืองที่มั่งคั่งด้วยการค้าแห่งหนึ่ง ครั้งหนึ่งเมืองดังกล่าวมีความขัดแย้งกับราชสำนักจีนในเรื่องการค้าจึงทำให้สุลต่านถูกจับตัวไป เจ้าหญิงสุไบดะห์ได้ปลอมตัวเป็นชายเข้าราชสำนักจีนและลักลอบช่วยเหลือพระสวามีออกมาและได้กลับไปครองเมืองตามเดิม

¹⁴ Siti Hawa Haji Saleh, *Malay Litterateur of the 19th Century Translate by Quest Services* (Institut Terjemahan Negara Malaysia: Kuala Lumpur, 2010).

ที่มุ่งเสนอวรรณกรรมของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ อันเนื่องมาจากบริบทของโลกมลายู คริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความเปลี่ยนแปลงทางทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญา โดยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกมลายูมีความเปลี่ยนแปลงจากระบบอาณานิคมตะวันตกที่มีการนำแรงงานต่างชาติเข้ามา รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษา และการพาณิชย์ และการปฏิรูปสังคมมลายูโดยเฉพาะผลพวงจากการกลับมาของอูลามะชาวมลายู งานศึกษาเรื่องนี้มีคุณูปการในการขยายภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นช่วงเวลาในการเปลี่ยนแปลงผ่านงานประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าว

ขณะที่งานศึกษาของเลียว ยอค ฟาง (Liaw Yock Fang) (2013)¹⁵ ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมมลายู เรื่อง *A History of Classical Malay Literature* ที่ศึกษาวรรณกรรมจารีตของโลกมลายู โดยเฉพาะอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่อยู่ในวรรณกรรมจารีตของโลกมลายู โดยเฉพาะลัทธิซูฟีที่มีบทบาท ในสังคมมลายู และให้ความสำคัญกับมะละกาและอาเจะห์ในฐานะเมืองที่เป็นระเบียบสูง มักรกะห์ งานศึกษาชิ้นนี้มีคุณูปการต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของวรรณกรรมในโลกมลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อทางศาสนาอิสลามที่ส่งผลต่อการประพันธ์วรรณกรรมจารีต

ทั้งนี้ทั้งนั้น งานศึกษาที่กล่าวในข้างต้นเป็นล้วนแต่เป็นงานศึกษาถึงการบันทึกอดีตและวรรณกรรมของโลกมลายู ถึงแม้จะชี้ให้เห็นอิทธิพลทางศาสนาอิสลามบ้าง แต่ยังไม่มื่อน้ำหนักมากพอที่จะอธิบายลักษณะการบันทึกอดีตของโลกอาหรับ ฉะนั้นงานศึกษาชิ้นสำคัญที่สามารถขยายประเด็นดังกล่าวคือ งานศึกษาของเชส เอฟ โรบินสัน (Chase F. Robinson) (2003)¹⁶ นักประวัติศาสตร์อิสลามและประธานสำนักศูนย์บัณฑิตศึกษาแห่ง The City of University of New York เรื่อง *Islamic Historiography* งานศึกษาของโรบินสันเป็นการศึกษาการเขียนประวัติศาสตร์ของอิสลามที่ใช้หลักฐานอย่างอัลกุรอานและฮะดีษ โดยอดีตที่พบในอัลกุรอานมีลักษณะเป็นบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม ซึ่งชาวมุสลิมไม่สามารถตั้งคำถามหรือวิพากษ์วิจารณ์ได้ ขณะที่อดีตในฮะดีษมีสถานะเป็นหลักฐานจากการบันทึกการกระทำและพระวจนะของศาสดามูฮัมหมัดด้วยการพิจารณาสายรายงาน

¹⁵ Liw Yock Fang, *A History of Classical Malay Literature* (Singapore: ISEAS Publishing, 2013).

¹⁶ Chase F. Robinson, *Islamic Historiography* (Cambridge: Cambridge Press, 2003).

ฮะดีษหรืออิสนัต (Isnad) และการใช้ฮะดีษ งานศึกษาของโรบินสันมีคุณูปการในการต่อยอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์อิสลามเพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการบันทึกอดีตของอิสลาม

งานศึกษาประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองบนพื้นที่คาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรา อันเป็นขอบเขตพื้นที่ศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เสนอความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อันมีปัจจัยศาสนาอิสลามและชาวตะวันตก ได้แก่ งานศึกษาของฟรีค โคลอมบินญ์ (Freek Colombinj) (2005)¹⁷ อาจารย์ประจำ Department of Social and Cultural Anthropology, University Amsterdam บทความเรื่อง “A Moving History of Middle Sumatra 1600 – 1870” ได้เสนอความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของดินแดนตอนกลางของสุมาตรา ตั้งแต่ปีค.ศ. 1600 – 1870 ซึ่งขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจจากการค้าทางทะเลด้วยการตั้งเมืองท่าและสินค้าจากทางดินแดนตอนใน โดยเฉพาะในมินังกะเบา จามปี และบันเต็น เป็นต้น ปัจจัยทางเขตพื้นที่เศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ดินแดนทางตอนกลางของสุมาตราถูกเชื่อมโยงด้วยการคมนาคมผ่านพื้นที่สูง และเทือกเขา Bukit tinggi ที่ตั้งเป็นแนวยาวทางตะวันออกของสุมาตราโดยกินพื้นที่ทางตอนเหนือถึงตอนกลาง การคมนาคมดังกล่าวเป็นการรวมศูนย์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วยการควบคุมการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของดัตช์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดินแดนดังกล่าว งานศึกษาของโคลอมบินญ์ช่วยขยายภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในเขตพื้นที่ศึกษาของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

บทความอีกฉบับที่น่าสนใจของฟรีค โคลอมบินญ์ (2004)¹⁸ เรื่อง *Islam Influences on Urban from Sumatra in the Seventeenth to Nineteenth Centuries CE* ได้เสนออิทธิพลของศาสนาอิสลามที่พบในการวางผังเมืองช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 19 ในพื้นที่สุมาตรา โดยเฉพาะในปาเล็มบัง ปาดัง และตันงุงปีนัง ซึ่งการเข้ามาของดัตช์มีส่วนสำคัญในการขยายพื้นที่เมืองไปยังดินแดนใกล้เคียงอื่น ผังเมืองหรือชุมชนตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ ประกอบด้วยที่พัก 60 – 80 หลังคาเรือน มีบาลัยหรือมัสยิดสร้างอยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลาง งานศึกษาชิ้นนี้แสดงให้เห็นการกระจายตัวของชุมชนมุสลิมในพื้นที่อื่นบนเกาะสุมาตรา

¹⁷ Freek Colombinj, "A Moving History of Middle Sumatra 1600 – 1870," *Modern Asian Studies* 39 (2005): pp. 1 - 38.

¹⁸ "Islam Influences on Urban from Sumatra in the Seventeenth to Nineteenth Centuries Ce," *Indonesia and the Malay World* 32 (2004).

เช่นเดียวกับบทความของเดลมัส ปูเนอริ ซาเล็ม (Delmus Puner Salim) (2013)¹⁹ เรื่อง “Islam, Politics and Identity in Sumatra” มุ่งเสนอการเข้ามาของศาสนาอิสลามในสุมาตรา และการเติบโตของสำนักซูฟีซึ่งมีบทบาทในการเผยแพร่ความเชื่อทางศาสนาอิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาอิสลามกับความเชื่อท้องถิ่นเดิมอันได้แก่ วิญญาณนิยมและศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลามในสำนักซูฟีได้เติบโตและแทรกซึมไปยังราชสำนักและการเมืองของสุมาตรา อิทธิพลของอูลามะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศาสนาอิสลามมีบทบาททางความคิดและการเมือง ตลอดจนการเข้ามาของกระแสซูฟีใหม่ซึ่งมีการปรับคำสอนทางศาสนาอิสลามให้มีความบริสุทธิ์และปราศจากความเชื่อท้องถิ่นเดิม โดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์แทรกสอดแทรกในวิถีปฏิบัติของซูฟีเดิม นอกจากนี้เดลมัสยังกล่าวถึงอิทธิพลของการปฏิรูปศาสนาอิสลามโดยนักเรียนได้รับความรู้ทางศาสนาอิสลามในอาหรับและอินเดียในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 อาทิ กลุ่มปาเดรีและกลุ่มแกมูดา เป็นต้น งานของเดลมัสให้ภาพรวมของศาสนาอิสลามที่มีผลต่อการสร้างการเมืองและอัตลักษณ์ในสุมาตรา ซึ่งทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองในพื้นที่ดังกล่าว

นอกจากนี้ งานชิ้นสำคัญที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองในคาบสมุทรมลายู คืองานศึกษาของ ฟรานซิส อาร์ แบริดลีย์ (Francis R. Bradley) (2010)²⁰ อาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ ประจำ Pratt Institute เรื่อง *The social dynamics of Islamic revivalism in Southeast Asia: The rise of the Patani school, 1785 – 1909* ซึ่งเป็นผลงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตของ โดยเขาศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมอิสลามโดยเฉพาะในปาตานี โดยเขาเสนอว่าการเติบโตของปาตานีเกิดขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในฐานะเมืองท่าสำคัญ และเป็นศูนย์กลางการของบรรดาอูลามะ ทั้งนี้เขาได้ศึกษาพลวัตของศาสนาอิสลามใน 3 พื้นที่คือ ราชสำนัก ตลาดการค้า และมีฮิดเขาได้เสนอช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามในปาตานีคือ เหตุการณ์สงครามระหว่างสยาม – ปาตานี เมื่อปี ค.ศ. 1785 – 1838 ซึ่งอูลามะที่ได้รับผลกระทบจากสงครามดังกล่าวได้อพยพและพำนักในเมืองมักกะฮ์ มีการผลิตผลงานสอนศาสนาอิสลามจำนวนมาก และมีการนำงานดังกล่าวมาเผยแพร่ในโลกมลายูโดยบรรดาลูกศิษย์ของเขา

¹⁹ Delmus Puner Salim, "Islam, Politics and Identity in Sumatra," *Journal Indonesian Islam* 7, no. 1 (2013): pp. 96 - 118.

²⁰ Francis R. Bradley, "The Social Dynamics of Islamic Revivalism in Southeast Asia: The Rise of the Patani School, 1785 – 1909 " (University of Wisconsin-Madison, 2010).

ผลงานชิ้นสำคัญของฟรานซิส อาร์ แบรดลีย์ (2016)²¹ เรื่อง *Forging Islamic Power and Place: The Legacy Shaykh Daud bin 'Abd Allah al-Fatani in Mecca and Southeast Asia* ได้พัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ในข้างต้น โดยงานศึกษาเรื่องนี้มีคุณูปการในการทำความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมมาผ่านงานประพันธ์ของเชคดาอุด อัลฟาตอนี อุลามะชาวปาตานีที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองมังกะห์ ผู้ประพันธ์กิตาบ 63 เล่ม และแสดงถึงความพยายามของอุลามะมาในการธำรงรักษาศาสนาอิสลามไว้ในขณะที่สังคมมาอยู่ในปาตานีสันตะเทือนด้วยสงครามและความขัดแย้งกับสยาม

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องประเภทที่สอง คืองานศึกษาที่เกี่ยวกับกิตาบและอุลามะ ซึ่งสัมพันธ์ด้วยการที่กิตาบเป็นผลผลิตจากอุลามะ งานศึกษาที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นงานศึกษาที่เปิดเขตแดนความรู้อันเกี่ยวข้องกับกิตาบซึ่งเป็นผลผลิตของอุลามะ ได้แก่ งานศึกษาของมูฮัมหมัดนอร์ บินเงาะห์ (Mohd Nor Bin Ngah) (1982)²² เรื่อง *Kitab Jawi: Islamic Thought of Malay Muslim scholars* งานเขียนของมูฮัมหมัดนอร์มีความสำคัญอย่างต่อเนื่องต่อเปิดองค์ความรู้ของกิตาบยาวี โดยจำแนกตามประเภทเนื้อหาของกิตาบ ได้แก่ กิตาบยาวีที่กล่าวถึงความเชื่อความศรัทธา กิตาบยาวีที่กล่าวถึงวัตรปฏิบัติ และกิตาบยาวีที่ใช้ในทางการเมืองการปกครอง งานศึกษาชิ้นนี้ทำให้เห็นกิตาบยาวีในแต่ละประเภทที่ผลงานของอุลามะ และยังรวบรวมกิตาบมลายูที่ถูกทำลายอันเนื่องด้วยเหตุผลทางความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันของอุลามะในรุ่นต่อมา

ขณะที่งานศึกษาของของอัสซุมาร์ดี อัสรา (Azumardi Azra) (2004)²³ เรื่อง *The Origins of Islamic reformism in Southeast Asia* ที่เสนอเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างอุลามะคนสำคัญในโลกมลายูกับโลกอาหรับระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 อาทิ นูรุดดีน อัลรานีรี อับดุลรออูฟ อัลชินคิลิ มูฮัมหมัดยูซุฟ อัลมากัสซารี มูฮัมหมัดอัรซาด อัลบันจาฮี และดาอุด อัลฟาตอนี เป็นต้น งานศึกษาชิ้นนี้ มีคุณูปการอย่างมากในการช่วยขยายภาพความสัมพันธ์ระหว่างบรรดาอุลามะและการเดินทางเพื่อศึกษาศาสนาอิสลามของอุลามะชาวมลายูแต่ละท่าน

²¹ *Forging Islamic Power and Place: The Legacy Shaykh Daud Bin 'Abd Allah Al-Fatani in Mecca and Southeast Asia* (USA: University of Hawai'i Press, 2016).

²² Mohd. Nor Bin Ngah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*.

²³ Azyumardi Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia* (Hawaii: University of Hawaii, 2004).

ช่วงเวลาใกล้เคียงกันมีงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงผลผลิตนักวิชาการด้านศาสนาจากดินแดนฮารอมัยน์²⁴ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นูมาน หะยิมะแซ (2552)²⁵ ได้แก่งานจาก “ฮารอมัยน์” สู่ “อุษาคเนย์” โดยอธิบายถึงการศึกษาศาสนาอิสลามในดินแดนฮารอมัยน์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 งานของนูมานได้ขยายเวลาที่กว้างขึ้น หากแต่ไม่ได้ชี้ให้เห็นบริบททางการเมืองอันเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมมลายูที่เผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในหลากหลายด้านจากการครอบงำของอาณานิคมตะวันตกและอิทธิพลความรู้จากสถาบันสอนศาสนาอิสลามเหล่านี้

นอกจากงานศึกษาที่ชี้เฉพาะไปที่กิตาบและอุลามาห์โดยตรงแล้ว ยังมีงานศึกษาที่กล่าวถึงระบบการศึกษาของชาวมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 อย่างงานศึกษาของ วิลเลียม อาร์ รอฟ (William R. Roof) (2009)²⁶ เรื่อง *Studies on Islam and Society in Southeast Asia* กล่าวถึงรูปแบบการสอนที่เป็นสถาบันอย่างเป็นระบบ อิทธิพลในการสร้างองค์ความรู้ศาสนาอิสลามในโลกมลายูโดยอาณานิคมตะวันตก รวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มศาสนาอิสลามที่ใช้เหตุผลทางด้านศาสนาเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องเอกราช อาทิขบวนการนิญ (The Nejd), ขบวนการฟาราอิด (The Fara'idi Movement) และขบวนการฟูลานีญฮาด (The Fulani Jihad) งานของรอฟได้ขยายภาพสังคมมลายูในช่วงอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการศึกษาชนพื้นเมืองและการเคลื่อนไหวของปัญญาชนชาวมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องประเภทสุดท้ายคือ งานศึกษาที่เกี่ยวกับการปฏิรูปศาสนาอิสลาม งานศึกษาชิ้นสำคัญที่ช่วยปูพื้นฐานเกี่ยวกับการฟื้นฟูศาสนาอิสลามคือ วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของ ทวีศักดิ์ อุปมา (2552)²⁷ เรื่อง *การอธิบายความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ผ่านทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูในอิสลาม: การกำหนดทฤษฎีและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์* ทวีศักดิ์ กล่าวถึงประวัติศาสตร์การฟื้นฟูศาสนาอิสลามในช่วง 3 ยุคสมัย คือ สมัยคอลีฟะห์อับบัส โดยมิมีผู้นำสำคัญ

²⁴ ฮารอมัยน์ (Haramai) หมายถึง เมืองศักดิ์สิทธิ์ในนครสนะของศาสนาอิสลาม อันเนื่องมาจากเป็นดินแดนที่มีความสัมพันธ์กับศาสดาและการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในยุคศาสดา ได้แก่ เมืองมักกะห์และเมืองมาดีนะห์

²⁵ นูมาน หะยิมะแซ, "จาก “ฮารอมัยน์” สู่ “อุษาคเนย์” โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์" (paper presented at the โลกของอิสลามและมุสลิมในสยามประเทศไทย-อุษาคเนย์-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, โรงแรมทวินโลตัส นครศรีธรรมราช, 2552).

²⁶ William R. Roof, *Studies on Islam and Society in Southeast Asia* (Singapore: NUS Press, 2009).

²⁷ ทวีศักดิ์ อุปมา, "การอธิบายความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ผ่านทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูในอิสลาม: การกำหนดทฤษฎีและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์" (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552).

คือ อบูล หะซัน อัลอัซฮารี ซึ่งมีการจัดการต่อรัฐเล็กน้อยที่ก่อตัวเป็นปฏิปักษ์รวมถึงช่วงต้นของ สงครามครูเสด ในสมัยที่สองคือสมัยของอิหม่ามฆอซาลี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเผชิญหน้าในช่วง สงครามครูเสดรวม และช่วงที่สามคือ นูรุดดีน อัลซันกี และซอลาฮุดดีน อัลอัยยูบีย์ เป็นช่วงเวลาที่ เผชิญหน้าต่อการรุกรานของชาวมองโกล งานศึกษาชิ้นนี้ใช้อัลกุรอ่าน และฮะดีษ มาเป็นหลักฐาน ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้งานของทวีศักดิ์ได้ชี้ให้เห็นความต่อเนื่องและขาดตอนใน ประวัติศาสตร์การฟื้นฟูศาสนาอิสลาม รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพยายามฟื้นฟูศาสนาอิสลามของ อุลามาในแต่ละช่วงเวลาอีกด้วย

ขณะที่งานศึกษาของ มุฮัมหมัดนาอิม ยาซิน (Muhammad Naim Yasin) (1997)²⁸ เรื่อง *The Book of Emaan: The Basis reality and invalidation of Emaan* งานที่ศึกษาหลัก ความศรัทธา และวัตรปฏิบัติตามที่ศนะของอิบนุตอยมียะห์ (Ibn Taymiyyah) อุลามาสำคัญของ นิกายสายซุนนี ตามมัซฮับ²⁹อิหม่ามฮันบาลี ความน่าสนใจของงานชิ้นนี้คือการให้รายละเอียดของหลัก ศรัทธาและปฏิบัติของอิบนุตอยมียะห์ด้วยลัทธิซุนนี ตามตอริกต์กอตีรีย์ ซึ่งเป็นหนึ่งในวิถีปฏิบัติของ อิสลามลัทธิซุนนี ซึ่งมีอิทธิพลวัตรปฏิบัติของศาสนาอิสลามในโลกมลายู

ขณะเดียวกันยังมีวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตซึ่งกล่าวถึงทัศนะอิหม่ามฆอซาลีอีกหนึ่งทัศนะที่ มีอิทธิพลต่อศาสนาอิสลาม ในโลกมลายูอย่างงานวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตของ อิบราเห็ง ดีซา

²⁸ Muhammad Naim Yasin, *The Book of Emaan: The Basis Reality and Invalidation of Emaan* (London: al-Firdous Ltd., 1997).

²⁹ มัซฮับ (Mazhab) คือ แนวทางการปฏิบัติศาสนาตามบรรดาปราชญ์ ซึ่งมีมัซฮับในศาสนาอิสลามมีด้วยกัน 4 มัซฮับ คือ

- 1) มัซฮับอิหม่ามฮานาฟี (Mazhab Hanafi) ก่อตั้งโดย นูอมาน บินซาบิต บินอัลมร์ชะบา (Numan bin Thabit bin Zuta bin Marzuban: ค.ศ.699 – 779) สืบเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซีย ท่านเกิดที่เมืองกุกุพะห์ ประเทศอิรัก
- 2) มัซฮับอิหม่ามมาลิก (Mazhab Maliki) นำโดย มาลิก บินอานัส (Malik bin Anas: เกิดระหว่างปี ค.ศ.708 และ715 ท่าน เสียชีวิตด้วยวัย 83 ปี) ท่านเกิดที่เมืองมาดีนะห์
- 3) มัซฮับอิหม่ามซาฟิอี (Mazhab Syafii) นำโดย มุฮัมหมัดบินอิดริซ ซาฟิอี (Muhammad bin Idris Syafii: ค.ศ.767 – 821) ผู้สืบสายสัมพันธ์ในชนเผ่ากูรอซ (Qurasyi) ซึ่งเป็นชนเผ่าเดียวกับศาสดามุฮัมหมัด ท่านเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของอิหม่าม มาลิกี สำนักนี้มีศูนย์กลางการศึกษาเมืองแบกแดดและอียิปต์
- 4) มัซฮับอิหม่ามฮันบาลี (Hanbali) นำโดยอะห์หมัด บินมุฮัมหมัด บินฮันบัล อบู อับดุลเลาะห์ อัลชัยบานี (Ahmad bin Muhammad bin Hanbal Abu Abd Allah al-Shaybani: ค.ศ.780 – 875) ท่านเกิดที่เมืองแบกแดด อาจารย์คนสำคัญของเขา คือ อิหม่ามซาฟิอี โดยเขาได้ศึกษาเมื่อครั้งเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์

(2553)³⁰ เรื่อง *แนวคิดของอิหม่ามอัลฆอซาลีที่เผยแพร่ผ่านกิตาบอิหยาอ์ อุลุม อัลดีน* อิบราเห็งได้ระบุว่าอิหม่ามฆอซาลีซึ่งเป็นอุลามะคนสำคัญของนิกายซุนนีที่ผลิตกิตาบและสอนศาสนาในฮารอมัยน์ ผลงานของเขาถูกนำไปเผยแพร่ในดินแดนมุสลิม โดยเขาใช้ชีวิตด้วยความมัธยัสถ์และรำลึกถึงอัลเลาะห์ตามวัตรปฏิบัติของลัทธิซุฟี รวมถึงเขามีความพยายามในการฟื้นฟูศาสนาอิสลามผ่านกิตาบของเขา *กิตาบอิหยาอ์ อุลุม อัลดีน* (Kitab Ihya al-Ulum al-Din) ได้รับความนิยมนจากบรรดาอุลามะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ด้วยการเป็นกิตาบที่ได้รับการอ้างอิงในกิตาบมลายู งานศึกษาของอิบราเห็งมีความสำคัญต่อการขยายพรมแดนความรู้ของการศึกษากิตาบในฐานะตำราสอนศาสนาอิสลามจากโลกอาหรับสู่โลกมลายู

เช่นเดียวกับงานศึกษาของมาซาคารี อาร์เด (Masakaree Ardae) (2008)³¹ อาจารย์ประจำ Centre for Islamic Development Management Studies แห่ง *University of Science Malaysia* เรื่อง *Pengaruh dan kesan penulisan al-Imam al-Sanusi terhadap ilmu Tauhid di selatan Thailand* โดนอาร์เดกล่าวถึงอิทธิพลความรู้ของอิหม่ามซานูซี³²ที่มีในทางภาคใต้ของประเทศไทย อิทธิพลสำคัญของความรู้ดังกล่าวคือ หลักความศรัทธาและยำเกรงต่ออัลเลาะห์ ผลงานของอิหม่ามซานูซีจะเห็นได้จากการแปลตำราของเขาจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู การนำทัศนะและการตีความของเขามาใช้ประกอบการประพันธ์กิตาบยาวิ และได้รับการสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน

นอกจากยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปลัทธิซุฟีในอินเดีย ยังส่งผลการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูเช่นกัน งานศึกษาของไนล์ กรีน (Nile Green) (2006)³³ เรื่อง *Indian Sufism*

³⁰ อิบราเห็ง ตีซา, "แนวทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆอซาลีในหนังสือ อิหยาอ์ อุลุม อัลดีน" (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2553).

³¹ Masakaree Ardae, *Pengaruh Dan Kesan Penulisan Al-Imam Al-Sanusi Terhadap Ilmu Tauhid Di Selatan Thailand* (Malaysia: University Saints Malaysia, 2008.).

³² อิหม่ามซานูซี (Imam al-Sanusi) มีนามเต็มว่า มุฮัมหมัด บินยูซุฟ บินอุมร์ บินซุอัยบ อัซซานูซี อัลมาลิกี อัลฮาซานี อัลตีลิมซานี (Al-Imam Abi 'Abdillah Muhammad bin Yusuf bin 'Umar bin Syu'aib as-Sanusi al-Hasani al-Maliki al-Hasani al-Talemsani: ค.ศ. 1411 – 1474) อุลามะแห่งเมืองตแลมเซน ประเทศไนจีเรีย เขาเป็นอุลามะคนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความศรัทธาของศาสนาอิสลาม ตำราชิ้นสำคัญคือ *กิตาบอุมมุลบารอฮิน* (Umm al-Barahin) ซึ่งได้รับการเผยแพร่มาจนปัจจุบัน อุลามะชาวมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้แปลกิตาบเล่มดังกล่าว และได้ประพันธ์กิตาบซึ่งมีพื้นฐานมาจากทัศนะของอิหม่ามซานูซี

³³ Nile Green, *Indian Sufism since the Seventeenth Century: Saints, Books and Empires in the Muslim Daccan* (USA: Routledge, 2006).

sine the seventeenth century: Saints, books and empires in the Muslim Deccan กรีน ได้เสนอการกระจายตัวของลัทธิซูฟีในทางตอนเหนือของอินเดียเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 17 รวมถึงการที่ อุลามาในตอริกัต์ต่าง ๆ ที่ปรับคำสอนทางศาสนาอิสลามเมื่ออาณานิคมอังกฤษเข้ามา งานศึกษาของ กรีนทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของคำสอนทางศาสนาอิสลามในอินเดียซึ่งต่อมาส่งผลมายังโลกมลายู

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานศึกษาที่ผ่านมาได้ศึกษาบันทึกอดีตของโลกมลายู กิตาบบนฐานะ ตำราสอนศาสนาอิสลาม และการปฏิรูปศาสนาอิสลามไว้อย่างแยกส่วน ในขณะที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่ง ศึกษากิตาบบนยุคคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในฐานะวรรณกรรมทางศาสนาที่มีการบันทึกอดีตเพื่อใช้เป็น เครื่องมือในการเผยแผ่ความรู้ของศาสนาอิสลามซึ่งเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลก มลายู

1.3 วัตถุประสงค์

1. การอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบบนของโลก มลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19
2. อิทธิพลของความรู้จากโลกตะวันตกและการปฏิรูปศาสนาอิสลามที่มีต่อการอธิบาย อดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบบนของโลกมลายูใน คริสต์ศตวรรษที่ 19
3. บทบาทของ “อุลามา” หรือผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามในการวางแบบแผนการ อธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบบนของโลกมลายู ในคริสต์ศตวรรษที่ 19

1.4 สมมติฐาน

“กิตาบบน” คือวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามที่อธิบายถึงหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติของ ศาสนาอิสลามซึ่ง “อุลามา” หรือผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามได้ประมวลและอธิบายเพิ่มเติม จากอัลกุรอาน และฮะดีษ ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักสำคัญของศาสนาอิสลาม คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็น ช่วงเวลาที่โลกมลายูรับอิทธิพลทางภูมิปัญญาจากการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตกตลอดจน กระแสการปฏิรูปศาสนาอิสลามในตะวันออกกลางและอินเดีย ซึ่งส่งผลต่อการประพันธ์ รวบรวม และ

เผยแพร่วรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบของอุลามาห์ท้องถิ่นชาวมลายู โดยมีการนำเรื่องราวอดีตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามและโลกมลายูมาผสมผสานกันเพื่อใช้อธิบายหลักคำสอนของศาสนาอิสลามทั้งในเรื่องหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ นอกจากนี้อดีตที่ได้รับการอธิบายในกิตาบของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเหตุผลนิยมซึ่งรับอิทธิพลจากโลกตะวันตกและกระแสการปฏิรูปศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นในโลกอาหรับและอินเดียด้วย

1.5 ขอบเขตการศึกษา

งานศึกษาชิ้นนี้ศึกษาการอธิบาย “อดีต” ใน “กิตาบ” ของโลกมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทั้งหมด 9 เล่ม อันได้แก่ *กิตาบบิดายาตุลฮิidayah* (Kitab Bidayat al-Hidayah) *กิตาบซีรอญุลฮุดา* (Kitab Siraj al-Huda) *กิตาบอากีดาตุลนาญิน* (Kitab Aqidat al-Najin) *กิตาบฮิidayะตุซซาลิกิน* (Kitab Addaru al-Samin) *กิตาบฟารูอัลมาซาอิล* (Kitab Faru al-Masail) *กิตาบอัดดาร์อุซซามิน* (Kitab Addar al-Samin) *กิตาบกัซฟุลฆอยบียะห์* (Kitab Kashfu al-Gaybiyah) *กิตาบตันบียาตุลฆอฟิสิิน* (Kitab Tanbiyat al-Gafilin) และ *กิตาบมาตอลาอัลบัตรีน* (Kitab Matala al-Badrin) ซึ่งเป็นกิตาบที่ประพันธ์โดยอุลามาห์ชาวมลายูคนสำคัญในพื้นที่คาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรา กิตาบที่ใช้เป็นตำราที่มีการตีพิมพ์และเผยแพร่จวบจนปัจจุบัน

1.6 นิยามศัพท์

โลกมลายู (Melay world) หมายถึง เป็นเขตพื้นที่ที่ชาติพันธุ์มลายูตั้งถิ่นฐานอยู่ และเขตพื้นที่วัฒนธรรมมลายูซึ่งมีลักษณะการผสมผสานวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากชาว อินเดีย อาหรับ และศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในเขตคาบสมุทรมลายูและดินแดนตอนในของหมู่เกาะคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรา

โลกอาหรับ (Arab World) หมายถึง กลุ่มดินแดนที่มีประวัติศาสตร์อาณาจักรอาหรับในช่วงจักรวรรดินิยม (Historic Arab Kingdom of Empire) นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงดินแดนที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาหลัก ในการสื่อสาร โดยมีขอบเขตทางด้านภูมิศาสตร์ตั้งแต่ดินแดนทางตะวันตกของมหาสมุทรแอตแลนติกและทางตะวันออกของคาบสมุทรอาระเบีย ทางตอนเหนือของทะเล

เมดิเตอร์เรเนียนไปถึงตอนเหนือของแอฟริกา รวมถึงคาบสมุทรอินเดียอีกด้วย โลกอาหรับมีความสำคัญในแง่การเป็นดินแดนในการแสวงบุญและเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลาม

ฮารอมัยน์ (Haramai) หมายถึง เมืองศักดิ์สิทธิ์ในทรวงศาสนาอิสลาม อันเนื่องมาจากเป็นดินแดนที่มีความสัมพันธ์กับศาสดาและการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในยุคศาสดา ได้แก่ เมืองมักกะห์ (Makkah) และเมืองมาดีนะห์ (Madina)

กิตาบยาวี (Kitab Jawi) หมายถึง วรรณกรรมหรือตำราสอนศาสนาอิสลามที่เผยแพร่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเขียนเป็นภาษามลายูตัวอักษรยาวี ซึ่งแพร่หลายในโลกมลายู และปัจจุบันได้รับการตีพิมพ์และใช้สอนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

อุลามา (Ulama) หมายถึง ผู้รู้หรือนักปราชญ์ที่มีความรู้ทางศาสนาอิสลาม และได้เผยแพร่ความรู้ทางศาสนาดังกล่าวด้วยการประพันธ์และแปลกิตาบ นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อการให้ความรู้ในวิถีทางศาสนาอิสลามให้กับกลุ่มอำนาจทางการเมืองและราชสำนักมลายู

อดีต (The Past) หมายถึง เหตุการณ์หรือบริบทสังคมในอดีตก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 และบริบททางสังคมมลายูที่ร่วมสมัยกับอุลามาผู้ประพันธ์ สำหรับอดีตที่สำคัญในวิทยานิพนธ์เล่มนี้คืออดีตสากลของศาสนาอิสลามอันมีสถานะเป็นความรู้ชุดเดียวกันกับชาวมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. การอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19
2. อิทธิพลของความรู้จากโลกตะวันตกและการปฏิรูปศาสนาอิสลามที่มีต่อการอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19
3. บทบาทของ “อุลามา” หรือผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามในการวางแบบแผนการอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่

1.8 วิธีการดำเนินการวิจัย

งานศึกษาชิ้นนี้ได้ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเอกสารซึ่งเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา โดยเอกสารที่ใช้เป็นกิตาบลายที่ประพันธ์และแปลขึ้นโดยอุลามาฮาวมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และยังคงเผยแพร่ในโลกมลายูปัจจุบัน

บทที่ 2

โลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อโลกมลายูซึ่งบริบทของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้กำหนดให้หมายถึงเฉพาะดินแดนในแหลมมลายูและเกาะสุมาตรา (สองฝั่งของช่องแคบมะละกา) คริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นได้ส่งผ่านเหตุปัจจัยต่าง ๆ อันสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบต่อมาตรฐานทางศีลธรรมจรรยาของศาสนาอิสลามในพื้นที่ จนก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวของบรรดาผู้นำทางศาสนาในโลกมลายูโดยเฉพาะในรัฐปัตตานี¹ ถึงขนาดมีการเดินทางออกไปยังดินแดนอาหรับและอินเดียเพื่อสร้างกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการ “ปฏิรูป” โลกอิสลามของชาวมลายูเพื่อต่อต้านกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น บรรดาผู้ศึกษาศาสนาอิสลามชาวมลายูที่ได้เดินทางออกไปศึกษายังโลกอาหรับต่างได้เป็นศิษย์ของผู้นำศาสนาชาวมลายูเหล่านี้ ได้รับการถ่ายทอดความรู้และอิทธิพลทางความคิดในการปฏิรูปศาสนาอิสลามกลับมาซึ่งบ้านเกิดเมืองนอนของตน อาจกล่าวได้ว่าครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นช่วงเวลาแห่งการปะทะกันของโลกทางภูมิปัญญาระหว่างบรรดานักศึกษาศาสนาอิสลามชาวมลายูที่มีแรงบันดาลใจในการฟื้นฟูศาสนาอิสลามในโลกมลายูและกระแสความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโลกมลายูให้เป็นสมัยใหม่ตามแนวทางของโลกตะวันตก ซึ่งการเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาผ่านกิตาบหรือวรรณกรรมสอนศาสนาได้เกิดขึ้นในโลกมลายูเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิรูปศาสนาอิสลาม

2.1 ปัจจัยภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งผลกระทบต่อโลกอิสลามมลายู

รัฐในโลกมลายูได้รับแรงกระทบทางการเมืองจากรัฐที่มีอิทธิพลเหนือกว่าที่มีผลให้ศาสนาและสังคมอิสลามเกิดความแปรปรวนจนเป็นเหตุให้ผู้นำทางศาสนาพัฒนาบทบาทของตนขึ้นมาแทนที่อำนาจรัฐ ปราบปรามการณ์ทางการเมืองที่เป็นตัวแทนอันเด่นชัดของปรากฏการณ์นี้คือสงครามสยาม-ปัตตานีซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างปีค.ศ. 1785 – 1838² ประเทศสยามซึ่งอ้างสถานะความเป็นอิสรราชเหนือ

¹ Bradley, "The Social Dynamics of Islamic Revivalism in Southeast Asia: The Rise of the Patani School, 1785 – 1909".

² Ibid.

รัฐปัตตานีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาได้ฟื้นตัวจากภัยสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี.ศ. 1767 อันส่งผลให้ในปี.ศ. 1782 สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกอัครมหาเสนาบดีคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประสบความสำเร็จในการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ และสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้นปกครองประเทศสยาม กษัตริย์สยามพระองค์แรกขอราชวงศ์จักรีได้พระนามอย่างเป็นทางการในเวลาต่อมาว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การทำสงครามกับอาณาจักรพม่าซึ่งยังคงความเป็นรัฐคู่สงครามอย่างต่อเนื่องและการฟื้นฟูอิทธิพลของสยามประเทศเหนือรัฐเพื่อนบ้านเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างความชอบธรรมของราชวงศ์ใหม่¹ ในปี.ศ. 1785 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงมีรับสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทพระมหาอุปราช เสด็จยกทัพหลวงลงไปรบพม่าทางหัวเมืองปักษ์ใต้ เมื่อตีกองทัพพม่าแตกไปหมดแล้ว กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จลงไปประทับอยู่ที่เมืองสงขลา มีรับสั่งออกไปถึงบรรดาหัวเมืองมลายูซึ่งเคยยอมรับสถานะความเป็นเมืองประเทศราชของสยามในสมัยอยุธยาให้มาอ่อนน้อมตั้งแต่ก่อน สุลต่านแห่งไทรบุรีและสุลต่านแห่งตรังกานู ยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี แต่รายาแห่งปัตตานีแสดงท่าทีไม่ยอมมาอ่อนน้อมต่อสยาม กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทจึงทรงยกกองทัพกลงไปตีได้เมืองปัตตานี ความพ่ายแพ้ของปัตตานีในสงครามครั้งนี้ทำให้กองทัพสยามสามารถกวาดต้อนผู้คนและรวบรวมทรัพย์สินต่าง ๆ กลับไปยังกรุงเทพฯ ได้เป็นจำนวนมาก และสถานะความเป็นรัฐจารีตอิสลามมลายูอันมั่นคงของปัตตานีก็เริ่มเสื่อมสลายลง

ปัตตานีกลับไปสู่สถานะความเป็นเมืองประเทศราชของสยามอีกครั้ง พร้อมกับความรู้สึกต่อต้านการปกครองของสยามซึ่งปัตตานีมองว่าเป็นผู้รุกรานนอกศาสนาอิสลามได้รับการปลุกเร้าอยู่อย่างต่อเนื่อง ดังจะพบว่าผู้ปกครองปัตตานีได้เปิดศึกกับสยามประเทศ อีกครั้งเมื่อค.ศ. 1791 นำโดยเต็งกู ลามิดดิน (Tengku Lamidin: ค.ศ. 1785 – 1791) ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากชีคอาห์หมัด คามัล (Sheikh Ahmad Kamal) จากเมืองมักกะซึ่งเดินทางมาขึ้นฝั่งที่ท่าเรือรัฐเคดาห์ (ไทรบุรี) โดยเชื่อกันว่าสุลต่านแห่งเคดาห์ซึ่งก็ต่อต้านอิทธิพลของสยามอยู่เช่นเดียวกัน น่าจะทรงรู้เห็นกับปัตตานีด้วย แต่สุดท้ายเต็งกู ลามิดดิน พ่ายแพ้ถูกจับตัวส่งไปกรุงเทพฯ และสิ้นพระชนม์ที่นั่น²

¹ Mohd. Zamberi A. Malex, *Pensejarah Patani* (Kuala Lumpur: Universiti Malaya, 2006).

² Nik Anuar Nik Mahmud, *The Malay of Patani: The Search for Security and Independence* (Kuala Lumpur: MPH Group Printing, 2008).

สงครามระหว่างสยามกับปัตตานีเกิดขึ้นต่อเนื่องไปสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ในปี ค.ศ.1808 ดาโต๊ะ เป็งกาลัน (Datok Pengkalan: ค.ศ. 1791 – 1773) ผู้นำปัตตานีหวังกอบกู้เอกราชอีกครั้งแต่ก็ต้องพ่ายแพ้อีกเช่นเคย สงครามครั้งนี้ทำให้กษัตริย์สยามทรงสั่งปรับโครงสร้างการปกครองหัวเมืองปัตตานีเสียใหม่ โดยให้แบ่งปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง³ แต่ละเมืองมีฐานะเป็นเมืองระดับสาม ซึ่งต้องขึ้นกับเมืองสงขลา โดยเจ้าเมืองแต่ละเมืองจะต้องได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ นอกจากนี้ในสมัยนี้ฝ่ายสยามได้เริ่มย้าย “ชาวไทยพุทธ” เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเจ็ดหัวเมืองหวังสร้างสมดุลอำนาจ และเพื่อป้องกันการคุกคามจาก “ชาวพื้นเมือง” ซึ่งไม่พอใจรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านพื้นเมืองปัตตานีกับรัฐบาลสยามยังคงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนนำไปสู่การทำสงครามกอบกู้เอกราชปัตตานีอีกครั้งในปี ค.ศ. 1838 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็เกิดกระบวนการยึดทรัพย์จับเชลยส่งมายังกรุงเทพฯ ครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เสมือนเป็นแรงกระแทกอย่างรุนแรงให้ความเป็นรัฐจารีตและศูนย์กลางทางศาสนาอิสลามของปัตตานีในโลกมลายูมีอันต้องสลายตัวลงโดยสิ้นเชิง⁴

2.2 อิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคมจากโลกตะวันตกในโลกมลายู

ชาวตะวันตกเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับโลกมลายูตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เริ่มด้วยปรากฏการณ์การยึดครองมะละกาโดยโปรตุเกสเมื่อ ค.ศ. 1511 พร้อมทั้งตั้งสถานีการค้าและป้อมปราการป้องกันการโจมตี ปัจจัยทางการค้าเป็นหัวใจสำคัญในการยึดครองมะละกา โดยมีสินค้าหลัก ๆ คือ เครื่องเทศและผ้าจากอินเดีย ซึ่งเครื่องเทศเป็นสินค้าบริโภคที่ชาวยุโรปต้องการ ทั้งยังเป็นสินค้านำเข้าแพงที่พ่อค้ามุสลิมในเอเชียผูกขาด นอกจากนี้โปรตุเกสยังมีนโยบายในการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกอีกด้วย การสร้างป้อมปราการ คลังสินค้า และควบคุมเส้นทางการค้าดังกล่าวเป็นลักษณะของการสร้างจักรวรรดิสถานีการค้า (Trading Port Empire)⁵ การตั้งสถานีการค้าดังกล่าวทำ

³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, " ศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่: สยามกับปัตตานีในระบบบรรณาการ ถึงการปกครองพิเศษ (1)," วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 17 (2554): หน้า 3 - 19.

⁴ Bradley, *Forging Islamic Power and Place: The Legacy Shaykh Daud Bin 'Abd Allah Al-Fatani in Mecca and Southeast Asia*.

⁵ ภาวรณ เรื่องศิลป์, "โปรตุเกส-อยุธยา และลัทธิอาณานิคมตะวันตก" (paper presented at the 500 ปีความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกส และชาติตะวันตกในอุษาคเนย์-อาเซียน: 2504 – 2554, มหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยา, 2556).

ให้สินค้าและวัตถุดิบท้องถิ่นโลกมลายู เช่น พริกไทย ครั่ง ยาสูบ เป็นต้น ได้แพร่หลายในโลกตะวันตก และเป็นการตัดตอนการค้าของพ่อค้าชาวมุสลิมในเอเชียอื่น ๆ โดยการรวบรวมและกระจายสินค้า

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายแสดงถึงท่าเรือและป้อมปราการสถานีการค้าของโปรตุเกสที่มะละกาเมื่อค.ศ. 1515⁶

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 กองเรือการค้าของอังกฤษและดัตช์ได้เข้ามาสร้างอิทธิพลทางการค้าในโลกมลายูแทนที่โปรตุเกส โดยการขับไล่โปรตุเกสออกจากมะละกาพร้อมกับเข้าควบคุมเส้นทางการค้าพริกไทย การเข้ามาของอังกฤษและฮอลันดายังมีผลโดยตรงต่อการสร้างเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในโลกมลายู

การเข้ามาของอังกฤษและฮอลันดาก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความประสงค์เพียงความต้องการตั้งสถานีทางการค้าตามชายฝั่งเมืองท่ามากกว่าจุดประสงค์ในการครอบครองดินแดนและการสถาปนาระบอบอาณานิคม แอนโทนี รีด (Anthony Read)⁷ เสนอว่ายุคการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ ช่วงค.ศ. 1450 – 1680 ความสำคัญของดินแดนบริเวณนี้คือการพัฒนาตนเองขึ้นเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลที่สำคัญ ทำให้เกิดพลวัตของการค้าขายทางน้ำและทางบกนำเอาสินค้าจากดินแดนตอนใน ของบรรดารัฐการค้าทั้งหลายออกมายังเมืองท่า เมืองท่าที่รีดกล่าวถึงคือ ทวาย ตะนาวศรี จังซีลอนหรือภูเก็ต มะละกา บันเต็น ปาเล็มบัง และจามปา เป็นต้น เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีบริษัทเอกชนของชาวตะวันตกเข้ามาตั้งสถานีการค้าเช่น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (East India Company) แหลมมลายูและเมืองท่าตอนในบนเกาะสุมาตรา และบริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย (The

⁶ The Port of Malacca and Malacca River, Christ church of Malacca

⁷ แอนโทนี รีด, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคการค้า ค.ศ.1450-1680, trans. พงษ์ศรี เลขะวัฒนะ (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม , 2548).

Dutch East India Company หรือ Vereenigde Oost-Indische Compagnie: VOC) ในหมู่เกาะอินโดนีเซีย เป็นต้น การตั้งบริษัทดังกล่าวอยู่ในรูปแบบการเช่าพื้นที่จากผู้ปกครองพื้นเมืองเดิม เช่น การที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เช่าเกาะปีนังจากสุลต่านโดยได้รับเงินค่าตอบแทนปีละ 6,000 เหรียญ เป็นต้น⁸ เมื่อบริษัทเอกชนดังกล่าวเริ่มขาดทุน ทำให้รัฐบาลทั้งอังกฤษและฮอลันดาเข้ามาดำเนินกิจการแทน การเปลี่ยนมือในการคุมกิจการเกิดขึ้นกับบริษัทอีสต์อินเดียและบริษัทอีสต์อินเดียตะวันออกของอังกฤษ เวลาต่อมาเมืองท่าเหล่านี้จึงพัฒนาเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในทางการค้าและศูนย์กลางการปกครองดินแดนอาณานิคม เช่น การตั้งเมืองท่าของอังกฤษในพม่าตอนล่างหรือบริเวณลุ่มน้ำอิระวดีเมื่อค.ศ. 1850 และการตั้งสถานีการค้าสเตรทเซ็ทเซิลเมนต์ (The Straits Settlements) เมื่อค.ศ. 1819 ซึ่งในเวลาต่อมาเจ้าอาณานิคมได้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเจรจาความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองพื้นเมืองและนำมาสู่การแทรกแซงทางการเมือง รวมถึงลดบทบาทอำนาจของผู้ปกครองของรัฐจารีตพื้นเมืองเดิม

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้อาณานิคมอังกฤษเข้ามาแทรกแซงการบริหารราชการแผ่นดินของผู้ปกครองเดิม เช่น กรณีความขัดแย้งในราชสำนักบันเต็นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ระหว่างสุลต่านอาเง็งติรตายาสะ (Sultan Ageng Tirtayasa ครองราชย์ค.ศ. 1651 – 1683) กับสุลต่านฮะยีผู้เป็นราชบุตร โดยบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาสนับสนุนสุลต่านฮะยี และในค.ศ. 1683 สุลต่านอาเง็งติรตายาสะ ถูกจับตัวได้ที่เมืองปัตตาเวีย ทำให้ในปีนั้นเองสุลต่านฮะยีได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นสุลต่านอบูนาซาร์ อับดุลกอฮาร์ (Sultan Abu Nashar Abdul Qahar) แห่งบันเต็น (ครองราชย์ ค.ศ. 1683 – 1687) กรณีดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงการวางตัวของบริษัทการค้าของชาวตะวันตกในการแทรกแซงความขัดแย้งและหนุนหลังให้ฝ่ายที่ต่อต้านสุลต่านได้มีอำนาจมากกว่าเพื่อที่บริษัทฯ จึงได้ทำการผูกขาดการค้าจากสุลต่านพระองค์ที่ตนสนับสนุน

ผลกระทบจากการแทรกแซงการบริหารราชการแผ่นดินของกระทรวงอาณานิคมของตะวันตก ซึ่งตั้งเมื่อค.ศ. 1867 นำไปสู่การจัดรูปแบบการปกครอง 2 รูปแบบคือ การปกครองทางอ้อมซึ่งยังคงให้ผู้ปกครองเดิมปกครองต่อแต่เพียงในนาม แต่อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่บริษัท ทั้งนี้ผู้ปกครองเดิมจะได้รับเงินค่าตอบแทนจากรัฐบาลอาณานิคมเป็นรายเดือน และรัฐบาลอาณานิคมมีสิทธิในการ

⁸ ดี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: Greenprint CO.,LTD, 2549), หน้า 60.

ปลดผู้ปกครองเดิมออกได้ เช่น การสถาปนาสุลต่านอับดุลเลาะห์มูฮัมหมัดที่ 2 (Sultan Abdulla Muhammad shah II: ครองราชย์ค.ศ. 1874 - 1876) ขึ้นครองราชย์บัลลังก์แห่งเปรัก ตามข้อตกลงปังกอร์ (Pangkor Treaty) เมื่อ ค.ศ. 1874 ทำให้สุลต่านแห่งเปรักต้องจัดหาที่พักอาศัยให้แก่ข้าหลวงอังกฤษที่ไปประจำราชสำนัก ทั้งยังต้องขอคำแนะนำการบริหารราชการแผ่นดินจากบริษัทในทุกกรณี ยกเว้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและประเพณีของมลายู ทั้งนี้การเก็บภาษีอากรและการควบคุมรายรับรายจ่ายต้องเป็นไปตามคำแนะนำจากข้าหลวงดังกล่าว

ขณะเดียวกันรัฐบาลฮอลันดาการยอมรับการขึ้นดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารของราญาฮะยีอับดุลเลาะห์ แห่งริเอา (Riau)⁹ โดยรัฐบาลฮอลันดาได้ทำจดหมายถึงสุลต่านอะฟีรอลาลูตุดดิน รียัตซาห์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1844 – 1857) เมื่อค.ศ. 1858 โดยข้อความตอนหนึ่งระบุว่า

จดหมายฉบับนี้ส่งจากเซรีเปอดูกาผู้ยิ่งใหญ่แห่งเนเธอร์แลนด์เพื่อสัญลักษณ์ในการเป็นอุปราชของราญาฮะยีอับดุลเลาะห์ ในนามสุลต่านอะฟีรอลาลูตุดดิน รียัตซาห์แห่งริเอา นอกจากนี้ได้มอบอำนาจการปกครองประชาชนด้วยการยอมรับที่เหมาะสมแก่อุปราช ตามที่กล่าวไว้ในข้างต้น

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1848

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายจดหมายแต่งตั้งเซรีเปอดูกา ราญา ฮะยี อับดุลเลาะห์¹⁰

⁹ ริเอา เป็นดินแดนทางตะวันออกของเกาะสุมาตราโดยเชื่อมไปยังช่องแคบมะละกา

¹⁰ Surat Daripada Seri Paduka Raja Haji Abdullah, National Library of Malaysia MSS 213

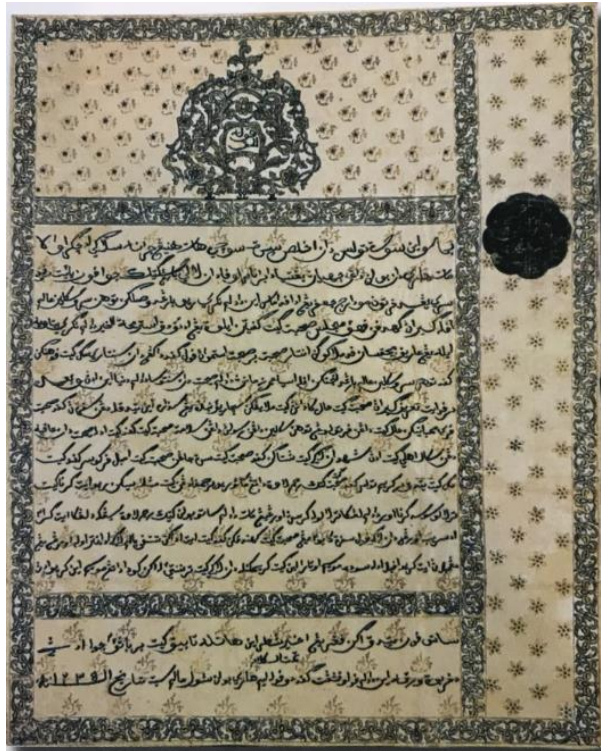
จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า รัฐบาลบริษัทยินเดียตะวันออกของฮอลันดาเห็นด้วยต่อการดำรงตำแหน่งเป็นมกุฎราชกุมารของราชาฮะยีอับลูเลาะห์ ผู้เป็นราชบุตรของสุลต่านญะฟัร อาลาอุดดินริยัตซาลห์ ซึ่งเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 6 กันยายน ค.ศ. 1858 และราชาฮะยีอับลูเลาะห์ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นสุลต่านต่อจากพระองค์ ทั้งนี้ราชาฮะยีอับลูเลาะห์ยังมีฐานะเป็นหลานของราชาอาลีอิบนูอะห์หมัด ผู้ทรงนิพนธ์วรรณกรรมเรื่อง *ตุรฟ์ฟัตอัลนาฟิส* บันทึกอดีตของราชสำนักยะโฮร์¹¹

นอกจากสาสน์จากบริษัทการค้าของตะวันตกที่แสดงท่าทีแทรกแซงทางการเมืองโลกมาแล้ว ยังปรากฏพระราชสาสน์ของผู้ปกครองเดิมในการปฏิเสธการเข้าแทรกแซงทางการเมือง อันปรากฏในพระราชสาสน์จากสุลต่านญะฟัรอาลาอุดดินริยัตซาลห์ ซึ่งขณะนั้นพระองค์ยังดำรงตำแหน่งเป็นยังดีเปอร์ตวนมูตอ ราญา ญะฟัร (Yang di Pertuan Muda Raja jaafar) มงกุฎราชกุมารแห่งรีเอา โดยพระองค์ส่งพระราชสาสน์ไปยังถึงกัปตัน อีเลาะห์ (Captain Elout) เจ้าหน้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเมื่อค.ศ. 1820 อันมีใจความตอนหนึ่งว่า

...นี่เป็นจดหมายแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจ จากเซรียังดีเปอร์ตวนมูตา ราญาฮะยีญะฟัรแห่งรีเอา สิ่งที่พระเจ้าต้องการให้มีต่อโลกใบนี้ ในสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าของสำนักงานสหราชอาณาจักรอย่างซาร์ริชาคูลคอยน์ในเมืองปัตตาเวียของเรา นั่นคือ อารีฟีน ผู้เป็นนักปราชญ์และสหหายร่วมเดินทางของเรา ขอให้สหหายอย่าได้ยุ่งเกี่ยวกับพวกเรา โดยเราไม่ได้ฝากไปให้สหหายของเรา การแทรกแซงของท่านสร้างความลำบากแก่เมืองของเราและหวังว่าในโลกคุณยานี้เราจะแข็งแรงด้วยความเมตตาจากอัลเลาะห์และศาสนายัมหมัด ให้เพื่อนของเรามีสุขภาพที่ดี นอกจากนี้อย่าได้แทรกแซงตัวเรา โดยเราได้ฝากจดหมายนี้แก่เพื่อนเรา

ลงวันที่ 25 เดือนเซาวาล ฮ.ศ. 1235

¹¹ ยะโฮร์ เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่บริเวณแหลมมลายู สถาปนาขึ้นโดยโอรสของสุลต่านมะห์มูดซาลห์ที่หลบหนีจากการโจมตีของโปรตุเกสที่เมืองมะละกา ในอดีตริเอามีพื้นที่อำนาจไปถึงรีเอา

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายพระราชสาส์นจากยังดีเปอร์ตวนมูตอ ราญา ญาฟัร (Yang di Pertuan Muda Raja Jaafar) มงกุฎราชกุมารแห่งรีเอา ถึงกัปตัน อีเลาท์ (Captain Elout) ข้าหลวงฮอลันดา¹²

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 บริษัทการค้าของชาวตะวันตกได้เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองโลกมลายู ทำให้บรรดาผู้ปกครองพื้นเมืองเดิมเกิดความวิตกและความยุ่งยากในการบริหารราชการแผ่นดิน

นอกจากการแทรกแซงทางการเมืองแล้วบริษัทการค้าตะวันตกยังแสดงอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจ มีการลงนามในสนธิสัญญาการค้าระหว่าง รัฟเฟิล กับสุลต่าน ฮุสซัน เพื่อเปิดเส้นทางการค้าสตรีทเซ็ทเทิลเม้นท์ระหว่างปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ นอกจากนี้สนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและดัตช์เมื่อ ค.ศ. 1824 (Anglo – Dutch Treaty) ก็นำมาสู่การแบ่งเขตพื้นที่อิทธิพลของชาติตะวันตกทั้งสองอย่างชัดเจน โดยสนธิสัญญาดังกล่าวมีผลทำให้ยะโฮร์ และรีเอาต้องแยกออกจากกัน โดยยะโฮร์อยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของอังกฤษและรีเอาอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของดัตช์ อีกทั้งในเวลาต่อมาดัตช์เองก็มีนโยบายการจัดเก็บภาษีอากรทางการค้าและพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่เพื่อให้ได้ผล

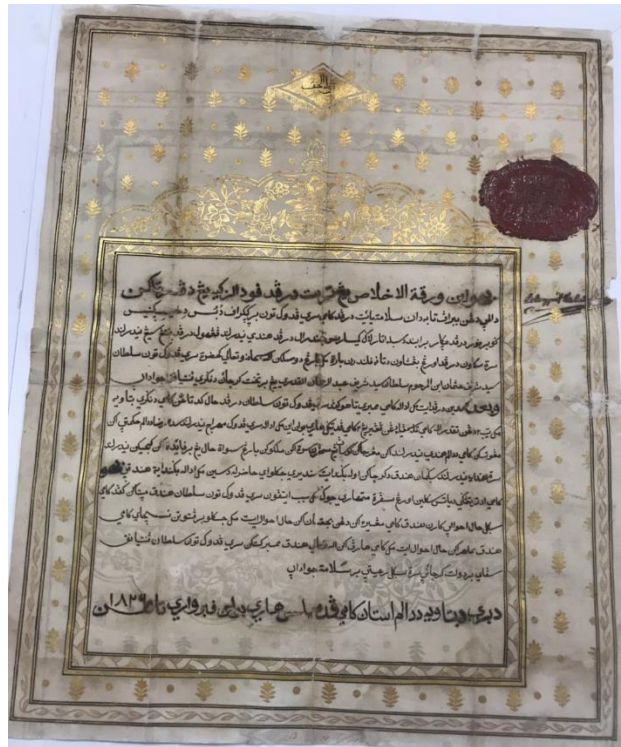
¹² Surat Dari Yang Di Pertuan Muda Raja Jaafar Kepada Captain Elout, National Library of Malaysia

ผลิตทีละมาก ๆ มาป้อนโรงงานผลิตสินค้าแก่ผู้บริโภคในเมืองแม่ เช่น วัน เดน บอช (Van den Bosh) ข้าหลวงอาณานิคมดัตช์ ได้กำหนดสินค้าส่งออกอย่าง กาแฟ ชา ยาสูบ พริกไทย และครั้ง เป็นต้น ในสนธิสัญญาปังกอร์มาตรา 10 ระบุว่า “การเก็บภาษีอากรและควบคุมรายรับรายจ่ายตลอดในการบริหารทั่วไป จะต้องเป็นไปตามคำแนะนำของผู้ปกครองรัฐในอารักขา”¹³ ลักษณะการครอบงำทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังเห็นได้จากสาสน์จากบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาส่งต่อราชสำนักรัฐสุลต่านปนตียานัก (Pontianak)¹⁴ ทางตะวันตกของเกาะกาลิมันตัน เพื่อเสนอนโยบายทางการค้าแก่ราชสำนักเมื่อค.ศ. 1829 โดยมีใจความตอนหนึ่งระบุว่า

ข้าพเจ้าเขียนจดหมายมาในครั้งนี้อยู่ในฐานะสหายชาวต่างชาติแห่งเนเธอร์แลนด์เพื่อถวายแก่สุลต่านชัยยิตินาฮูสมานบินอัลมร์ฮูมสุลต่านชัยยิตซารีฟอับดุลเราะห์มานอัลกอตีรี ผู้ปกครองแห่งเมืองปนตียานัก พวกเรามีความประสงค์แจ้งว่าได้ทราบเรื่องการของมงกุฎราชกุมารของพระองค์ จากรายงานที่ปัดดาเวียส่ง ด้วยความยิ่งใหญ่ของอัลเลาะห์ทำให้พวกเราต้องส่งจดหมายแก่พระองค์ในวันนี้ ด้วยความเมตตาแห่งอัลเลาะห์เราจำเป็นต้องเสนอสิ่งที่มีประโยชน์จากเนเธอร์แลนด์แก่พระองค์ ผู้ซึ่งเสมือนแสงอาทิตย์ที่ส่องแสงมานั้นคือ เซรีเปอดูกาต่วนสุลต่านต้องการของกำนัลจากเราเพื่อเป็นสักขีพยาน โดยเราได้พิจารณาแล้วว่า ถ้าหากเราเห็นด้วยต่อสิ่งนั้น ก็ต่อเมื่อพระองค์น้อมรับข้อเสนอของเรา และพวกเราเล็งเห็นว่าเซรีเปอดูกาต่วนสุลต่านแห่งปนตียานักจะสามารถดำเนินพระราชกรณียกิจต่อประชาชนอย่างสันติสุขแน่นอน...

¹³ ดี.จี.อี. ฮอลต์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร หน้า 60.

¹⁴ ปนตียานัก เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ทางเกาะกาลิมันตันตะวันออก โดยรัฐสุลต่านปนตียานักได้รับการสนับสนุนจากบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา

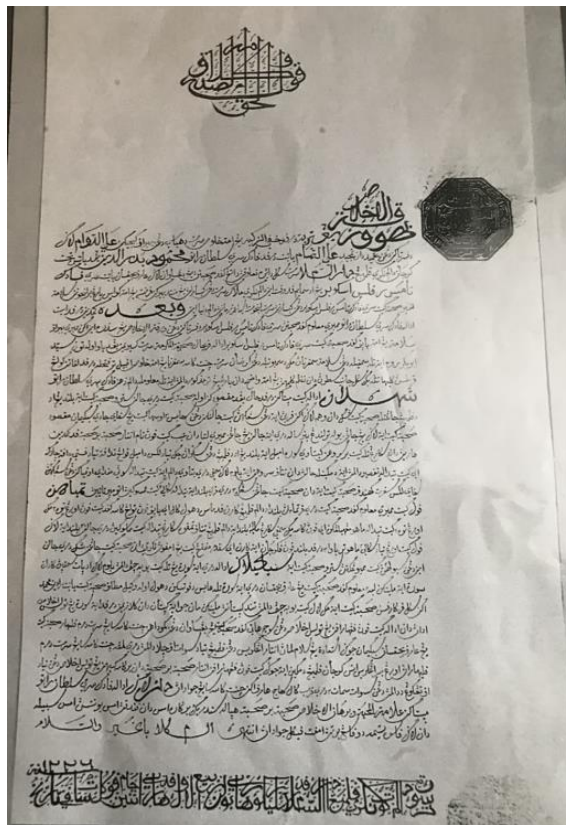

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายจดหมายจากข้าหลวงชาวฮอลันดา (Dubus de Giaignies: ค.ศ. 1826 - 1830) ถึงเซอร์เปอดูกา ต่วน สุลต่านซัยยิดซารีฟ ออตโตมาน (Seri Peduka Tuan Sultan Syed Syarif Ottoman Potiaanak) แห่งราชสำนักปอนตียานัก¹⁵

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาแจ้งความประสงค์เพื่อขอเจรจาทางการค้า โดยอ้างว่าเพื่อผลประโยชน์ต่อราชสำนักปอนตียานัก เช่นเดียวกับพระราชสาสน์จากสุลต่านราตุ มะห์มุด บัรุดดีน (Sultan Ratu Mahmud Badruddin) แห่งปาเล็มบัง ถึงรฟเฟิล ข้าหลวงอาณานิคมอังกฤษที่มะละกาเมื่อ ค.ศ. 1805 โดยมีใจความตอนหนึ่งระบุว่า

...สาสน์นี้จากสุลต่านต่วนมะห์มุดบัรุดดีนซึ่งที่ เป็นผู้ปกครองในราชสำนักปาเล็มบัง ได้แก่สหราชอาณาจักร ไทย สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส ผู้ซึ่งมีอิทธิพล ตามที่สุลต่านได้ให้ข้อมูลแก่ท่าน ข้าขอฝากเพื่อนของข้าคือ ต่วนซัยยิดนาอูบักกร โดยข้ามีความประสงค์ให้ท่านเปิดเส้นทางแก่สหราชอาณาจักร พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกแก่สหราชอาณาจักรของเราและอย่าได้ขัดขวางการเดินทางของเขา ทั้งนี้สหราชอาณาจักรก็คือสหราชอาณาจักรของท่านเช่นกัน...

¹⁵ Surat Daripada Kommissaris General Burggeat, National Library of Malaysia MSS 2051

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายสำเนาพระราชสาสน์จากสุลต่านราตุ มะห์มุด บัดรุตติน (Sultan Ratu Mahmud Badruddin) แห่งปาเล็มบังถึง โทมัส แสตมฟอร์ด รัฟเฟิล ลงวันที่ 1 เดือนรบีอุลเอาวัล ฮ.ศ. 1226 (ค.ศ. 1805)¹⁶

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อังกฤษได้ใช้แหลมมลายูเป็นเส้นทางการค้า พระราชสาสน์ฉบับนี้แสดงให้เห็นการเจรจาเขตพื้นที่ทางการค้าและขอให้เจ้าหน้าที่อังกฤษเปิดเส้นทางและอำนวยความสะดวกอีกด้วย

¹⁶ Surat Daripada Sultan Mahmud Badruddin Dari Palembang Kepada Thomas Raffles Esquire Di Melaka 1 Rabiulawal 1226, National Library of Malaysia MS 40

นอกจากนี้ชาวตะวันตกได้นำชาวอินเดียมาเป็นกำลังแรงงานสำคัญ ซึ่งอินเดียได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษแล้ว การนำชาวอินเดียเข้ามาจึงเปรียบเสมือนการนำเข้าแรงงานในอารักขาของอังกฤษมาผลิตสินค้าในโลกมลายู ทั้งยังเป็นผู้สอนงานแก่ชนพื้นเมืองมลายูอีกด้วย ขณะเดียวกันชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวมีทั้งชาวจีนที่ทำการค้าเดิมอยู่แต่และชาวจีนที่อพยพมายังโลกมลายูเพื่อเป็นแรงงานรับใช้อังกฤษ มีการจ้างทหารเรือประจำการแถบช่องแคบเพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าและปกป้องการรุกรานจากกลุ่มอำนาจอื่น

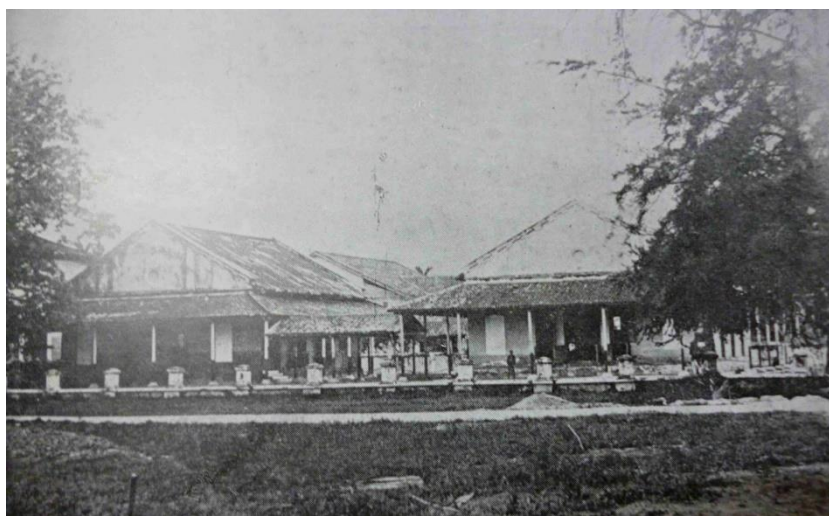
ภาพที่ 6 การทำงานของแรงงานชาวอินเดียและชาวจีนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

โดยมีข้าราชการอาณานิคมอังกฤษเป็นผู้ควบคุม¹⁷

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เซอร์แฟรงค์ สเว็ตแนม (Sir Frunk Swettnham: ค.ศ. 1901 - 1904) ข้าราชการอาณานิคมอังกฤษได้ตั้งกองบริหารงานโดยมีที่ปรึกษาทางกฎหมาย ประกอบด้วยเลขาธิการกำกับดูแลชาวจีนซึ่งเป็นชนชั้นที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในโลกมลายู การตั้งข้าหลวงคลัง ข้าหลวงยุติธรรม และอธิบดีกรมตำรวจ เป็นต้น ปราบกฏการณดังกล่าวสะท้อนการจัดระเบียบทางสังคมโดยบริษัทตะวันตกอาณานิคม โดยนำมาสู่การผลิตข้าราชการอาณานิคมที่เป็นชนพื้นเมืองผ่านโรงเรียนของรัฐบาลอาณานิคมในพื้นที่สเตรทเซ็ทเทิลเมนต์ อาทิ โรงเรียนของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในปีนัง (Penang Free School) ก่อตั้งเมื่อค.ศ. 1816 โรงเรียนมะละกา (Malacca High School) ก่อตั้งเมื่อค.ศ. 1826 และโรงเรียนอังกฤษ - จีนที่เปรัก (Anglo - Chinese School) ก่อตั้งเมื่อค.ศ. 1895 เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนดังกล่าวยังรองรับบรรดาลูกผสมระหว่างชนพื้นเมืองและชาวตะวันตก รวมถึงชนชั้นสูงในราชสำนัก ชนพื้นเมืองจำนวนหนึ่งได้รับโอกาสให้ศึกษาโรงเรียนเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น อับดุลเลาะห์ อับดุลกอเดร์ (Abdullah Abdulqadir) หรืออับดุลเลาะห์ มุนชิ

¹⁷ IUMW Malaysian Studies, Unity in Malaysia [Online], 12 October 2017. Source <http://iumwmalaysianstudies.blogspot.my/>.

ผู้ประพันธ์*ฮิกายัตอับดุลเลาะห์* เมื่อค.ศ. 1843 – 1849 โดยอับดุลเลาะห์เป็นเสมียนให้กับแสดมฟอร์ด รัฟเฟิล โดยรัฟเฟิลแนะนำให้อับดุลเลาะห์เรียนภาษาอังกฤษกับไมล์ (Mr. Milne) มิซซันนารีที่เปิดโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษที่มะละกา ทั้งยังสนับสนุนให้ข้าราชการอาณานิคมเรียนภาษามลายูโดยมอบหมายให้อับดุลเลาะห์สอนภาษามลายูให้กับข้าราชการอาณานิคมอังกฤษคนอื่น ๆ ที่มารับราชการที่สิงคโปร์¹⁸

ภาพที่ 7 Penang Free School เมื่อค.ศ. 1816¹⁹

นอกจากนี้รัฐบาลอาณานิคมยังได้จัดระบบการเรียนการสอนศาสนาขึ้น²⁰ โดยอังกฤษได้จัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแก่ชนพื้นเมือง (Sekolah agama rakyat) ซึ่งเปิดการสอนศาสนาอิสลามควบคู่กับองค์ความรู้วิชาการแบบตะวันตก นอกจากนี้รัฐบาลอาณานิคมยังจัดตั้งระบบราชการเพื่อสนับสนุนให้เกิดการจ้างงานผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามโดยการจัดตั้งคณะกรรมการและสถาบันสอนศาสนาอิสลาม (Majlis agama Islam)²¹ ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษยังได้ตั้ง

¹⁸ Abdullah bin Abdulkadir, *The Hikayat Abdullah*, Page 40.

¹⁹ Anabelle Ong, 14 Smks That Are over 100 Years Old and Still Going Strong [Online], 8 August 2015. Source <http://says.com/my/news/old-school-sekolah-menengahs-that-are-over-100-years-old-and-still-going-strong>.

²⁰ Roff, *Studies on Islam and Society in Southeast Asia*, Page 124.

²¹ Ibid.

สำนักพิมพ์เพื่อผลิต เอกสารราชการ รายงานการค้า และตำราทางศาสนาคริสต์ ขณะที่อาณานิคม ดัตช์มีโรงพิมพ์แล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17²²

ภาพที่ 8 ภาพการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19²³

บริบทความเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญา ระหว่างอาณานิคมตะวันตกและชนพื้นเมือง เป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนความต้องการปฏิรูปศาสนา อิสลามของบรรดาอุลามาฮะชาวมลายูที่ได้รับการศึกษาในโลกอาหรับและอินเดีย

2.3 การปฏิรูปอิสลามในโลกอาหรับและอินเดีย กับโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19

โลกมลายูในฐานะส่วนหนึ่งของโลกอิสลามที่มีความสัมพันธ์กับโลกอาหรับ และอินเดีย มาตั้งแต่ในยุคเริ่มแรกที่ศาสนาอิสลามแผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โลกอาหรับในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถูกคุกคามโดยลัทธิอาณานิคมตะวันตกอย่างหนัก จุดหักเห สำคัญในประวัติศาสตร์โลกอาหรับคือการที่มหาอำนาจตะวันตกขยายอิทธิพลเข้ามาครอบครอง ดินแดนอาหรับภายใต้การปกครองของราชสมัยราชวงศ์อูษมานียะห์ หรือออตโตมัน (Osmani

²² Ramzi Balabaki, *The Legacy of the Kitab: Sibawayhi's Analytical Methods within the Context of the Arabic Grammatical Theory* (Boston: Brill, 2008).

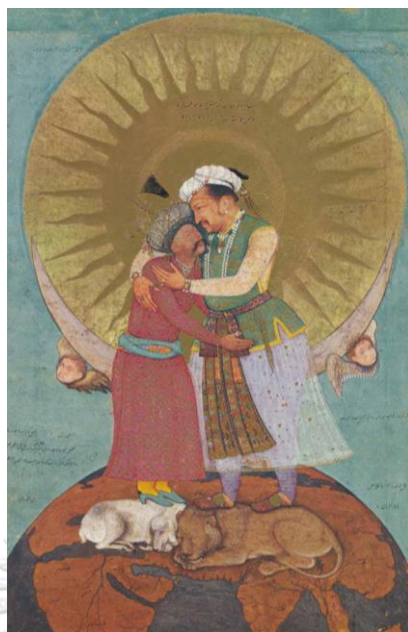
²³ Sejarah Masuknya Islam Di Jawa, [Online], 13 June 2016. Source <http://majalaya.over-blog.com/2016/06/sejarah-masuknya-islam-di-jawa.html>.

Dynasty/ Ottoman Dynasty: ค.ศ.1281 - 1924) ซึ่งเคยเป็นราชวงศ์มุสลิมที่ปกครองดินแดนกว้างใหญ่ของตะวันออกกลางและเข้มแข็งที่สุดในประวัติศาสตร์มุสลิม²⁴ โดยมีเขตปกครองในอนาโตเลีย แหลมบอลข่าน และเขตแดนในประเทศอาหรับต่าง ๆ ความระส่ำระสายของราชวงศ์ออตโตมันมีปัจจัยมาจากความอ่อนแอทางการเมืองของสุลต่านผู้ปกครอง รวมถึงขุนนางต่างมีอำนาจเพิ่มขึ้น ประกอบกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงทำให้ดินแดนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ดังกล่าวประสบกับปัญหาความระส่ำระสายทางเศรษฐกิจและการเมือง ขณะเดียวกันการปฏิวัติอุตสาหกรรมในตะวันตกก็เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มขีดศักยภาพทางการทหารทำให้มหาอำนาจตะวันตกสามารถทำลายเส้นทางการค้าทางบกและทางทะเลของออตโตมันลง ทำให้ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวตะวันตกเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองและเข้ามามีบทบาทต่อภูมิภาคอาหรับอย่างชัดเจน

ขณะที่อินเดียซึ่งเคยรุ่งเรืองภายใต้การปกครองของจักรวรรดิโมกุล (Mughal Empire ค.ศ. 1526 – 1858) ซึ่งรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก็ถูกคุกคามจากมหาอำนาจอังกฤษที่เริ่มเข้ามาตั้งป้อมปราการในเมืองสำคัญคือ มัทราส บอมเบย์ และกัลกัตตา บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเริ่มขยายอำนาจในอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ที่กองทัพอังกฤษได้รับชัยชนะในการรบที่เมืองปลาสซี แคว้นเบงกอล เมื่อ ค.ศ. 1757 – 1758 ทำให้เบงกอลตกอยู่ภายใต้อำណัติของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในเวลาต่อมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁴ มูห์มัมมัดรอฟลี แวหะมะ, *ประวัติศาสตร์อิสลาม ราชวงศ์มุสลิม* (สงขลา: หาดใหญ่ กราฟฟิก, 2550), 26 - 32.

ภาพที่ 9 ภาพวาดจักรพรรดิจาฮานگیر (Jahangir) แห่งจักรวรรดิโมกุล (ค.ศ. 1605 – 1627) ยืนอยู่บนแผนที่โลกในขณะที่โอบกอด จักรพรรดิชาห์อับบาส แห่งเปอร์เซีย ภาพนี้สะท้อนความยิ่งใหญ่จักรวรรดิโมกุล²⁵

ภายหลังจากยึดครองอินเดียแล้ว รัฐบาลอังกฤษได้ส่งข้าหลวงมาดูแลผลประโยชน์ของบริษัท ทำให้แต่ละเมืองอันเป็นที่ตั้งของสถานที่ทำการใหญ่ของบริษัท (Precedency) เหล่านี้จะมีทหารรับจ้างเพื่อป้องกันและปราบปรามกบฏในเมืองดังกล่าว ภายหลังจากบริษัทอินเดียตะวันออกเข้ามา มีบทบาทในอินเดียทำให้รัฐบาลอังกฤษพยายามกำจัดพ่อค้าอินเดียให้พ้นทางโดยการออกกฎหมายจัดระเบียบการค้าเมื่อ ค.ศ. 1773 เพื่อให้บริษัททั้งหลายอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลาง มีการแบ่งแยกและปกครองออกเป็นเขตโดยการตั้งข้าหลวงใหญ่จากอังกฤษมาปกครองซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กัลกัตตา เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษเข้ามาปกครองอินเดียอย่างเบ็ดเสร็จคือเหตุการณ์กบฏซีปอยเมื่อ ค.ศ. 1857 – 1858 ถือว่าเป็นราชวงศ์อิสลามราชวงศ์สุดท้ายของอินเดีย ก่อนตกเป็นของอังกฤษโดยสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1858

เมื่ออินเดียตกอยู่ภายใต้อาณัติของอาณานิคมอังกฤษและส่งผลให้อิทธิพลของศาสนาอิสลามในอินเดียถดถอยลง ราชสำนักท้องถิ่นในอินเดียได้ส่งบรรดาราชากุมารเป็นตัวประกันให้อาณานิคมอังกฤษ ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกที่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลามซึมซับผ่านบรรดาราชากุมารเหล่านี้

²⁵ Jahangir Embracing Shah Abbas, [Online], 14 December 2017. Source

<http://archive.asia.si.edu/explore/worlds-within-worlds/zoom/jahangir-embracing-shah-abbas.asp>.

อาทิ การตีพิมพ์เป็นต้น หลังจากนั้นอังกฤษได้ส่งราชกุมารกลับมายังอินเดียอีกครั้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ศาสนาอิสลามในอินเดียเริ่มไขว่เขวและค่อย ๆ เสื่อมลง

สภาวะดังกล่าวทำให้อุลามาในอินเดียต่างพากันปรับตัวและเกิดการปฏิรูปศาสนาอิสลามโดยมีการฟื้นฟูศาสนาอิสลามด้วยการหันไปศึกษาอะดิษ เพื่อให้ชาวมุสลิมเรียนรู้สิ่งที่ถูกต้องตามบทบัญญัติและไม่เบี่ยงเบนไปตามอิทธิพลของตะวันตก ตามมาด้วยการวางรากฐานการศึกษาแบบตะวันตกที่ผสมผสานกับความศรัทธาของศาสนาอิสลามโดยการสร้างมหาวิทยาลัยอาลีการ์ (Aligar Muslim University) ขึ้นในปีค.ศ. 1875 ซึ่งถอดแบบจำลองมาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ในอังกฤษ จนสามารถยกระดับชาวมุสลิมให้มีความรู้ในระดับหนึ่ง

2.3.1 การปฏิรูปศาสนาอิสลาม

การปฏิรูปศาสนาอิสลามหรือการตัจดีด (Tajdid) เป็นวิธีสำคัญในการขัดเกลาคำสอนทางศาสนาสู่แก่นแท้ทางศาสนา อบูฮุรเราะห์ (Abu Hurairah)²⁶ ผู้เป็นรายงานอะดิษ ซึ่งเป็นพระวจนะศาสดามุฮัมมัด รายงานว่า “แท้จริงอัลเลาะห์จะส่งแก่ประชาชาตินี้ ในทุกฤดูร้อนปี นั่นคือบุรุษผู้ซึ่งฟื้นฟูศาสนาของประชาชาตินี้แก่มวลประชาวมุสลิม”²⁷ จากข้อความดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่า การปฏิรูปศาสนาอิสลามย่อมเกิดขึ้น อันเนื่องด้วยบริบททางสังคมมุสลิมที่เปลี่ยนไป ทำให้ความเชื่อและวัตรปฏิบัติบิดเบือนหรือเพิ่มไปจากหลักการของบทบัญญัติทางศาสนาเดิม (Bidah) การปฏิรูปศาสนาอิสลามจึงอาศัยการวินิจฉัย (fatwa) อัลกุรอานและซุนนะห์ (Sunnah) ของศาสดามุฮัมมัด เพื่อขจัดความบิดเบือนดังกล่าว ทั้งยังใช้ข้อความหรือหลักการที่ปรากฏในอัลกุรอานและการปฏิบัติตัวตามท่านศาสดาเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปฏิรูปศาสนาอิสลาม²⁸

²⁶ อบูฮุรเราะห์ หรือ อบูฮุรเราะห์ อัลดะอีย์ อัลเยเมน (Abu Hurayrah al-dawsi al-Yimani: ค.ศ. 603 - 681) ผู้เป็นสายรายงานอะดิษ นิกายซุนนี เขาร่วมสมัยกับท่านศาสดามุฮัมมัด และอะดิษในสายรายงานเขาถือว่าเป็นอะดิษที่น่าเชื่อถือ ลักษณะอะดิษมีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ อะดิษที่น่าเชื่อถือ (Sahih) อะดิษที่ดี (Hasan) และอะดิษที่อ่อน (Daif) ทั้งนี้ข้อบ่งชี้ที่บอกคุณลักษณะของอะดิษนั้นคือ ความน่าเชื่อถือของสายรายงาน

²⁷ อามีน ลอนา, นักฟื้นฟูศาสนาของพระองค์อัลเลาะห์ [Online], 15 พฤษภาคม 2559. Source <http://www.as-sabikoon.com/node/315>.

²⁸ J O. Vall, "Renewal and Reform in Islam History: Tajdid and Islam," in *Voice of Resurgent Islam*, ed. John L. Esposito (New York: Oxford University press, 2005), 32 - 47.

การปฏิรูปศาสนาอิสลามได้ผ่านระบบการเรียนการสอนศาสนาในดินแดนฮารอมัยน์มัยน์ (haramayn) หรือเมืองมักกะห์และมาดีนะห์ มีด้วยกันสามรูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบแรกเป็นการเรียนการสอนในมัสยิดฮารอม (Haram mosque) เมืองมักกะห์ โดยการฮาลาเกาะห์ (Halaqah) ซึ่งเป็นวิธีการนั่งล้อมวงศึกษาโดยมีครูผู้สอนนั่งอยู่ตรงกลาง รูปแบบที่สองเป็นการเรียนการสอนแบบโรงเรียนกินนอนที่สำนักเรียนของครูผู้สอน รูปแบบดังกล่าวในตะวันออกกลางเรียกว่า ริบัต (ribat) ในขณะโลกมลายูเรียกว่า ปอเนาะ (Pondok) และในหมู่เกาะอินโดนีเซียเรียกว่า เปอซันเตรัน (Pesantren) และรูปแบบสุดท้ายเป็นการเรียนการสอนที่มีการจัดการแบบระบบโรงเรียนหรือมัธยม (madrasah) โดยมีบุคลากรเจ้าหน้าที่ ครูผู้สอน และผู้พิพากษา (gadi)

นอกจากนี้การศึกษาในดินแดนฮารอมัยน์มีความหลากหลายในการศึกษามัซฮับต่าง ๆ²⁹ การเลือกศึกษาในแต่ละมัซฮับเป็นพื้นฐานความรู้ในการตีความคำสอนของศาสนาอิสลามและวิถีการปฏิบัติศาสนกิจ อาทิ มัธยมอะห์กียาตียะห์ (Madrasah al-Ghiyathiyyah) และมัธยมอะห์สุไลมานียะห์ (Madrasah Sulaymaniyyah) ซึ่งมีการเรียนการสอนในทุกมัซฮับ โดยมีการแบ่งเวลาให้มัซฮับชาฟีอีและมัซฮับฮานาฟีเรียนช่วงเช้า ส่วนมัซฮับมาลิกีและมัซฮับฮันบาลีเรียนในช่วงบ่าย

²⁹ มัซฮับ (Mazhab) เป็นภาษาอาหรับมีรากศัพท์มาจากคำว่า Zahaba แปลว่า ไป มัซฮับจึงหมายความว่า ถึง สถานที่ที่มนุษย์ไปเข้าเสมอ หรือในทางวิชาการ มัซฮับ หมายความว่าถึง สิ่งที่ถูกยึดถือ หรือแนวทางการปฏิบัติของอิหม่ามหรือผู้นำ โดยมัซฮับแบ่งออกเป็น 4 ทศนะ ดังนี้

1. มัซฮับอิหม่ามฮานาฟี (Hanafi) ก่อตั้งโดย นูอมาน บิน ซาบิต บิน อัลมรัชะบา (Numan binThabit binZuta binMarzuban: ค.ศ.699 – 779) สืบเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซีย ท่านเกิดที่เมืองกุกุพหฺ ประเทศอิรัก
2. มัซฮับอิหม่ามมาลิก (Maliki) นำโดย มาลิก บิน อานัส (Malik binAnas: เกิดระหว่างปี ค.ศ.708 และ715 ท่านเสียชีวิตด้วยวัย 83 ปี) ท่านเกิดที่เมืองมาดีนะห์
3. มัซฮับอิหม่ามชาฟีอี (Syafii) นำโดย มุฮัมมัดบินอิद्रิส ชาฟีอี (Muhammad binIdris Syafii: ค.ศ.767 – 821) ผู้สืบเชื้อสายตระกูลกูรอซย (Qurasyi) ซึ่งเป็นตระกูลเดียวกับศาสดามุฮัมมัด ท่านเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของอิหม่ามมาลิกี สำนักนี้มีศูนย์กลางการศึกษาเมืองแบกแดดและอียิปต์
4. มัซฮับอิหม่ามฮันบาลี (Hanbali) นำโดยอะห์มัด บิน มุฮัมมัด บิน ฮันบัล ออบู अबดุลเลาะห์ อัลชัยบานี (Ahmad bin Muhammad binHanbal Abu Abd Allah al-Shaybani: ค.ศ.780 – 875) ท่านเกิดที่เมืองแบกแดด อาจารย์คนสำคัญของเขาคือ อิหม่ามชาฟีอี โดยเขาได้ศึกษาเมื่อครั้งเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์

ความแตกต่างของมัซฮับดังกล่าว เป็นส่วนสำคัญในการปฏิรูปศาสนาอิสลามในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเนื่องจากการตีความวัตรปฏิบัติที่ต่างกันไป โดยเฉพาะศาสนาอิสลามในโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มัซฮับอิหม่ามชาฟีอีได้เข้ามา มีบทบาทในสังคมมลายูเรื่อยมา

2.3.2 การปฏิรูปซูฟี

ลัทธิซูฟี (Sufism)³⁰ หรือลัทธิเวทย์มนตร์ มีผู้นำการชุมนุมเพื่อทำพิธีกรรมการชุมนุมเรียกว่า เมาลา (Mawla) เพื่อเป็นการรวมตัวเหล่าซูฟีในการติดต่อไปยังท่านศาสดา ณ สถานที่ชุมนุม เรียกว่า มัจลิส (Majlis) สิ่งสำคัญของพิธีกรรมคือ ความบริสุทธิ์ใจ หรืออิฮซาน (Ihsan) หมายความว่า การนมัสการต่ออัลเลาะห์เสมือนกับได้เห็นพระองค์ และพระองค์ก็ทรงเห็น ซูฟีเป็นคำเรียกที่เกิดขึ้น โดยตะวันตกในความหมายด้านลบโดยกล่าวถึงกลุ่มที่มีวัตรปฏิบัติในจิตวิญญาณอิสลาม³¹ ซึ่งเป็นสำนักที่ให้ความสำคัญในการขัดเกลาจิตใจและมีพิธีกรรมเพื่อเชื่อมโยงกับอัลเลาะห์ สามารถ มีสุวรรณ นิยามว่าลัทธิซูฟีว่าเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสำคัญต่อการมัจฮัดตามแนวทางปฏิบัติของ ศาสดามุฮัมมัด โดยคนกลุ่มนี้จะใช้สวามิเสียด้วยหนังแกะ และมีวัตรปฏิบัติเพื่อใกล้ชิดกับพระเจ้า³² วัตรปฏิบัติของซูฟีเน้นการระลึกถึงอัลเลาะห์ทางจิตใจเป็นสำคัญ เนื่องด้วยมนุษย์ไม่สามารถมองเห็น พระองค์ได้การติดต่อกับอัลเลาะห์จึงใช้จิตสัมผัสเป็นสำคัญ³³

สภาพสังคมโลกอาหรับในคริสต์ศตวรรษที่ 13 เกิดความวุ่นวายทางการเมือง มีการแย่งชิง อำนาจระหว่างราชวงศ์อิสลาม รวมถึงความลุ่มหลงต่อความหรูหราและความฟุ่มเฟือย และหลงลืมอัลเลาะห์ กระแสความลึกลับของซูฟีที่ไม่มีระเบียบที่ยืดเหนียว ทำให้อุลามาซูฟีในอาหรับบางคนพยายามที่จะหาทางออกด้วยการยึดเหนี่ยวกุรอานและชะรีฮ์ แต่กระนั้นก็ยังไม่ส่งผลเด่นชัด³⁴ อุลามาคนสำคัญที่มีความพยายามจะขจัดปัญหาดังกล่าวคือ อิหม่ามฆอซาลี หรืออบูฮามิด มุฮัมมัด อิบน์มุฮัมมัด อัลฆอซาลี (Abu Hamid Muhammad ibn Muhammad al-Ghazali) ชาวเปอร์เซีย กิตาบเล่มสำคัญที่แพร่หลายและตีพิมพ์ในหลายภาษาคือ *กิมียาอุลซาวาดะห์* (Kimiya al-Saadah) หรือ สารเคมีแห่งความสุข (The Alchemy of Happiness)³⁵

³⁰ ซูฟี มีรากศัพท์มาจากคำว่า ซอฟา (Safa) แปลว่า บริสุทธิ์

³¹ William C. Chittick, *Sufism: A Beginner's Guide* (Oxford: Oneworld Publications, 2008).

³² สามารถ มีสุวรรณ, *ปรัชญาซูฟี ของอิหม่ามฆอซาลี: วิเคราะห์บิดายาคูลฮิดายะห์ ความเป็นมาและพัฒนากการของซูฟีในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., ม.ป.ป.).

³³ N. Hanif, *Biographical Encyclopedia of Sufis: South Asia*. (New Delhi: Sarup&Sun, 2000).

³⁴ Mubarak Ali, *The Ulama Sufis and Intellectuals* (Lahore: Fiction House, 1996).

³⁵ Al Ghazzali, *The Alchemy of Happiness Trans. Claud Field* (London: J. Murray, 1909).

การปฏิรูปศาสนาอิสลามในช่วงแรก เป็นการปฏิรูปลัทธิซุฟี มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตะเซาฟุฟ³⁶ ซึ่งเป็นหลักวิชาที่ว่าด้วยการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดและอ่อนน้อมต่อพระเจ้า สำนักดังกล่าวมีความเคลื่อนไหวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8 วิธีคิดหลักของสำนักดังกล่าวคือ การปฏิบัติตนเพื่อใกล้ชิดกับพระเจ้าผ่านพิธีกรรม³⁷ คำสอนของลัทธิซุฟีมีด้วยกัน 2 รูปแบบ กล่าวคือ วิธีปฏิบัติซึ่งจะให้ความสำคัญต่อการละหมาดและถือศีลอด โดยผู้นับถือนี้จะให้ความสำคัญต่อการอ่อนน้อมต่อพระเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงพระเจ้าด้วยวิถีตอริกัต³⁸โดยมองว่าผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามต้องประกอบด้วย 3 ประการคือ ประการแรกคือ ความศรัทธาหรืออิมาน (Iman) ประการที่สอง อิสลาม (Islam) หรือวิถีปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามหรือหลักซารีอะห์ (sharia) และวิธีการขัดเกลาจิตใจด้วยความบริสุทธิ์ใจหรืออิฮ์ซาน (Ihsan) โดยวิธีการรำลึกถึงพระเจ้าหรือซิกิร³⁹ (Zikir) โดยแนวทางปฏิบัติดังกล่าวมีหลายสำนักแยกย่อย ตามความแตกต่างกันในทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาให้จิตใจอันเป็นหนทางสู่พระเจ้า ซึ่งลัทธิซุฟีมีอิทธิพลในดินแดนฮารอมัยน์อย่างมากในช่วงตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดแขนงวิถีตอริกัต ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาให้จิตใจสะอาดและนำไปสู่ความใกล้ชิดพระเจ้า⁴⁰ ตอริกัตสายสำคัญในลัทธิซุฟีที่มีอิทธิพลจากโลกอาหรับสู่โลกมลายูได้แก่ ตอริกัตกอดีรี (Qadiri tariqa) นำโดย เซอ अबดุลกาเดร์ อัลญาลินี (Sheikh Abd a-Qagir al-Jalani: ค.ศ. 1078 – 1166) แนวทางปฏิบัติของเขาคือการให้ความสำคัญและเคร่งครัดต่อการละหมาดและถือศีลอด ตอริกัตแขนงนี้แตกย่อยมาจาก ตอริกัตญุนัยดี (Junaidi Tariqa) นำโดย อบูญุนัย อัลกาซิม อัลญุนัยดี (Abu al-Qasim al-Junaid) ซึ่งมีอิทธิพลในเมืองแบกแดด ขณะที่ในอินเดียจะพบตอริกัตที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบฮินดูและอิสลาม เช่น การพุดถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ ตอริกัตกลุ่มนี้คือ ตอริกัตชิสตี (Shishti tariqa) นำโดย มูอิดดิน ชิสตี (Muin al-Din Shisti: 1142 -1236) และตอริกัต

³⁶ William Stoddart, *Outline of Sufism: The Essentials of Islam Spirituality* (USA: World Wisdom, 2012).

³⁷ Neil Morris, *"Sufism" in the Atlas of Islam: People, Daily, Life and Traditions* (New York: Baron's, 2003).

³⁸ ตอริกัต คือ วัตรปฏิบัติซึ่งเป็นหนทางเพื่อนำไปสู่ความใกล้ชิดกับพระเจ้า

³⁹ ซิกิร คือ หนึ่งในแนวทางตอริกัตเพื่อระลึกถึงพระเจ้า เป็นการภาวนาและบำเพ็ญเพียรทางจิต

⁴⁰ Chittick, *Sufism: A Beginner's Guide*.

นักชาบบันดี นำโดยโมฮัมหมัด นักชาบบันดี (Mohamed Naqshabandi) ซึ่งอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 วัตถุประสงค์ของตอริกต์นักชาบบันดีคือ การซิเกรา เป็นต้น⁴¹

อิทธิพลทางความเชื่อของซูฟีเข้าสู่โลกมลายูผ่านกลุ่มพ่อค้าชาวอาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ด้วยตอริกต์ของซูฟีมีความใกล้เคียงและสามารถผสมผสานกับความเชื่อ วิญญาณนิยมซึ่งเป็นความเชื่อท้องถิ่นของอุษาคเนย์ ทำให้ซูฟีในโลกมลายูเติบโต ความเชื่อของซูฟี ที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของอุษาคเนย์ได้แก่ การอธิบายสิ่งเร้นลับว่าสามารถรับรู้ได้ด้วยญาณของ ซูฟี อีกทั้งลัทธิซูฟีมีความเชื่อเกี่ยวกับผู้วิเศษ (Karamat) ซึ่งมีอำนาจเหนือคนธรรมดา วิธีคิดดังกล่าว ทำให้ศาสนาอิสลามในลัทธิซูฟีมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น⁴²

กระทั่งราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซูฟีได้พัฒนาคำสอนทางศาสนาอิสลามที่มีลักษณะ “ลัทธิซูฟี ใหม่” (neo-Sufism) ซึ่งเป็นผลจากการขยายอิทธิพลของลัทธิอาณานิคมตะวันตก ซูฟีในอินเดียช่วง คริสต์ศตวรรษที่ 17 จึงมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปศาสนาอิสลามซูฟีใหม่ในโลกมลายู เนื่องด้วยอินเดียเป็น ดินแดนที่บรรดาอุลามาฮาวมลายูจะเดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามก่อนที่จะเดินทางไปยังโลกอาหรับ การสถาปนาของระบอบอาณานิคมอังกฤษในอินเดียช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ส่งผลกระทบต่อซูฟีและ สถาบันทางศาสนาอิสลามในอินเดีย อาทิ ซูฟีสายตอริกต์นักชาห์บันดีในออร์ังปัตตอย่าง ชาห์นูร (Shah Nur: เสียชีวิต ค.ศ. 1692), ชาห์ปลังโพช (Shah Palangposh: ค.ศ. 1699) ชาห์ และชาห์ มาซาฟิร (Shah Masafir: ค.ศ. 1755) และซูฟีตอริกต์สายซิสตีอย่างนิซาม อัลดีน (Nizam al-Din: ค.ศ. 1665) เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁴¹ Ibid.

⁴² วิทยา สุจริตกุล, "อิสลามาภิวัตน์ในอุษาคเนย์" (paper presented at the โลกของอิสลามและมุสลิมในสยาม ประเทศ - อุษาคเนย์ - เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, โรงแรมทวินโลตัส จ.นครศรีธรรมราช, 2552).

ภาพที่ 10 วัตรปฏิบัติของมุสลิมในอินเดีย⁴³

2.3.3 ขบวนการปฏิรูปซาลาฟีและวะฮาบี

นอกจากการปฏิรูปศาสนาของลัทธิซุฟีแล้วยังมีขบวนการปฏิรูปศาสนาในตะวันออกกลางอย่างขบวนการซาลาฟีและวะฮาบี โดยขบวนการซาลาฟี หรือขบวนการซัลฟ (Salaf) หมายความว่า การกลับไปสู่ความเป็นศาสนาอิสลามที่บริสุทธิ์หรืออิสลามที่มีมาก่อน เป็นขบวนการเคลื่อนไหวของอิสลามนิกายซุนนีที่ทำการปฏิรูปศาสนาอิสลามปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยเริ่มจากการต่อต้านการขยายตัวอานิคมตะวันตกในอียิปต์ คำสอนของซาลาฟีให้ความสำคัญด้วยการฟื้นฟูศาสนาอิสลามในยุคศตวรรษที่ 18 หลักคิดสำคัญของกลุ่มนี้คือการย้อนกลับไปสู่วัตรปฏิบัติเดิมของศาสดามุฮัมมัด รวมถึงพระวจนะของพระองค์ โดยปฏิเสธการบิดเบือนคำสอนของศาสนาอิสลาม และเปิดหลักฐานคำสอนทางศาสนาอิสลามในศาสนาอิสลามให้มีความทันสมัย และสนับสนุนให้ใช้กฎหมายอิสลามหรือชารีอะห์ (Shariah) เป็นบรรทัดฐานของสังคม⁴⁴

ขณะเดียวกันขบวนการซาลาฟีได้พัฒนาขึ้นมาเป็นกลุ่มวะฮาบีในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่นกัน กลุ่มนี้นำโดยมุฮัมมัด บิน อับดุลวะฮาบ (Muhamad bin Abd Wahab: ค.ศ. 1703 – 1792) อับดุลวะฮาบมีความพยายามที่ต้องการปฏิรูปศาสนาอิสลามไปสู่ความบริสุทธิ์จากการตั้งภาคีต่อพระเจ้าหรือซีริก (Syirik) และปฏิเสธการตีความของขบวนการซาลาฟี กล่าวคือขบวนการวะฮาบีมี

⁴³ Muslim Foundation of India, Islamic-History-Wallpeper-2 [Online], 7 February 2017. Source <http://muslimfoundationofindia.com/history-wallpaper/islamic-history-wallpeper-2/>.

⁴⁴ Henri Lauziere, "Being Salafi in the Early Twentieth Century," in *Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century* (New York: Columbia University Press, 2016), 27 - 59.

ความเข้มข้นในการปฏิรูปศาสนาอิสลามมากกว่าขบวนการซาลาฟี โดยกลุ่มวะฮาบีได้ขยายอิทธิพลไปถึงเมืองกัรบลาอ⁴⁵

ภาพที่ 11 มุฮัมหมัด บิน อับดุลวะฮาบ (นั่งกลาง) พร้อมทั้งอุลามาในขบวนการวะฮาบี และเจ้าหน้าที่อาณานิคมอังกฤษ⁴⁶

ดังนั้นความสำคัญของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในการเป็นสภาวะความเป็นสมัยใหม่ซึ่งมีการปฏิรูปศาสนาอิสลามในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยมีปัจจัยมาจากการเติบโตของสำนักคิดอิหม่ามชาฟีอีในอียิปต์⁴⁷ โดยมีสำนักคิดซุนนีที่แตกแขนงย่อยที่เหมาะสมและเข้ากับบริบททางการเมืองโลกและกระแสการครอบงำจากตะวันตก ทำให้อุลามาในสายดังกล่าวได้รับความนิยมในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลาในการเกิดวิถีคิดแบบชาตินิยม เนื่องด้วยความเสื่อมถอยของจักรวรรดิออตโตมันทำให้เกิดกลุ่มเล็ก ๆ และกระแสชาตินิยมในคาบสมุทรอาระเบียและแอฟริกา อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่ก่อให้เกิดกลุ่มทางศาสนาที่สุดโต่งอีกด้วย กระแสการปฏิรูปดังกล่าวได้ส่งผลมายังโลกมลายูโดยอาศัยผ่านอุลามาและนักเรียนชาวมลายูที่ไปศึกษาในโลกอาหรับและอินเดีย อันทำให้เห็นความเคลื่อนไหวของการปฏิรูปอิสลาม ทั้งยังเห็นความเปลี่ยนแปลงของอิสลามที่อยู่ภายใต้อาณานิคมตะวันตก

⁴⁵ กัรบลาอ (Karbala) เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอิรัก

⁴⁶ Wahabi Movement, [Online], Source <http://historyworldsome.blogspot.com/2013/10/wahabi-movement.html>.

⁴⁷ Ibid.

2.4 การปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

เมื่อศาสนาอิสลามเข้าสู่โลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ความรู้ส่วนใหญ่จะได้รับผ่านกลุ่มนักเดินทางและครูสอนศาสนาจากโลกอาหรับและอินเดีย การนับถือศาสนาอิสลามของคนพื้นเมืองจึงมีรูปแบบการผสมผสานระหว่างความเชื่อท้องถิ่นกับอิสลามซึ่งสอดคล้องกับลัทธิซูฟีตามที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ เมื่อชนพื้นเมืองชาวมลายูได้เดินทางไปศึกษาความรู้ทางศาสนาอิสลามยังดินแดนฮารอมัยน์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 – 16 เป็นต้นมา ทำให้เกิดชุมชนชาวมลายูขึ้นในเมืองมังกะห์เรียกว่าชุมชนญาวี (Jawi community) หรือ Muslim kingdom archipelago⁴⁸ ในเมืองมังกะห์ กระแสการเดินทางดังกล่าวดำเนินไปพร้อมกับขยายตัวทางการค้าของเหล่าบรรดาพ่อค้าและนักเดินทางรวมทั้งการแสวงบุญในดินแดนฮารอมัยน์ นอกจากดินแดนฮารอมัยน์แล้ว ยังมีเมืองสำคัญอันเป็นแหล่งความรู้ทางศาสนาอิสลาม เนื่องจากมีการเรียนการสอนความรู้ทางศาสนาโดยบรรดาอุลามะคนสำคัญในแต่ละเมืองอีกด้วย อาทิ เมืองคุชราตของอินเดีย เยเมน ดามัสกัส และอิสตันบูล เป็นต้น อิทธิพลความรู้ทางศาสนาอิสลามจากการไปศึกษาศาสนาดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มนักเรียนเหล่านั้นกลับมาเผยแพร่คำสอนทางศาสนาในโลกมลายู ในคริสต์ศตวรรษที่ 17

2.4.1 อุลามะกับการปฏิรูปศาสนาอิสลามก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

อุลามะ (scholar) ถือเป็นกลุ่มคนสำคัญในกระบวนการปฏิรูปศาสนาอิสลามด้วยบทบาทการวินิจฉัยหรือฟัตวา (fatwa) หลักคำสอนและวัตรปฏิบัติ ฉะนั้นอุลามะจึงมีคุณลักษณะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้แก่คนในสังคมมุสลิม มีอิทธิพลทางความคิด และมีการสร้างเครือข่ายลูกศิษย์อย่างกว้างขวาง ความเข้มข้นของการเป็นอุลามะนั้นแตกต่างจากอุซตาซ (Ustaz) อันหมายถึง ครูหรือผู้สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งในโลกมลายูจะเรียกอุซตาซว่า ต่วน (Tuan) หรือ กูรู (Guru) อุลามะที่มีบทบาทในการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูมี ดังนี้

⁴⁸ Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*.

2.4.1.1 นูรุดดิน อัลรานีรี

นูรุดดิน อัลรานีรี (Nur al-Din al-Raniri: ค.ศ.1568 - 1658) อุลามะจากหมู่บ้านรันเดอร์ (Rander) ในคุซรัต เขาได้รับการขนานนามว่า เซครันเดอร์รี (Shaikh Randeri) เป็นอุลามะซูฟี สายตอริกัตกอคารียะห์อีกคนที่มิในอาเงะห์ อัลรานีรีเกิดที่เมืองคุซรัตเมื่อปีค.ศ. 1568 บทประพันธ์ของอัลรานีรีมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ ตะเชาว์ฟ กาลาม ฟิกห์ ฮาดิซ ประวัติศาสตร์ และศาสนาเปรียบเทียบ ผลงานชิ้นสำคัญของเขาได้แก่ *ชีรอตอัลมุสตาอิม บุสตันอัลซาลาติน* มีบางรายงานกล่าวเขาเป็นผู้แต่ง *เชอจาเราะห์มลาญ*

อัลรานีรีเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของอะห์หมัด อัลกุซาชี Ahmad al-Qushashi: เสียชีวิต ค.ศ.1661) อัลกุซาชีเป็นอุลามะในมัซฮับอ์ฮามมาลีที่ที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาอัลกาลาม ฟิกห์ ฮะดีษ และซารีอะห์ อาจารย์คนสำคัญของเขาคือ ซิบกัตตุลเลาะห์ (Sibghat al-Allah) ผู้ก่อตั้งซัตรียะห์ อัลเซคซึ่งรวบรวมบรรดาอุลามะเพื่อให้ความช่วยเหลือในการวินิจฉัยซารีอะห์ นอกจากนี้ซิบกัตตุลเลาะห์ได้รับการสนับสนุนจากบรรดาสุลต่านแห่งอูษมานียะห์ในการจัดตั้งริบัตในเมืองมาตินะห์ ซึ่งอัลรานีรีได้ศึกษาศาสนากับอัลกุซาชีที่ริบัตดังกล่าว

นอกจากอัลรานีรีจะเป็นลูกศิษย์ของอัลกุซาชีแล้ว เขายังเป็นลูกศิษย์ของ ออบูฮัฟซะห์ อุมร์ บิน अबดุลเลาะห์ บาชัยบัน อัตตรามิ อัลฮัตรามิ (Abu Hafs Umar bin Abd Allah Ba Shayban al-Tarimi al-Hadrami: ค.ศ. 1656) แห่งเมืองคุซรัต บาชัยบัน อัลฮัตรามิถือเป็นอุลามะคนสำคัญในการสอนศาสนาอิสลามที่เมืองคุซรัต

อัลรานีรีได้เริ่มปฏิรูปศาสนาอิสลามในอาเงะห์เมื่อเขาเดินทางมายังโลกมลาญเมื่อปีค.ศ.1637 ในรัชสมัยสุลต่านอิสกันดาร์ธานี (Sultan Iskandar Thani: ค.ศ.1637 – 1641) ด้วยความสามารถทางด้านความรู้ทางศาสนาอิสลามรวมถึงความน่าเชื่อถือของบรรดาอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงของเขา ทำให้เขาได้รับการยอมรับในราชสำนักอาเงะห์ เขาได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่านดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี (Shaikh al-Islam) เพื่อให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายอิสลามและจารีตมลาญ เขาดำเนินการอย่างเข้มขันผ่านสำนักที่เขาตั้งขึ้นและได้ตีความด้วยวิธีการมีอยู่ของพระเจ้า⁴⁹ โดยนำหลักคำสอนและเหตุผลทางศาสนาอธิบายปรากฏการณ์และวิธีการต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่จริงของพระ

⁴⁹ Thomas Gibson, *Islamic Narrative and Authority in Southeast Asia: From the Sixteenth to the Twenty-First Century* (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

เจ้าตามทรศนะซูฟี โดยก่อนหน้านั้นพระเจ้าในความเชื่ออิสลามในโลกมลายูยังมีความคลุมเคลือด้วยความเชื่อแบบวิญญูณนิยม การตีความของอัลรานีรีจึงเป็นการท้าทายความเชื่อเดิมในโลกมลายู อิทธิพลของเขามีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อได้รับการพระราชูปถัมภ์จากสุลต่านอิสกันดาร์ตานิ ทำให้ศาสนาอิสลามในอาเจะห์ช่วงเวลานั้นมีความเข้มข้น เมื่อสุลต่านอิสกันดาร์ตานิทรงสิ้นพระชนม์เมื่อ ค.ศ. 1641 สุลต่านะห์ซาฟียัดดิน (Sultanah Safiyyat al-Din: ค.ศ. 1641 – 1675) หรือสุลต่านนะห์ตัจอาลัม (Sultanah Taj al-Alam) ได้ขึ้นครองราชย์บัลลังก์ต่อ การกระทำดังกล่าวสร้างความไม่พอใจต่ออัลรานีรีเป็นอย่างมาก เขาได้คัดค้านการครองราชย์ดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1644 เขาได้ประพันธ์ *บุสตัน อัลซาลาติน* โดยแสดงทัศนะเกี่ยวกับความไม่สมควรของการขึ้นครองราชย์โดยผู้หญิงเพราะผิดหลักซารีอะห์ ถึงแม้จะเป็นจารีตประเพณีการปกครองเดิมก็ตาม นอกจากนี้เขายังตีประเด็นดังกล่าวส่งไปยังปีเตอร์ โซริจ (Peter Sourij: ค.ศ. 1643) ข้าหลวงใหญ่ของบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ (V.O.C) การกระทำของอัลรานีรีดังกล่าวสร้างความไม่พอใจพระราชหฤทัยแก่สุลต่านะห์ซาฟียะห์อัดดินเป็นอย่างมาก จนทำให้เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม ค.ศ. 1643 โซริจได้จัดการโต้ว่าที่ระหว่างอัลรานีรีกับ ซัยฟูริญาล (Saifu al-Rijal) อุลามะแห่งมินังกะเบา ในประเด็นการขึ้นครองราชย์ของผู้หญิงตามครรลองประเพณี⁵⁰ การโต้ว่าที่ในครั้งนั้นมีสุลต่านะห์ซาฟียัดเป็นผู้ตัดสิน ซึ่งซัยฟูริญาลเป็นผู้ชนะในการโต้ว่าที่ครั้งนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นรากเหง้าปัญหาการปฏิรูปซูฟีด้วยซารีอะห์อิสลาม ทำให้บรรดาลูกศิษย์และคนในเครือข่ายของเขาต้องระมัดระวังในการวินิจฉัยซารีอะห์ให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีเดิม อีกทั้งยังทำให้เขาหมดบทบาทในราชสำนักอาเจะห์และอำลาตำแหน่งเชคอัลอิสลาม และทำให้พันซูร อัลชินคิลิมิบทบาทโดดเด่นในโลกมลายูแทนอัลรานีรี

---

⁵⁰ Azyumardi Azra, "Seventeenth Century Malay-Indonesian Network I: Nur Al-Din Al-Raniri," in *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia* (Hawaii: University of Hawaii, 2004).

ภาพที่ 12 ภาพkitabฮิตายาตุลอิหม่าน บิฟัดลุลมันัน (Hidayat al-Iman bi Fadl al-Mannan) ผลงานประพันธ์
ของอัลรานี⁵¹

2.4.1.2 अब्दुल ʿरرอรุฟ บิน อาลี ʿลญาوی ʿลฟันซुरี ʿลชินคิลี

अब्दुล ʿรرอรุฟ บิน อาลี ʿลญาوی ʿลฟันซुरี ʿลชินคิลี (Abdul al-Rauf bin Ali al-Jawi al-Fansur al-Sinkili) หรือฟันซุร ʿลชินคิลี อุลามาฆาอาเงาะห์ผู้มืบทบาทในการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายู ʿลชินคิลีเป็นลูกศิษย์ของअब्दुลเลาะห์อิบนุญามาาน (Abd Allah Ibn Jaman: ค.ศ.1672) และอิสฮาค บิน มุฮัมมัด บิน ญามัน (Ishaq bin Muhammad b. Jaman: ค.ศ.1605 – 1685) ผู้เป็นมุฮัดดีซและนักวิชาการฟิกห์ ในเยเมน นอกจากนี้ยังเป็นลูกศิษย์ของอาลีบินअब्दुลเลาะห์ ʿลกาดีร ʿลตาบารี (Ali bin Abd.Allah al-Qadir al-Tabari) ที่เมืองมักกะห์ ทั้งนี้เขาได้ศึกษากับอะห์หมัดอัลกุกซาซีที่เมืองมาดินะห์ จนกระทั่งอัลกุกซาซีเสียชีวิตเมื่อปีค.ศ.1661

ผลงานชิ้นเอกของʿลชินคิลีคือ *เตอรฺญุมันอัลมุสตาฟิด* (Terjuman al-Mustafid) มีเนื้อหาในการกล่าวถึงความสำคัญของอัลกุรอาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านและท่องจำอัลกุรอานที่ถูกต้อง ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในปีนัง สิงคโปร์ บอมเบย์ และตะวันออกกลาง

หลังจากอัลกุกซาซีเสียชีวิตในปีค.ศ.1661 ʿลชินคิลีได้กลับมายังอาเงาะห์ ʿลชินคิลีมีความชำนาญในวิชาตะเซวูฟ เขาได้เป็นสมาชิกขัตรียะห์ซิลซิละห์ (Shattariyah silsilah) ในทางตะวันตก

⁵¹ Among the Work of Sheikh Nuruddin Al-Raniri, Hidayat Al-Iman Bi Fadl Al-Mannan, National Library of Malaysia MSS 1836

ของสุมาตรา สำนักดังกล่าวได้รวบรวมอุลามาฮ์สายซุฟี บทบาทของเขาในช่วงแรกไม่ได้โดดเด่นมากนัก จนกระทั่งเขาได้รับการชักชวนจากอิบราฮิม อัลคูรีนี สหายอุลามาฮ์ชาวมลายูให้เผยแพร่คำสอนศาสนา ในชวา ทั้งนี้เขาทั้งสองได้ทำการปฏิรูปศาสนาอิสลามโดยการดำรงตำแหน่งเป็นเลขาส่วนตัวของ สุลต่านะห์ (Reureukon Kaliboy Mulo: The Secret secretary of Sultanah) ในสำนักกาติบเซอร์ รีราญาบินฮัมซะห์อัลอาชี (Katib Seri Raja b. Hamzah al-Ashi) นอกจากนี้อัลชินคิลิได้ให้ความช่วยเหลือแกริงคิส (Rinkes) และวูฮูฟ (Voohoeve) เจ้าหน้าที่อาณานิคมดัตช์ในการตีความ หลักการศาสนาอิสลามและจารีตท้องถิ่นมลายู บทบาทของอัลชินคิลิเหล่านี้สะท้อนถึงการเป็นที่ยอมรับเขาในฐานะอุลามาฮ์⁵²

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอัลชินคิลิเป็นนักปฏิรูปที่ค่อนข้างประนีประนอมกับจารีตประเพณี เดิมมลายู และดำเนินการปฏิรูปศาสนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งแตกต่างจากอัลรานีรีที่ค่อนข้างจะมีวิธีการปฏิรูปศาสนาที่ค่อนข้างสุดโต่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการใช้ซารีอะห์ของเขา อัลชินคิลิไม่ชื่นชมวิธีการดังกล่าวของอัลรานีรีเท่าไร ในขณะเดียวกันเขาได้ดำเนินแนวทางตอริกัต และการอธิบายหลักการในศาสนาอิสลามแบบซุฟีใหม่ ตามแบบอย่างอัลรานี เมื่อปีค.ศ.1693 อัลชินคิลิได้เสียชีวิตที่ปากน้ำอาเงะห์ ซึ่งเขาได้ถูกขนานนามว่า “เชคแห่งกัวลา” (Shaykh of Kuala) อิทธิพลทางความรู้ศาสนาอิสลามของอัลชินคิลิได้ส่งอิทธิพลไปถึงเมืองมากัสซาร์ บนเกาะสุลาเวสีหรือ เซเลเบส⁵³

2.4.1.3 มุฮัมหมัดยูซุฟ อัลมากัสซารี

มุฮัมหมัดยูซุฟ อัลมากัสซารี (Muhammad Yusuf al-Maqassari: ค.ศ. 1627 – 1699) หรือที่รู้จักกันในนาม ตวนตาสลามาการีโกวา (Tuanta Slamakari Gowa) เกิดที่เมืองมากัสซาร์ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะสุลาเวสี เขาได้ศึกษาอัลกุรอานกับแดงฆริตาซัมมัง (Deangri Tasammang) ครูสอนศาสนาชาวพื้นเมือง และได้เรียนภาษาอาหรับ ฟิวก์ เตอาฮีด และตะเซาฟุฟกับซัยยิดบาอัลวิบิน อับดุลเลาะห์ อัลลามะห์อัตตาฮิร (Sayyid Ba 'Alwi bin 'Abd' Allah al-Allamah al-Tahir) ชาวอาหรับที่อาศัยหมู่บ้านบันเตลา (Bantoala) เมืองมากัสซาร์ หลังจากนั้นเขาได้เดินทางไปศึกษา กับญาลาลดีนอัลอัยดีด (Jalal al-Din al-Aydid) อุลามาฮ์ชาวอาเงะห์ ที่อาศัยในเมืองจิกวง (Cikoang)

⁵² "Seventeenth Century Maalay-Indonesian Networks li: 'Abd Al-Rauf Al-Sinkili."

⁵³ Ibid.

ทางตอนเหนือของเกาะชวา ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการเดินทางไปเผยแพร่คำสอนทางศาสนาอิสลามของอัลชินคิลีและอัลคูรีนิ เขาได้กลับมาอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษ 1630 เขาได้นำหลักขาริอะห์มาใช้ในทางการเมืองของมากัสซาร์ โดยเขาได้ตั้งระบบอีมาม์และก่อตั้งขึ้นโดยการพระราชูปถัมภ์โดยสุลต่านอาลัดดิน (Sultan Ala al-Din: ค.ศ. 1591 – 1636) แห่งรัฐโกวา หลังจากนั้นเขาก็ได้รับพระราชูปถัมภ์จากสุลต่านอูอัลมาฟาติร์อับดุลกาเดร แห่งบันเต็น (Abu al-Mafakhir Abd al-Qadir: ค.ศ. 1626-51) ให้เดินทางไปศึกษาต่อยังโลกอาหรับเมื่อปีค.ศ.1644

ระหว่างที่เดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามในโลกอาหรับ อัลมากัสซารีได้ศึกษากับอุมร์บินอับดุลเลาะห์บาชัยบัน อุลามะคนสำคัญในเมืองคุชราตด้วยการแนะนำของอัลรานีรีลูกศิษย์ของบาชัยบัน หลังจากนั้นเขาได้เดินทางไปศึกษาต่อยังเมืองซาบิต เยเมน กับเชคอัลกาบิร มัชญาญี อัลเยเมน ซัยดี อัลนัคซาห์บันดี (Shekh al-Kabir Mazjaji al-Yamani Zaidi al-Naqsyabandi) และ มุฮัมหมัด บินอับดุลเลาะห์อัลบาซีอัลนัคบันดี (Muhammad bin Abd al-Bagi al-Naqbandi) ทั้งสองเป็นอุลามะซุนนีและเป็นมุฮัตติษคนสำคัญ ซึ่งเป็นอุลามะที่ยึดหลักปฏิบัติตามหลักฐานสายชะดีษและวัตรปฏิบัติของศาสนามุฮัมหมัด (Ahl al-Sunnah wa al-Jamaah) และเขาได้ศึกษากับอะห์มัดอัลกุซาชี , อิบราฮิมอัลคูรานี และฮาซันอัลอญมี (Hasan al-Ajmi) ซึ่งเป็นบรรดาอุลามะคนสำคัญในดินแดนฮารอมัยน์ ในระหว่างนั้นเขาได้เดินทางไปศึกษากับ อัยยูบอัลคัมส์ตี (Ayyub al-Khamsti) ที่เมืองตามัสกัส และได้เขียนบันทึกเรื่อง*เนอเนอริโรม* (Negeri Rum)⁵⁴ ซึ่งเป็นบันทึกการเดินทางเมื่อครั้งที่เขาไปเมืองอิสตันบูล ในห้วงเวลาหนึ่งอัลมากัสซารีมีบทบาทเป็นครูสอนศาสนาให้กับชาวมลายูที่เดินทางไปศึกษาที่เมืองมังกะห์ เขาได้สมรสกับลูกสาวอีมาม์ชาฟีอีในเมืองมังกะห์ และได้ให้กำเนิดบุตรชายหนึ่งคนโดยภรรยาของเขาเสียชีวิตเนื่องจากการให้กำเนิดดังกล่าว หลังจากนั้นอัลมากัสซารีได้สมรสใหม่อีกครั้งกับหญิงสาวชาวสุลาเวสีที่พำนักในเมืองญิตตะห์ และได้เดินทางกลับมายังโลกมลายูอีกครั้งเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17

เขาได้เป็นอุลามะสอนศาสนาอิสลามในโกวาและเมื่อสุลต่านฮาซันุดดิน (Sultan Hasanuddin: ครองราชย์ปีค.ศ. 1653 - 1669) แห่งโกวา พ่ายแพ้สงครามให้ดัตช์เมื่อค.ศ. 1670 อัลมากัสซารีได้เดินทางไปยังเมืองบันเต็นทางตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะชวา เขาดำรงตำแหน่งเป็นมุฟตีและได้สอนศาสนาอิสลามที่บันเต็น เมื่อปีค.ศ. 1682 สุลต่านอาเกิง (Sultan Ageng) แห่งบันเต็น

⁵⁴ Ibid.

ได้พ่ายแพ้แก่ดัตช์ อัลมากัซซารีถูกจับตัวนำไปยังศรีลังกาในปีค.ศ.1684 เขาได้สอนศาสนาอิสลามในศรีลังกาอินเดียใต้ และแอฟริกาใต้ เขาได้เสียชีวิตที่ศรีลังกาเมื่อค.ศ.1699

จากชีวประวัติของอัลมากัซซารีจะเป็นได้ว่าอิทธิพลความรู้ของเขาได้แผ่ขยายทั้งในเมืองมักกะห์ โลกมลายู อินเดียใต้และศรีลังกา อัลมากัซซารีเป็นซูฟีผู้เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ เขาได้รับการศึกษาจากหลายแขนงทั้งทางโลกและศาสนา เมื่อเขากลับมายังโลกมลายูเขาได้เผยแพร่ตอริกัต มูหมัดมาดียะห์และตอริกัตอะห์มาดียะห์ ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญในวิชาตะเซวูฟแล้ว ตอริกัตแบบใหม่ได้เน้นถึงความสำคัญทางด้านความเชื่อความศรัทธา 6 ประการ อันได้แก่ 1) การศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว 2) การศรัทธาในบรรดาศาสนทูตของพระเจ้า 3) การศรัทธาต่อคัมภีร์ของพระองค์ 4) การศรัทธาในบรรดาทูตของพระเจ้า 5) การศรัทธาต่อวันสิ้นโลก และ6) การศรัทธาต่อการกำหนดของพระเจ้า สิ่งเหล่านี้แตกต่างไปจากวิธีคิดเดิมของซูฟีที่ให้ความสำคัญต่อการรวมเป็นหนึ่งกับพระเจ้าเพื่อนำไปสู่พระเจ้า (Unity of God)

2.4.1.4 अब्दुल अब्दхамัด บิน अब्दुลเลาะห์ अब्ดุลญาวี अब्ปลาเล็มบานี

अब्दुล अब्ดхамัด บิน अब्दुลเลาะห์ अब्ดุลญาวี अब्ปลาเล็มบานี (Abdul Samad bin Abd Allah al-Jawi al-Palimbani: ค.ศ.1704 – ไม่ระบุแน่ชัด) ผู้หนึ่งในบรรดาอุลามาอะที่มีอุดมการณ์ในการปลดแอกจากการครอบงำจากอาณานิคมตะวันตก อัลปลาเล็มบานีเกิดที่เมืองปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา เขามีพื้นฐานความรู้ทางศาสนาจากครอบครัวของเขา โดยบิดาเขาดำรงตำแหน่งเป็นกอดีในเคดาห์ อัลปลาเล็มบานีได้ติดตามบิดาของเขาไปยังเคดาห์และปาตานี โดยเขาไปอยู่ปอเนาะที่ปาตานี หลังจากนั้นบิดาของเขาได้ส่งเขาไปศึกษาศาสนาอิสลามต่อยังโลกอาหรับ โดยอัลปลาเล็มบานีได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบซูฟีใหม่และการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์ (Jihad) กับชาวตะวันตก ผลงานชิ้นสำคัญของเขาได้แก่ อูรวาตุลวุทกา (Urwat al-Wuthqa)⁵⁵

การเสียชีวิตของอัลปลาเล็มบานีไม่ระบุแน่ชัด บันทึกใน*ตาริกซิลซิละห์เนอฆารีเคดาห์* (Tarikh silsilah negeri Kedah) ระบุว่าเขาถูกสังหารในสงครามระหว่างเคดาห์กับสยามเมื่อปีค.ศ. 1828

ถึงแม้บทบาทของอัลปลาเล็มบานีไม่ได้ชัดเจนในเรื่องของการปฏิรูปศาสนา แต่อิทธิพลทางความคิดของเขาได้สร้างอุดมการณ์ในการปลดแอกจากอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำ

⁵⁵ Urwat Al-Wuthqa, National Library of Malaysia MSS 2269

สงครามศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ทำให้การปฏิรูปศาสนาอิสลามในเวลาต่อมามีความพยายามในการช่วงชิงอิทธิพลอำนาจของความรู้ของตะวันตก เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปลดแอกจากอาณานิคมดังกล่าว

2.4.1.5 มุฮัมหมัดอาร์ชาด อัลบันจารี

มุฮัมหมัดอาร์ชาด อัลบันจารี (Muhammad Arshad al-Banjari: ค.ศ. 1710 – 1812) เกิดที่หมู่บ้านมาตะปุระซึ่งในเมืองบันจารี ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะกาลิมันตัน อัลบันจารีเกิดในครอบครัวที่เคร่งครัดทางศาสนาอิสลามในมัซฮับชาฟีอี เขาสืบเชื้อสายมาจากสุลต่าน अबดุลรอซิด (Sulatan Abd.al-Rashid) แห่งมินดาเนา ในบันทึกสาแหรกของเขาได้สืบสายตระกูลมาจากศาสต้ามุฮัมหมัดในเมืองมักกะห์ เขาได้ศึกษาศาสนาอิสลามกับบิดาของเขาเองและครูในชุมชน เขามีความสามารถในศิลปะการอ่านกร้ออ่านได้อย่างคล่องแคล่ว เมื่อเขาอายุครบ 7 ปี เขาได้รับพระราชูปถัมภ์จากสุลต่านตะห์ลิลลาะห์ (Sultan Tahlil Allah: ค.ศ. 1700 – 45) พระองค์ทรงอุปถัมภ์ โดยการส่งเขาไปศึกษาต่อยังดินแดนฮารอมัยน์ อาจารย์คนสำคัญของเขาได้แก่ อารีฟบิลละห์ เชคมุฮัมหมัด अबดุลการิม อัลซัหมัน (Arif Billah Syaikh Muhammad Abd. al-Kareem al-Sammani), เชคอะห์หมัด บิน अबดุลมุนิม อัลดามันฮูรี (Syaikh Ahmad bin Abd. Mui'nim al-Damanhuri), เชค มุฮัมหมัด บิน สุลัยมาน อัลคุรดี (Syaikh Muhammad bin Sulayman al-Kurdi) และอาตาดิลลาะห์ บิน อะห์หมัด อัลมิซรี (Ata Allah bin Ahmad al-Masri) เป็นต้น⁵⁶

นอกจากนี้เขายังได้ศึกษาวิชาดาราศาสตร์ (ilm al-falak) กับอิบราฮิม อัลราอิส อัลซัหมัน (Ibrahim al-Rais al-Zamzami) เป็นต้น เขาได้ใช้ชีวิตในดินแดนฮารอมัยน์กว่า 35 ปี ความรู้และความสามารถของเขาได้สร้างคุณูปการแก่สังคมอิสลามในโลกมลายู ร่วมกับเชค अबดุลอัลซามัด อัลปาเล็มบานี (Shaikh Abd.al-Samad al-Palimbani), เชค अबดุลวาฮับ อัลบูกีสี (Shaikh Abd.Wahab al-Bugisi) และเชค अबดุลเราะห์มาน มิสรี อัลญาวี (Shaikh Abd.Rahman Misri al-Jawai) ซึ่งทั้งสามท่านได้มีส่วนในการขับเคลื่อนการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายู โดยทั้งสี่ท่านรวมถึงอัลบันจารีถูกขนานนามว่า “สายสัมพันธ์ทั้งสี่จากดินแดนมลายู” (Empat serangkai dari Tanah Jawi/Melayu)⁵⁷

⁵⁶ *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*, Page 117.

⁵⁷ "Muhammad Arsyad al-Banjari Sang Matahari Agama dari Kalimantan" อ้างอิง ibid.

ภาพที่ 13 อุลามะทั้ง 4 ท่านที่เมืองมักกะห์

ได้แก่ เชค अबดุลเราะห์มาน มิสรี เชค अबดุลวาฮับ อัลบูกีสี เชคมุฮัมมัดอัรชาด อัลบันจารี และเชค अबดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี (นับจากขวามือ)⁵⁸

ระหว่างทางเดินทางกลับมายังโลกมลายูทั้งสี่ท่านได้เดินทางไปยังเมืองปาเล็มบัง บ้านเกิดของ เชค अबดุลอัลซามัด อัลปาเล็มบานี ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะสุมาตรา ก่อน หลังจากนั้นได้เดินทางไปยังเมือง ปัตตาเวีย บ้านเกิดของเชค अबดุลเราะห์มาน มิสรี อัลญาวี บนเกาะชวา พวกเขาอาศัยที่ปัตตาเวียเป็นเวลาสองเดือน เขาได้สอนศาสนาอิสลามที่สถาปตปาเวีย (Masyarakat Betawi) และได้ปฏิบัติภารกิจสำคัญอันเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปศาสนาอิสลาม นั่นคือ การคำนวณทิศทางในการละหมาดหรือ กิบลัต ในมัสยิดเจมบาตันลีมา (Masjib Jembatan Lima) มัสยิดบาตัง (Masjid Batang) และมัสยิด เปอโกญัน (Masjid Pekojan) อีกทั้งเขายังเป็นที่ปรึกษาแก่รัฐบาลอาณานิคมดัตช์เพื่ออธิบายการให้ การศึกษาศาสนาแก่ชนพื้นเมือง พวกเขาได้กลายเป็นผู้นำทางศาสนาคนสำคัญในการเสนอทัศนะทาง ศาสนาอิสลามที่ใหม่ซึ่งแตกต่างจากก่อนหน้าที่ให้ความสำคัญต่อวิถีซูฟี

ในห้วงเวลาเดียวกันลัทธิซูฟีก็มีอุลามะคนสำคัญอย่างมุฮัมหมัดนาฟี อัลบันจารี (Muhammad Nafis al-Banjari: ค.ศ.1735 – 1812) ที่พยายามที่จะฟื้นฟูและขยายอิทธิพลวิธีคิด แบบซูฟี เขาเกิดในราชสำนักบันจาร์มาซิงและได้รับการศึกษาจากดินแดนฮารอมัยน์เช่นกัน หากแต่

⁵⁸ Inilah Empat Ulama Makkah Dari Nusantara, [Online], 16 October 2017. Source <http://www.muslimoderat.net/2017/09/inilah-empat-ulama-makkah-dari-nusantara.html>.

ทัศน์และความรู้แบบซูฟีไม่เป็นที่ต้องการของอาณานิคมดัตช์ ทำให้บทบาทไม่โดดเด่นนักในสังคมมลายู ซึ่งแตกต่างกับอัลบันจารีที่ได้รับการสนับสนุนจากอาณานิคมดัตช์

อัลบันจารีเดินทางกลับมายังมาตะปุระพร้อมกับเชค अबดุลวาฮับ อัลบูกีสี เพื่อนของเขาในปี ค.ศ.1773 เขาได้รับการสนับสนุนจากสุลต่านตะห์มิดุลเลาะห์ที่ 2 (Sultan Tahmidullah II: ค.ศ. 1761 – 1801) ซึ่งเป็นบุตรของสุลต่านตัมญีดุลเลาะห์ที่ 1 (Sultan Tamjuddin I: ค.ศ. 1734 - 1756) และเป็นหลานของสุลต่านตะห์ลุลเลาะห์ ผู้ซึ่งพระราชูปถัมภ์อัลบันจารีให้ได้ศึกษายังโลกอาหรับ สุลต่านตะห์มิดุลเลาะห์ที่ 2 ได้เดินทางไปรับเขายังท่าเรือพร้อมกับบรรดาประชาชน การรอคอยเพื่อรับอุลามาะคนสำคัญในครั้งนี้ เสมือนรอคอยดวงตะวันแห่งศาสนา⁵⁹ อัลบันจารีได้เขียน *กิตาบซาบิลล์มุห์ตาดิน* (Kitab Sabilal Muhtadin) จากการขอร้องของสุลต่านตะห์มิดุลเลาะห์ที่ 2

นอกจากนี้อัลบันจารีได้สร้างเปอร์ซันเตรินชื่อ ดาลัมปาฆัร (Dalam Pagar: ช้างในกำแพง) ที่เมืองบันจารี เพื่อสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเป็นหมู่บ้านที่สอนศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ด้วยการสนับสนุนจากราชสำนัก⁶⁰

ผลงานชิ้นสำคัญของเขาส่วนมากเป็นกิตาบวิชาเตาฮีด และฟิกห์ อาทิ *กิตาบซ็ฟัตดูวาปูลุห์* (Kitab Sifat Duapuluh) ซึ่งกล่าวถึงหลักความศรัทธาต่อพระเจ้าและคุณลักษณะ 20 ประการของพระเจ้า *กิตาบตุห์ฟัตูลราฮีมิน* (Kitab Tuhfatur Raghabin) กล่าวถึงปัญหาและการกระทำที่หลงผิดทางศาสนา และ *กิตาบฟาราอิด* (Kitab Fara-id) ซึ่งกล่าวถึงการแบ่งมรดกในทัศนะอิสลาม นอกจากนี้ยังมีการประพันธ์กิตาบที่รวบรวมคำสอนของเขาโดยบรรดาลูกศิษย์ อาทิ *ตำรารูกูนัน* (Kitab Parukunan) ซึ่งกล่าวถึงหลักความศรัทธา การละหมาด การทำความสะอาด และการถือศีลอด และ *กิตาบกันซุล มะอรัฟะห์* (Kitab Kanzul-Makrifah) กล่าวถึงหลักตะเซอวูฟเพื่อขัดเกลาลใจ⁶¹

2.4.1.5 มุฮัมหมัดนาฟี อัลบันจารี

มุฮัมหมัดนาฟี อัลบันจารี (Muhammad Nafis al-Banjari: ค.ศ.1735 – 1812) อุลามาะสายซูฟี ผู้ร่วมสมัยกับอัลบันจารี เขาเกิดที่หมู่บ้านมาตะปุระซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวกัน มุฮัมหมัดนาฟีสืบเชื้อสายจากสุลต่านสุรียันซายห์ (Sultan Suriansyah: ค.ศ.1527 – 1545) มีชื่อเดิมว่า ปาเงอรันสมุทธาระ

⁵⁹ Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*, pp. 119 - 20.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

(Pengaran Samudera) ผู้ซึ่งเป็นสุลต่านพระองค์แรกในเมืองบันจาร์ที่รับนับถือศาสนาอิสลาม มุฮัมหมัดนาฟิสเต็บโตในราชสำนักบันจาร์มาชิน เขาฉลาดและมีไหวพริบมากกว่าเด็กในวัยเดียวกัน เมื่อพระองค์ถูกส่งมาเรียนศาสนาอิสลามที่ดินแดนฮารอมัยน์ พระองค์ได้ศึกษาวิชาตฟิร ฟิกห์ เตาฮีด และตะเซาฟุฟ อาจารย์คนสำคัญของเขาคือ अबดุลละห์ บิน ฮิญาซี อัลซาฮาวี อัลอัซฮัร (Abdullah bin Hijazi al-Syargawi al-Azhari: ค.ศ. 1737 – 1812) เชคอัลอัซฮัรเป็นหนึ่งในสมาชิกเชคอัลอิสลามในเมืองมักกะห์ เขาได้สอนวิชาตะเซาฟุฟ ในเวลาต่อมามุฮัมหมัดนาฟิสก็ได้รับขนานนามว่า “เชคอัลมุรชิด” (Shaikh al-Murshid) และเขาได้สอนศาสนาอิสลามที่มักกะห์เช่นเดียวกับอาจารย์ของเขา เขากลับมายังมาตะปุระในปีค.ศ. 1795

การยอมรับในตัวเขาในกาลิมันตันไม่ได้มากเท่าอัลบันจารี เนื่องด้วยหลักวิชาที่เขาสอนเป็นวิชาลัทธิซุฟี ซึ่งตัดขั้วไม่ให้การสนับสนุน อีกทั้งไม่เป็นที่ยอมรับของราชสำนักส่วนใหญ่ ผลงานของเขามีด้วย 2 เล่ม คือ *กันซุสซาอาดะห์* (Kanzus Sa'adah) มีเนื้อหากล่าวถึงวิธีการเข้าถึงตะเซาฟุฟ และ *อัดดาร์ุนาฟิส* (al-Daru al-Nafis) กล่าวถึงวัตรปฏิบัติ ชื่อ คุณลักษณะของพระเจ้า ในช่วงท้ายของชีวิตเขาได้พำนักที่หมู่บ้านมะฮารกุนิง (Mahar Kuning) ปัจจุบันคือหมู่บ้านหนึ่งในเมืองกาบูปาเต็นดาบาลง (Kebupaten Tabalong) ทางตอนใต้ของเกาะกาลิมันตัน เขาเสียชีวิตเมื่อค.ศ. 1812

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการการปฏิรูปศาสนาอิสลามก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นการปฏิรูปศาสนาด้วยการอธิบายตามกุรอานและฮะดีษ การที่ศาสนาอิสลามเข้ามาในโลกมลายูช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาอิสลามผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นแบบวิญญูณนิยมและพราหมณ์ฮินดูได้อย่างดี การเรียนรู้ศาสนาอิสลามในช่วงแรกจึงเป็นการเรียนรู้จากพ่อค้าและนักเดินทางชาวอาหรับ และเปอร์เซีย ในทศวรรษถัดมาชาวมลายูได้เริ่มออกเดินทางไปแสวงหาความรู้ทางศาสนาอิสลามด้วยตนเองที่ดินแดนฮารอมัยน์ มีการส่งตัวแทนในแต่ละชุมชนไป การเดินทางของนักเรียนเหล่านั้นได้แวะศึกษาศาสนาที่เมืองคุชราต เยเมน ไคโรและตามัสกัส เป็นต้น การพำนักเพื่อศึกษาศาสนาอิสลามของกลุ่มนักเรียนชาวมลายูใช้เวลาหลายสิบปี และบ้างได้เป็นอาจารย์สอนศาสนาในมัสยิดฮะรออม⁶² การศึกษาศาสนาอิสลามในช่วงแรกนอกจากจะศึกษากุรอานและฮะดีษแล้ว ยังศึกษาวิชาตะเซาฟุฟ และกอลามซึ่งแตกต่างกันไปตามสำนักตอริกัต ซึ่งเป็นวิชาหลักในการนำไปสู่พระเจ้าของลัทธิซุฟี ในขณะที่วิชาซารีอะห์และฟิกห์เป็นวิชาที่อาศัยวิธีคิดที่แตกต่างกัน

⁶² Ibid.

ในแต่ละมัซฮับ ความรู้จากดินแดนฮารอมัยน์ดังกล่าวทำให้บรรดานักเรียนเหล่านั้นเมื่อได้กลับมายังโลกมลายูจึงมีความพยายามในการเผยแพร่ความรู้ดังกล่าว โดยอุลามาบางคนไม่ใช่ชาวมลายูโดยกำเนิด หากแต่อาศัยและพำนักในโลกมลายูโดยสร้างอิทธิพลทางความรู้ศาสนาอิสลามให้กับสังคมมลายู ความรู้ดังกล่าวเมื่อเข้าสู่สังคมมลายูมีทั้งกลุ่มคนที่เปิดรับคำสอนดังกล่าว⁶³ ในขณะที่เดียวกันก็สร้างความไม่พอใจแก่คนบางกลุ่มที่สูญเสียผลประโยชน์และอำนาจ ความรู้แบบลัทธิซุนนีที่เข้ามาในช่วงแรกของการปฏิรูปมีลักษณะเป็นซุนนีใหม่ ซึ่งเน้นการซิเกรและการถือศีลอดเป็นการขัดเกลาจิตใจเพื่อนำไปสู่พระเจ้า มากกว่าการเข้าเซ่นหรือเข้าทรงดังก่อนหน้านี้ อีกทั้งมีการผลิตตำราทางศาสนาซึ่งตีพิมพ์ในแบกแดด อินเดีย และไคร้เพื่อนำมาใช้เผยแพร่คำสอนทางศาสนาอิสลาม

ขณะที่การปฏิรูปศาสนาอิสลามในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 เป็นการปฏิรูปศาสนาอิสลามที่ใหม่ กล่าวคือ บทบาทของอุลามาซุนนีเริ่มลดบทบาทลง โดยการเข้ามาของกลุ่มอุลามากลุ่มใหม่ที่พยายามปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูตามกูรออันและฮะดีษ มีการเน้นย้ำถึงหลักศรัทธาทางศาสนาอิสลาม 6 ประการ หลักปฏิบัติทางศาสนาอิสลามและรายละเอียดปลีกย่อย อาทิ การตั้งกิบลัต เป็นต้น ทั้งรวมถึงการปฏิเสธรวิชาในสายซุนนีก่อนหน้านี้ และสร้างคำอธิบายถึงคุณลักษณะของพระเจ้า ทั้งนี้อิทธิพลทางการเมืองและสังคมของอาณานิคมตะวันตกก็ถูกนำมาเกี่ยวข้องในการปฏิรูปศาสนาครั้งนี้ โดยเฉพาะการอธิบายถึงสงครามศักดิ์สิทธิ์และการระบุถึงกลุ่มผู้ปฏิเสธศาสนาอิสลาม อุลามากลุ่มการปฏิรูปดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักและบางคนก็ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ตามแต่การตีความหลักคำสอนที่สร้างคุณูปการทางการเมืองให้กับผู้มีอำนาจได้มากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้ในเวลาต่อมาอุลามาชาวมลายูได้ประพันธ์กิตาบบมลายูซึ่งมีลักษณะของการตีความจากอิหม่ามและอุลามาชาวอาหรับ มาอรรถาธิบายในกิตาบบมลายู อันแสดงให้เห็นการรับเลือกและปรับใช้คำสอนทางศาสนาอิสลามในโลกมลายู

⁶³ Roff, *Studies on Islam and Society in Southeast Asia*.

บทที่ 3

วรรณกรรมกิตาบ

วรรณกรรมโลกอิสลามสามารถจำแนกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 ประเภท คือ วรรณกรรมซึ่งเป็นตำนานหรือนวนิยาย เช่น *เรื่องอาหรับราตรี* (One Thousand and One Nights) และวรรณกรรมที่เป็นงานเขียนด้านศาสนาอิสลาม เช่น กิตาบหรือตำราสอนศาสนาอิสลาม ขณะที่วรรณกรรมอันเป็นงานเขียนด้านศาสนาอิสลามที่สามารถจำแนกโดยใช้เกณฑ์ตามวัตถุประสงค์ของผู้บันทึกและรูปแบบการใช้งานในประเภท โดยจำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ คำสรรเสริญพระเจ้า คำยอพระเกียรติสุลต่านและอูละมาะ วรรณกรรมประเภทนี้ใช้เพื่อยินยอเกียรติแด่พระเจ้า สุลต่าน และอูละมาะ บันทึกคำปราศรัยของอิหม่ามและอูละมาะ ซึ่งเป็นคำปราศรัยที่ใช้อบรมชาวมุสลิมในชุมชน อันปรากฏในการละหมาดวันศุกร์ การละหมาดวันตรุษอีดีลฟิตรีและอีดีลอัฎฮา เป็นต้น ลักษณะคำปราศรัยดังกล่าวเป็นการนำบริบทสังคมในขณะนั้นมาอธิบายและอบรมให้อยู่ในแนวทางศาสนาอิสลามโดยใช้หลักการทางศาสนามาสนับสนุน และวรรณกรรมทางศาสนาอิสลามประเภทสุดท้ายคือ ตำราสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งบันทึกโดยอูละมาะโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่คำสอนทางศาสนาอิสลามว่าด้วยความศรัทธาและวัตรปฏิบัติเพื่อให้ชาวมุสลิมอยู่ในหนทางศาสนา ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้ได้ศึกษาเฉพาะกิตาบในฐานะวรรณกรรมทางศาสนาอิสลาม

กิตาบ (Kitab) วรรณกรรมทางศาสนาหรือตำราที่เขียนเป็นภาษาอาหรับ ที่ประพันธ์โดยอูละมาะซึ่งมีเนื้อหาเพื่อรวบรวมคำสอนทางศาสนาอิสลาม¹ ในทัศนะของโมฮัมหมัดนุร บิน เกาะห์ ได้จำแนกประเภทของกิตาบตามเนื้อหาของตำรา ได้แก่ กิตาบว่าด้วยความเชื่อและความศรัทธา เช่น กิตาบอุมมุลบารอฮีนของอิหม่ามซานูซี ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของพระเจ้าและศาสดาเป็นต้น กิตาบที่ว่าด้วยแนวคิดทางสังคม เศรษฐกิจและวิถีชีวิต เช่น *กิตาบกอตุลอุลฮาม* (Ktab Qat al-Arham) มีเนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมและคนต่างศาสนิก โดยเฉพาะข้อบังคับทางศาสนาสำหรับมุสลิมทุกคนหากละทิ้งถือว่าบาป หรือฟิรดูอิน (Fardu Ain) เช่น การละหมาดและการถือศีลอด เป็นต้น และฟิรดูกิฟายะห์ (Fardu Kifayah) ข้อบังคับทางศาสนาสำหรับมุสลิม โดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติทุกคนแต่ถ้าหากคนใดคนหนึ่งในกลุ่มชนปฏิบัติก็ถือว่าใช้ได้ เช่น การละหมาดญะนาซะห์หรือ

---

¹ Mohd. Nor Bin Nghah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*, Page 1.

ละหมาดให้แก่ศพ เป็นต้น และกิตาบที่ว่าด้วยแนวคิดทางการเมือง เช่น กิตาบมุนิยาตุลมุซัลลี (Munyat al-Musalli) ซึ่งมีเนื้อหาเพื่อสนับสนุนการครองราชย์ของสุลต่านในฐานะที่สุลต่านเป็นตัวแทนจากพระเจ้าในการปกครอง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความจำเป็นของการทำญิฮาดหรือสงครามเพื่อศาสนา โดยถือเป็นฟิรฎุกิฟายะห์สำหรับมุสลิม เป็นต้น

นอกจากนี้คำว่ากิตาบยังหมายความถึงคัมภีร์อัลกุรอาน หรือบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม¹ โดยในคัมภีร์อัลกุรอานปรากฏคำว่า กิตาบ มากถึง 57 จุด² เช่น

ذَلِكَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

ความว่า “คัมภีร์นี้ ไม่มีข้อกลางแกลงในนั้น เป็นทางนำสำหรับผู้ยำเกรง”³

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ
وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ
الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ
أَمَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

ความว่า “พระองค์คือผู้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาให้เจ้า โดยที่ส่วนหนึ่งนั้นมีบรรดา
โองการที่มีข้อความรัดกุมชัดเจน ซึ่งโองการเหล่านั้น คือ รากฐานของคัมภีร์และมีโองการอื่น
ๆ อีกที่มีข้อความเป็นนัย ส่วนบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาเอนเอียงออกจากความจริงนั้น
เขาจะติดตามโองการที่เป็นนัยของคัมภีร์ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความวุ่นวาย และเพื่อการตีความ
โองการนั้น และไม่มีใครรู้การตีความโองการนั้น นอกจากอัลลอฮ์ และบรรดาผู้ที่มีมั่นคงใน

¹ Ramzi Balabaki, *The Legacy of the Kitab: Sibawayhi's Analytical Methods within the Context of the Arabic Grammatical Theory*.

² ประกอบด้วย อัลบะเกาะเราะฮ์ 3, 129, 151, 177, 178, 231 / อาลิอิมรอน 7, 119, 167, กล่าวถึงสองครั้ง/
อันนิชาฮ์ 105, 113, 127, 136, 140 โดยกล่าวถึงสองครั้ง / อัลมาอิดะฮ์ 48/ อันอาม 114/อะฮ์รอฟ 170, 196/ อัลอะฮ์ซาบ 6/
อัลมุอ์มิน 70/ อัลญุมุอะฮ์ 2/ ยุนุซ 1, 37/ ยูซุฟ 1/ ฮ์เราะฮุด 1 / อัลฮิจร 1/อันนะฮ์ล 64, 89/ อัลกะฮ์ฟ 1/ มรยัม 16, 41, 51,
54, 56/ ฮ์ซุรอ 2/ อัลเกาะฮ์ซอด 2, 86/ อัลอังกะบูต 45, 47, 51/ ลุกมาน 2/ ฮ์ซัจดะฮ์ 2/ ฟาฏีร 31, 32/ ฮ์ซุมีร์ 1, 2,
41/ อัลมุอ์มิน 2/ ฮ์ซุรอ 17, 52/ ฮ์ซุครุฟ 2/ ฮ์ดุดคอน 2/ อัล-ญาฮียะฮ์ 2 และ อัลอิฮ์กอฟ 2

³ คัมภีร์อัลกุรอานบทอัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 2 อ้างอิงจาก: ม.ป.ก., "อัลบะเกาะเราะฮ์," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ.
ใน อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลฮ์ซอบ จำกัด, 2544).

ความรู้เท่าทันที่พวกเขาจะกล่าวว่า พวกเราศรัทธาต่อโอองการนั้นแล้ว ทั้งหมดนั้นมาจากที่พระผู้อภิบาลของเราทั้งสิ้นและจะไม่มีใครได้รับคำแนะนำตักเตือน นอกจากบรรดาผู้ที่มีสติปัญญาเท่านั้น”⁴

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

ความว่า “โอ้พระผู้อภิบาลของเรา ได้โปรดส่งรอสูลคนหนึ่งคนใดจากพวกเขา ซึ่งจะได้อ่านบรรดาโอองการของพระองค์ท่านให้เขาฟัง และจะได้สอนคัมภีร์ และความมุ่งหมายแห่ง**บทบัญญัติ**ให้พวกเขาทราบ และซักฟอกพวกเขาให้สะอาด แท้จริงพระองค์ทรงเดชานุภาพทรงปรีชาญาณ”⁵

จากตัวอย่างทั้งสามโอองการที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กิตาบ ที่ปรากฏในกูรอ่านนั้นมีนัยยะโดยรวมว่าเป็นคัมภีร์หรือตำราทางศาสนาอิสลามที่กล่าวถึงบทบัญญัติทางศาสนา ดังนั้นกิตาบจึงหมายรวมถึงตำราทางศาสนาอิสลามที่ประพันธ์โดยอุลามา อันวัดถูประสงค์เพื่อเผยแพร่ความเชื่อ ความศรัทธา และหลักวัตรปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ

นอกจากการจำแนกกิตาบตามเนื้อหาที่ปรากฏแล้ว สามารถจำแนกได้ตามวัสดุและภาษาในกิตาบ เช่น กิตาบกูนิง (Kitab Kuning) คือ กิตาบที่ตีพิมพ์โดยใช้กระดาษสีเหลืองจากตะวันออกกลาง มาตีพิมพ์ และเผยแพร่ในโลกมลายูเป็นภาษาอาหรับช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20⁶ ลักษณะเด่นของกิตาบประเภทนี้คือ เนื้อกระดาษจะเป็นสีเหลือง สันนิษฐานว่านวัตรกรรมการฟอกสีกระดาษสีขาวยังไม่อยู่ในกระบวนการผลิตกิตาบ ขณะที่กิตาบอีกประเภทเรียกว่า กิตาบญาวี คือ กิตาบที่เขียนเป็นอักษรยาวีในภาษามลายู และมีเนื้อหากล่าวถึงวิธีคิดทางศาสนาอิสลามตามทรรศนะอุลามา

⁴ คัมภีร์อัลกูรอ่านบทอาลอิหมรอน โอองการที่ 7 อ้างอิงจาก: "อาลอิหมรอน," ibid. หน้า 93.

⁵ คัมภีร์อัลกูรอ่านบทอัลบะเกาะเราะฮ์ โอองการที่ 129 อ้างอิงจาก: "อัลบะเกาะเราะฮ์," ibid.

⁶ Martin van Bruinessen, "Kitab Kuning: Books in Arabic Script Used in the Pesantren Melieu,"

เพื่อเผยแพร่แก่ชาวมลายูที่อ่านภาษาอาหรับไม่ได้⁷ กิตาบประเภทนี้มักพบเห็นได้ตามตามมัสยิด
สุเหร่า และปอเนาะ⁸

ภาพที่ 14 กิตาบกุนิง⁹

รอฟ¹⁰ กล่าวถึงบทบาทของกิตาบในปอเนาะซึ่งใช้ในการเรียนการสอนศาสนา มีการใช้คำว่า
เปิดกิตาบ (Buka Kitab) อันเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เริ่มจากครูผู้สอนทำการอ่านกิตาบเป็น
ภาษาอาหรับและแปลเป็นภาษามลายูให้ลูกศิษย์เพื่อเขียนคำอธิบาย ลักษณะการเรียนการสอน
ดังกล่าวจะไม่มีการโต้แย้ง วิพากษ์ และตั้งคำถามต่อข้อความที่ปรากฏในกิตาบ¹¹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷ Mohd. Nor Bin Ngah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*, Page 1.

⁸ Ibid.

⁹ Ustaz Ammi Nur Baits, *Apa Itu Kitab Kuning?* [Online], Source <https://konsultasisyariah.com/14312-apa-itu-kitab-kuning.html>.

¹⁰ Roff, *Studies on Islam and Society in Southeast Asia*.

¹¹ Ibid., Page 119.

ดังนั้นการเรียนการสอนโดยใช้กิตาบจึงจำเป็นต้องเรียนอย่างละเอียดก่อน โดยต้องทำความเข้าใจในแต่ละประโยคและอธิบายทุกข้อความที่ปรากฏ ทั้งนี้เพื่อถ่ายทอดเจตนารมณ์ของอุลามะผู้ซึ่งประพันธ์กิตาบได้ชัดเจน ดังนั้น จึงสามารถสรุปและจำแนกประเภทของกิตาบตามแผนผังดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แผนผังแสดงการจำแนกกิตาบ

3.1 จารีตการประพันธ์กิตาบ

การประพันธ์กิตาบมีขึ้นเพื่อเผยแพร่คำสอนทางศาสนาอิสลามในประเด็นต่างๆ โดยขึ้นอยู่กับกิตาบแต่ละเล่ม โดยบางกิตาบกล่าวถึงความเชื่อและความศรัทธาเท่านั้น เช่น *กิตาบอุมมุลบารอฮิน* บางกิตาบกล่าวถึงแนวทางวัตรปฏิบัติของชาวมุสลิม เช่น *กิตาบชะบิลล์มุฮตะดีน* และบางกิตาบกล่าวถึงวิธีการปกครองโดยใช้อาดัต เช่น *กิตาบตันบียาตุลฆอฟีลีน* เป็นต้น

กิตาบจึงเป็นตำราสอนศาสนาอิสลามที่ใช้สอนในโรงเรียนสอนศาสนาหรือมัครอซะห์ ปอเนาะ และเปอร์ซันเตรินหรือริบอัต ทั้งนี้กิตาบบางเล่มยังคงใช้สอนในปัจจุบันเนื่องด้วยเนื้อหาในกิตาบนั้นครอบคลุมนิยามและความศรัทธาในปัจจุบัน เช่น *กิตาบอุมมุลบารอฮิน* โดยอิหม่ามซานูซี อุลามะในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ขณะที่กิตาบในอดีตบางเล่มไม่สามารถใช้ในปัจจุบัน อันเนื่องจากความศรัทธาแบบเดิมไม่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น *กิตาบบุสตันอัลสาลาติน* และ *กิตาบอญญาอิบมาลาทุต* โดยอัลรานีรี อุลามะในคริสต์ศตวรรษที่ 16

ลักษณะการประพันธ์กิตาบมีโครงสร้างอันเป็นแบบแผน โดยขึ้นต้นด้วยคำสรรเสริญพระเจ้าและศาสดามูฮัมหมัด ตามด้วยวัตถุประสงค์หรือประเด็นสำคัญที่จะกล่าวในกิตาบเล่มนั้น ๆ ทั้งนี้ผู้ประพันธ์จะอ้างอิงบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามจากอัลกุรอาน ฮะดีษ และวรรณคดีของอิหม่ามคน

สำคัญพร้อมทั้งอธิบายเนื้อหาดังกล่าว ในตอนท้ายของกิตาบจะระบุวันที่ เดือน ปี ที่ประพันธ์กิตาบเสร็จ

แผนภาพที่ 2 โครงสร้างเนื้อหาของกิตาบมลายู

ลักษณะการประพันธ์กิตาบที่อ้างอิงบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามและวรรณกรรมตีความของอิหม่ามคนสำคัญเป็นลักษณะการอ้างอิงของอิสลามหรืออิสนัต ซึ่งเป็นลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์ของอิสลามโดยอ้างอิงประวัติศาสตร์อิสลามที่ปรากฏในอัลกุรอานเพื่อใช้เป็นเครื่องมือการสอนศาสนาอิสลามแก่ชนรุ่นหลัง ทั้งนี้การอ้างอิงฮะดีษซึ่งโดยตัวของมันเองเป็นการบันทึกอดีต

ของท่านศาสดาทั้งในแง่การปฏิบัติและพระวจนะของศาสดา การอ้างอิงบทบัญญัติดังกล่าวขยายความด้วยการตีความในวรรณคดีของอิหม่าม ลักษณะการบันทึกโดยอ้างอิงข้อมูลในข้างต้นเป็นการใช้หลักฐานเพื่อเป็นเครื่องมือในการอธิบายศีลธรรมคำสอนของอุลามาผู้ประพันธ์กิตาบ โรบินสันกล่าวถึงการอ้างอิงอัลกุรอานและฮะดีษเป็นส่วนหนึ่งในจารีตการเขียนประวัติศาสตร์อิสลาม โดยเขาได้จำแนกลักษณะของการเขียนประวัติศาสตร์อิสลามเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเรียงลำดับศาสดาตามยุคสมัย และลำดับเหตุการณ์สำคัญทางศาสนา เป็นต้น การบันทึกชีวประวัติ เช่น การบันทึกชีวประวัติของบรรดาศาสดาที่ปรากฏในอัลกุรอาน และชีวประวัติศาสดามุฮัมมัดที่ปรากฏในฮะดีษ เป็นต้น และการเขียนประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มหนึ่ง เช่น การบันทึกอดีตของกลุ่มชนนี้และชื่อที่รวมถึงการบันทึกอดีตของราชวงศ์อุมัยยะห์ เป็นต้น¹²

3.2 กิตาบในฐานะบันทึกอดีต

จารีตของการบันทึกอดีตที่ปรากฏในกิตาบเป็นลักษณะการบันทึกอดีตที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน และบันทึกจากวัตรปฏิบัติของท่านศาสดา โดยบันทึกอดีตจากแหล่งข้อมูลทั้งสองมีความแตกต่างกันในฐานะความสัมพันธ์ของอดีตกับความเชื่อทางศาสนา และนัยยะการนำอดีตประกอบในกิตาบ กล่าวคือ อดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานเป็นอดีตที่ศาสนาบัญญัติว่าจำเป็นต้องเชื่อ กล่าวคือ เป็นอดีตที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาซึ่งไม่สามารถถกเถียงหรือตั้งข้อสงสัยแก่ประวัตินั้นอันเนื่องจากอดีตดังกล่าวเป็นอดีตที่มาจากพระเจ้า เนื้อหาอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอาน อาทิ อดีตการสร้างจักรวาล มนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ เรื่องราวของศาสดาในอดีต โดยมีเนื้อหาหากกล่าวถึงอิหม่ามของศาสดาและบทลงโทษต่อผู้ปฏิเสธ เป็นต้น อาทิ *บทนุฮ์* โดยมีเนื้อหาเริ่มต้นจากการที่พระเจ้าทรงประทานนบีนูฮ์เพื่อเผยแพร่วางศาสนาอิสลามและดักเตือนหมู่ชนของเขาให้ระวังการลงโทษจากพระเจ้า ในบทดังกล่าวได้กล่าวถึงความอดทนและความเสียสละในการเผยแพร่วางศาสนาอิสลาม แต่ทว่าหมู่ชนของเขาก็ยังคงไม่สนใจและยังคงหลงผิด และเหยียดหยามการเผยแพร่วางศาสนาดังกล่าว ในตอนท้ายจบลงด้วยการขอพรจากนุฮ์เพื่อให้หมู่ชนของเขาประสบความพินาศ เนื่องด้วยการดักเตือนพวกเขาไม่

¹² Robinson, *Islamic Historiography*

บังเกิดผลเลย จนกระทั่งเกิดน้ำท่วมใหญ่และพวกเขาได้จมน้ำตาย¹³ ขณะเดียวกันมีบทกล่าวถึงเรื่องราวความเป็นของศาสนทูตบางท่าน ใน*บทอัลอัมบิยาฮ์* อาทิ อิบรอฮีม อิสฮาก ยะฮ์ญุบ ลูฏ นูฮ์ ดาูด สุลัยมาน อัยยูบ อิสมาอีล อีดรีส ซุลกิฟลี ซะกะรียา อีซา และจบลงด้วยมุฮัมมัด¹⁴

แบบแผนการบันทึกอดีตของโลกอิสลามเกิดขึ้นพร้อมกับความต้องการบันทึกกิจกรรมและคำสอนของศาสดามุฮัมมัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9 -10 รูปแบบการบันทึกมีลักษณะการเล่าเรื่อง (narrative) ใน 3 ประเด็นคือ บันทึกการสืบสายตระกูล, บันทึกชีวประวัติ และบันทึกกฎหมายหลังซึ่งมีรายละเอียดดังนี้¹⁵

1. บันทึกการสืบสายตระกูล เป็นบันทึกที่แสดงให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างศาสนามุฮัมมัดกับศาสดาองค์อื่นๆก่อนหน้านี้ รวมถึงกลุ่มผู้ปกครอง และกาหลิบ (Khalifa)¹⁶ บันทึกดังกล่าวเรียกว่า “ตาริก” (tarikh) นอกจากการแสดงซึ่งสายสัมพันธ์แล้ว ยังมีการบันทึกถึงการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยที่ปรากฏในบันทึก เช่น *กิตาบอ์ตตาริก* (Kitab al-Tarikh) เรียบเรียงโดย คอลีฟะห์ บิน คอยยาต (Khalifa b. Khayyat) มีเนื้อหากล่าวถึงรัชสมัยสุดท้ายของอับดุลมาลิก (Abd al-Malik) หนึ่งในผู้นำและเผยแผ่ศาสนา

2. การบันทึกชีวประวัติ เป็นการบันทึกเพื่อแสดงถึงวัตรปฏิบัติของท่านศาสดาหรือผู้ปกครองโดยผู้ใกล้ชิด บันทึกดังกล่าวมักเรียกว่า “ซีรา” (Sira) และ “เตอร์ญามา” (terjama) เนื้อหาการบันทึกมีทั้งเรื่องจริงและอภินิหารเพื่อแสดงให้เห็นภาวะเหนือธรรมชาติของท่านศาสดาซึ่งได้รับจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เช่น บันทึกชีวประวัติของผู้นำกองทัพอย่างซาลาดิน (Saladin) เรียบเรียงโดย บายฮัดดีน อิบนู ชาดัด (Baha al-Din Ibn Shadad) เป็นต้น

3. บันทึกกฎหมายหลัง เป็นลักษณะการบันทึกคำสอนและวิถีปฏิบัติของศาสดาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่คนรุ่นต่อมา รูปแบบการบันทึกดังกล่าวเรียกว่า ฮะดีษ ผู้ทำการบันทึกจะเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับพระองค์

¹³ ม.ป.ก., "บทนูฮ์," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ.ใน อัล-กูรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัคฮาบ จำกัด, 2544), หน้า 1180.

¹⁴ "บทอัลอัมบิยาฮ์," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ.ใน อัล-กูรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัคฮาบ จำกัด, 2544), หน้า 627.

¹⁵ Robinson, *Islamic Historiography* pp. 74 - 79.

¹⁶ กาหลิบ หรือคอลีฟะห์ (Khalifah) อัครสาวกของศาสดามุฮัมมัด

โรบินสัน ระบุถึงการเปลี่ยนผ่านของการบันทึกอดีตของโลกอาหรับ ว่าเป็นผลจากการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างกรีกและซีเรีย โดยเฉพาะทางวรรณกรรมและปรัชญา หมายความว่าสำคัญของความเปลี่ยนแปลงวิถีคิดการบันทึกอดีตของโลกอาหรับคือ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ภายหลังจากสิ้นสุดยุคของท่านศาสดามุฮัมมัด เนื่องด้วยมีการตีความคำสอนทางศาสนาและวัตรปฏิบัติของท่านศาสดาจากการบันทึกอดีตที่กล่าวไว้ในข้างต้น โรบินสันยังขยายความถึง “ความเป็นสมัยใหม่” ของการเขียนประวัติศาสตร์นั้นคือ การเข้ามาของความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาพิสูจน์ความรู้และความเชื่อองค์ประกอบสำคัญของการเขียนประวัติศาสตร์นั้นคือ หลักฐาน สิ่งที่ต้องการนำเสนอ และข้อสรุปบันทึกอดีตทางศาสนาอย่างละเอียดจึงมีสถานะเป็นข้อมูล เพื่อทำการวิพากษ์วิจารณ์และตีความเป็นความรู้ใหม่ ในขณะที่ซีรา เตอร์ญามา และตารีก มีสถานะเป็นหลักฐานแวดล้อมเพื่อพิสูจน์ข้อเสนอความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ จะเห็นได้ว่า แบบแผนวิธีการบันทึกอดีตของโลกอิสลามมีลักษณะที่ครอบคลุมและมักบันทึกโดยคนใกล้ชิด ความน่าเชื่อถือของฮาดิษอาศัยการอ้างอิงสายรายงานโดยสามารถจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ฮาดิษที่ผ่านการรับรองหรือฮาดิษมักบูล (Hadith Makbul) และฮาดิษที่อ่อนแอหรือฮาดิษฎออีฟ (Hadith Daif) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ฮาดิษที่ผ่านการรับรอง คือฮาดิษที่มีการรายงานอย่างต่อเนื่องและมากมาย เป็นฮาดิษที่มีการรายงานจากคนหมู่มากในทิศทางเดียวกัน โดยส่วนมากเป็นฮาดิษที่กล่าวถึงหลักความศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น ฮาดิษประเภทนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ฮาดิษที่ถูกต้องหรือฮาดิษซอเฮียะห์ (Hadith Sahih) คือฮาดิษที่สามารถนำไปใช้โดยไม่มีข้อกังขา โดยฮาดิษประเภทนี้มีความสมบูรณ์โดยตัวของมันและมีเงื่อนไขที่ต้องยอมรับ บ้างก็มีความสมบูรณ์โดยการสนับสนุนจากฮาดิษอื่น และฮาดิษที่ดีหรือฮาดิษหะซัน (Hadith Hasan) เป็นฮาดิษที่สามารถนำไปใช้โดยไม่เป็นการขัดกับฮาดิษซอเฮียะห์ ฮาดิษประเภทนี้สามารถยกสถานะเป็นฮาดิษซอเฮียะห์ได้เมื่อมีการสนับสนุนจากฮาดิษซอเฮียะห์บทอื่น

เงื่อนไขการพิจารณาความสำคัญของฮาดิษที่เป็นที่ยอมรับได้แก่

1. ต้องมีสายรายงานที่ติดต่อกัน หรือสายรายงานดังกล่าวต้องสามารถเชื่อมโยงติดต่อกันจนถึงศาสดา
2. ผู้รายงานต้องมีคุณธรรม
3. ผู้รายงานต้องมีความจำดี

4. ต้องปราศจากความขัดแย้งกับผู้ที่น่าเชื่อถือมากกว่า
5. ฮะดีษนั้นต้องไม่บกพร่องหรือมีข้อตำหนิ
6. ต้องมีฮะดีษจากสายรายงานอื่นมาสนับสนุนให้มีความแข็งแรงขึ้น

ในทางกลับกันฮะดีษอ่อนแอ คือฮะดีษที่ไม่สามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานเด็ดขาด เว้นแต่ขาดเงื่อนไขการพิจารณาฮะดีษให้เป็นที่ยอมรับแค่นั้น ฮะดีษประเภทนี้ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงความศรัทธาได้ ทั้งนี้ฮะดีษประเภทนี้ไม่ได้หมายความว่าท่านศาสดาจะไม่เคยกล่าวถึงตามบทฮะดีษ หากแต่เพียงขาดคุณสมบัติหรือสายรายงานซึ่งเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาเท่านั้น นักวิชาการศาสนาบางกลุ่มอนุญาตให้นำฮะดีษดังกล่าวมาใช้ได้ในประเด็นที่สนับสนุนให้ทำความดีและเกรงกลัวต่อบาป การนำฮะดีษประเภทนี้มาใช้ในทัศนดังกล่าวต้องคำนึงว่า เป็นฮะดีษที่ไม่รายงานด้วยการโกหก ฮะดีษต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติศาสนา เมื่อนำมาใช้ต้องระลึกว่าเป็นการปฏิบัติที่เพื่อไว้เท่านั้นเนื่องจากเป็นฮะดีษที่อ่อนแอ

การประพันธ์กิตาบโดยอุลามาได้นำอดีตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามมาเป็นหลักฐานและเครื่องมือในการประพันธ์ โดยมีลักษณะเด่นนอกจากการอ้างอิงอัลกุรอานและฮะดีษแล้ว ยังอ้างอิงการตีความตามทรรศนะอุลามาแต่ละท่านเพื่อประกอบ เช่น เนื้อหาที่ปรากฏในกิตาบชะบีลล์มุฮ์ตะดิงระบุว่า

...เมื่อปีฮิจเราะห์ศักราชที่ 1193/ค.ศ. 1772 ได้มีผู้มาขอให้ข้าพเจ้าเขียนกิตาบเล่มนี้ขึ้น ขอให้เขาได้รับความเมตตาจากอัลเลาะห์ (ซบ.) เพื่อที่พระองค์ทำงานให้กับศาสนาทั้งโลกคุณยา¹⁷ ได้อย่างราบรื่น เขาเป็นที่พึงของพวกเราด้วยความบริสุทธิ์ใจ พระองค์คือสุลต่านตะห์มิดุลเลาะห์ อิบน์ สุลต่านตัมญีดุลเลาะห์ ขอให้ความเมตตาจงมีแด่พระองค์ตลอดกาล รวมถึงภาระหน้าที่ของบรรดาเชื้อพระวงศ์ให้เขาได้รับผลบุญอย่างมากมายและประสบความสำเร็จในการทำงานเพื่อประชาชน ทั้งนี้พระองค์

¹⁷ โลกตามทัศนะอิสลามที่ปรากฏในอัลกุรอานประกอบ 3 โลก คือ 1. โลกคุณยา นั่นคือ โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่นับตั้งแต่ศาสดาอาดัมและพระนางฮาวา (หรืออดัมและอีฟ) ซึ่งลักษณะของโลกคุณยา คือ โลกที่เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวและไม่ถาวร และโลกที่เป็นที่พักอาศัยให้มนุษย์เพลิดเพลินกับบททดสอบเท่านั้น 2. โลกในอาลัมบรัชก กล่าวคือ โลกในหลุมฝังศพ และโลกที่สาม คือ โลกอาคีเราะห์ คือ โลกสุดท้ายหรือวันสิ้นโลก กล่าวคือเป็นโลกในการตอบแทนผู้ทำความดีและความชั่ว ในทัศนะอิสลามโลกอาคีเราะห์ถือว่าเป็นโลกที่ถาวร

ทรงขอให้ข้าได้เขียนkitabเล่มนี้ด้วยภาษาญาวี¹⁸ ด้วยทักษะของท่านอิหม่ามซาฟีอี¹⁹ ภายหลังจากท่านอพยพไปยังไคโรแล้ว โดยข้าพเจ้าได้หยิบยกประเด็นสำคัญจาก ลังคมมาเผยแพร่เพื่อความง่ายตายต่อประชาชนชาวมลายู ข้อความในkitabนี้ นำมาจาก kitabชาเราะห์มินฮัจ ของเชคคุลอิสลาม ซากาเรียอันซอรี kitabมูรนีของเชค คอเตบซุรบีนี kitabตุห์ฟัตของอิบนุฮญาญอัลฮัยมี และkitabนียายะห์ของเชคญามา ลิลรอมลี เป็นต้น²⁰

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่ามุฮัมมัดอ์รชาตผู้ประพันธ์kitabเล่มนี้ได้อ้างอิงการตีความใน ทรรศนะอิหม่ามซาฟีอี และได้ใช้kitabของอุลามาะก่อนหน้านี้นี้อธิบาย ลักษณะการประพันธ์ดังกล่าว จะพบได้ทั่วไปในเนื้อหาkitab ซึ่งผู้บันทึกจะระบุอย่างชัดเจนว่าเนื้อหาที่อ้างอิงนี้มาจากการตีความ ของอุลามาะท่านใด ลักษณะการประพันธ์ดังกล่าวจะเห็นถึงการอ้างอิงทรรศนะและการตีความของ อุลามาะเพื่อรองรับเนื้อคำสอนอย่างชัดเจน

ขณะเดียวกันkitabมลายูในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 บางเล่มมี เนื้อหาสะท้อนบริบทโลกมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น บทประพันธ์ของมุฮัมมัดอ์รชาต อัลบันจารี ได้สะท้อนความพยายามปฏิรูปศาสนาอิสลามตามพระราชประสงค์ของสุลต่านตะฮมิตุลเลาะห์ และ kitabต้นปิยาตุลลหอฟีสินซึ่งถูกขอให้รวบรวมคำสอนด้านศาสนาให้ชาวมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁸ ภาษาญาวีในที่นี้คือ อักษรญาวี ซึ่งในบันทึกของมุฮัมมัดอ์รชาตได้ใช้คำว่า Bahasa Jawi หรือภาษาญาวี ในความเป็นจริงแล้วคือภาษามลายูที่ใช้ตัวเขียนอาหรับโดยให้ตัวอักษรเป็นสระ ซึ่งแตกต่างจากภาษาหรับที่มีสระที่กำหนดการอ่านออกเสียงต่างกัน

¹⁹ มัชฮับอิหม่ามซาฟีอี คือ ท่านอิหม่ามซาฟีอีได้สืบเชื้อสายจาก “อบูมะนาฟ” ซึ่งเป็นปู่ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) มัชฮับอิหม่ามซาฟีอีเป็สำนักหนึ่งในนิกายซุนนี เขาให้ความสำคัญต่ออะห์ลิสุนนะห์วัลญามาอะห์ กล่าวคือ ผู้ที่ยึดมั่นในอัลกุรอาน และชะดีซ มีความศรัทธาต่ออัลกุรอานโดยไม่มีความเคลือบแคลงใจ ยึดมั่นและปฏิบัติตามศาสนาอย่างเคร่งครัดโดยไม่บิดเบือนคำสอน ยึดมั่นตามแนวทางของอิหม่ามและสหายของศาสดามุฮัมมัด ความตื่นตัวในการรวบรวมพี่น้องมุสลิมให้มีความเป็นปึกแผ่นมีการเชิญชวนผู้ปฏิเสธศาสนาอิสลามให้เข้ารับอิสลาม รวมถึงร่วมกันห้ามปรามในการทำความชั่วสุ่การทำญิฮาดเพื่ออัลเลาะห์ มีความเข้าใจศาสนาอย่างชัดเจน มีความเมตตา รักใคร่และเอื้ออาทร ยึดถือคำตักเตือนเตือนกันเพื่อประคับประคองแนวทางของอัลเลาะห์ และเอาใจใส่ทุกข์ สุข ของพี่น้องชาวมุสลิม

²⁰ มุฮัมมัดอ์รชาต อัลบันจารี, Kitabชาปีลลมุฮตาดีน (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมมัด อัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 4.

ดังนั้น กิตาบจึงมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์นิพนธ์ในฐานะการใช้อดีตจากอัลกุรอานและฮะดีษมาเป็นเครื่องมืออธิบายคำสอนทางศาสนา ทั้งยังใช้วิธีการอ้างอิงทฤษฎีและการตีความของอิหม่ามและอุลามาในอดีตนอกจากนี้แล้วกิตาบยังมีลักษณะของการเป็นบันทึกอดีตที่สะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์ของผู้ประพันธ์ถึงบริบททางสังคมการเมือง และศาสนาอิสลามในช่วงเวลาดังกล่าว อันสะท้อนผ่านการเขียนกิตาบ ดังนั้นกิตาบมลายูมีสถานะเป็นวรรณกรรมทางศาสนาหรือตำราสอนศาสนาอิสลามเพื่อเผยแพร่แก่ชาวมลายู

3.3 วรรณกรรมโลกมลายู

วรรณกรรมโลกมลายูสามารถจำแนกโดยพิจารณาจากเนื้อหาและลักษณะการประพันธ์ด้วยกันสามประเภท คือ วรรณกรรมที่เป็นบทกวีเรียกว่า “ปุนตุน” (Puntun) วรรณกรรมที่เป็นบทร้อยกรองเรียกว่า “ซาอีร์” (Syair) และวรรณกรรมบันทึกอดีตเรียกว่า “ฮิกายัต” (Hikayat) “บาบัต” (Babad) เซอร์จาเราะห์ (Sejarah) ซิลซิละห์ (Silsilah) และมีซา (Misa) เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้มีความแตกต่างและรายละเอียดดังนี้

ปุนตุน เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นโคลงกวี มีอักษรและเสียงสัมผัสกัน มีความหมายในเชิงคำสุภาษิต²¹ ตัวอย่างบทกวีดังนี้²²

Jendral majlis mati di bali	ลูกพี่ลูกน้องนั้นได้เสียชีวิตที่บาหลิ
Berkubur di tanah lapang	สุสานของพวกเขายู่ที่ดินที่กว้าง
Apa di harap Kepada Kami	อะไรที่พวกเราจำเป็นต้องการ
Emas tiada bangsa pun kurang	แม้แต่ทองคำก็ไม่มีค่า

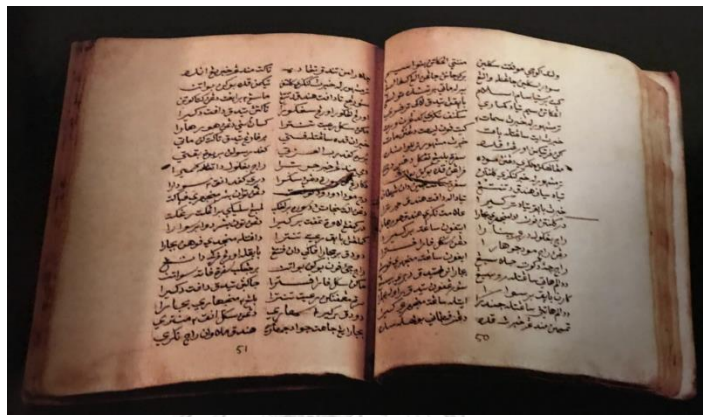
จากประโยคดังกล่าวจะเห็นได้ว่าฉันทลักษณ์การประพันธ์ปุนตุนมีอักษรและเสียงสัมผัสเลี้ยว ยอร์ก ฟาง ได้ระบุว่าลักษณะการประพันธ์ปุนตุนมีอิทธิพลมาจากบทร้อยกรองของจีน ญี่ปุ่น

²¹ Liw Yock Fang, *A History of Classical Malay Literature*, หน้า 442.

²² บทกวีของ Ophuijsen อ้างอิง: *ibid.*, Page 904.

เปอร์เซีย และอาหรับ²³ เป็นต้น เช่นเดียวกับซีตียาวา ฮะยีซาเลาะห์ที่ระบุว่าปูน둔และซาอ์ร์เป็นอิทธิพลการประพันธ์ที่ได้รับจากศาสนาอิสลาม²⁴

ซาอ์ร์ เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรองมีฉันทลักษณ์อักษรและสระสัมผัสเช่นเดียวกับปูน둔²⁵ หากแต่มีความแตกต่างทางเนื้อหาอันมีลักษณะเป็นตำนาน หรือนิทานท้องถิ่น เช่น *ซาอ์ร์มุฮะห์กลันตัน* (Syair Musuh Kelantan) เป็นซาอ์ร์ที่กล่าวถึงสงครามระหว่างกลันตันและสยามและความขัดแย้งภายในราชสำนักกลันตันในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ภาพที่ 15 Syair Musuh Kelantan²⁶

ฮิกายัต บาบัต มีซา เซอจาเราะห์ และซิลซิชะห์ เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่บันทึกเรื่องราวอดีตซึ่งมีจารีตการบันทึกโดยราชสำนักหรือชนชั้นในสังคม มีเนื้อหากล่าวถึงวงศวานผู้ปกครองในราชสำนักมลายู รวมถึงความขัดแย้งระหว่างราชสำนัก ขณะเดียวกันได้กล่าวถึงศาสนาอิสลามในฐานะดินแดนที่ศาสนาอิสลามเข้ามาและการใช้ศาสนาอิสลามในการปกครอง รวมถึงอิทธิพลเหนือนิยามชาติของผู้ปกครอง เป็นต้น เนื้อหาที่ปรากฏเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการอ้างสิทธิธรรมในการปกครองของราชสำนักและอ้างอำนาจเหนือดินแดนของตนเอง เช่น *ฮิกายัตปาตานี*²⁷ มีเนื้อหา

²³ Ibid., Page 446.

²⁴ Siti Hawa Haji Salleh, "Naskhah Melayu Berunsur Sejarah (Kerajaan Melayu)," in *Seri Kajian Naskah Kesultanan Melayu*, ed. Rogayah A.Hamid and Mariyam Salim (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006).

²⁵ Liw Yock Fang, *A History of Classical Malay Literature*, Page 447.

²⁶ Syair Musuh Kelantan, National Library of Malaysia MSS 5094

²⁷ Hikayat Patani., National Library of Malaysia MSS 2933

กล่าวถึงราชสำนักปาตานีในฐานะอาณาจักรเก่าแก่จนถึงราชากูนิง (Raja Kuning: 1635 – 1688) และซิลซิละห์เมอลายุดันบูกิส (Silsilah Melayu dan Bugis)²⁸ มีเนื้อหากล่าวถึงวงศ์วานกษัตริย์ในราชสำนักบูกิสเดิมที่เมืองเมมปาวะห์ (Mempawah) และการเมืองในราชสำนักในทางตอนใต้ทางกาลิมันตัน เป็นต้น²⁹

นอกจากนี้ยังมีบันทึกอดีตบางชิ้นที่มีลักษณะแตกต่างไปจากจารีตการบันทึกอดีตตามที่กล่าวไว้ในข้างต้น อาทิ บันทึกอดีตในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่น *ฮิกายัตอับลูเลาะห์* เป็นบันทึกอดีตของอับลูเลาะห์ มุนชิ เสมียนชาวมลายูของรฟเฟิล เนื้อหาในฮิกายัตฉบับนี้กล่าวถึงเรื่องราวของอับลูเลาะห์ มุนชิโดยมีกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมที่มละกาปรากฏในบันทึก อาทิ การที่อับลูเลาะห์ สอนภาษามลายูแก่ทหารชาวอินเดีย การสนับสนุนในการเข้ามาทำงานโดยข้าราชการอาณานิคม อังกฤษ และคำสอนศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีตุห์ฟัตอัลนาฟิส ซึ่งเป็นบันทึกอดีตของชาวบูกิสในราชสำนักริเอาลิงกะโดยราชาอะลีฮะยี การบันทึกของราชาอะลีได้กล่าวถึงบันทึกอดีตที่เกี่ยวข้อง เช่น *ซิลซิละห์ราชา รากา บูกิส* (Silsilah Raja Raja Bugis) และ *ซิลซิละห์เมอลายุดันบูกิส* เป็นต้น³⁰

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมโลกมลายูทั้งสามประเภทอิงกับเนื้อหาอดีตและอิทธิพลของศาสนาอิสลาม โดยหน้าที่ของวรรณกรรมเหล่านี้คือการบอกเล่าอดีตของโลกมลายู ขณะที่วรรณกรรมประเภทกิตาบบอกเล่าความเชื่อวัตรปฏิบัติทางศาสนาอิสลามโดยอิงกับอดีตของศาสนาอิสลามซึ่งเผยแพร่ในโลกมลายู

3.3.1 กิตาบบนโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

สถานการณ์ทางการเมืองโลกมลายูในศตวรรษที่ 18 ที่ชาวฮอลันดาและอังกฤษเริ่มเข้ามาอิทธิพลทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ปฏิบัติจากอุลามาะในการเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาอิสลามจึงเกิดขึ้น ฉะนั้น จากที่กล่าวมาในข้างต้นจึงจะเห็นการปฏิรูปศาสนาอิสลามด้วยการชำระวัชชิงศาสนาอิสลามที่ถูกต้องตามโลกอาหรับ การเผยแพร่ศาสนาอิสลามที่ยังพยายามชำระวัชชิงวิธีคิดและ

²⁸ Silsilah Melayu Dan Bugis, National Library of Malaysia MSS 18

²⁹ Liw Yock Fang, *A History of Classical Malay Literature*.

³⁰ Ibid.

การปฏิบัติที่มีมาก่อน และการเผยแพร่ศาสนาอิสลามที่ให้ความสำคัญต่อการทำสงครามเพื่อศาสนา เพื่ออารังไว้ซึ่งศาสนาอิสลามในโลกมลายู

นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมกิตาบที่มีความสำคัญและส่งอิทธิพลมายังวรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในรูปแบบงานแปล งานชิ้นสำคัญได้แก่งานของ มุฮัมหมัด บิน ยูซุฟ บิน อุมร์ บิน ซูอัยบ อิหม่ามซานูซี อัลมาลิกี อัลฮาซานี อัล อัลตาลีมซานี (Muhammad bin Yusuf bin Umar bin Syaib Imam Sanusi al-Maliki al-Hasani al-Talimsani) อิหม่ามซานูซี (al-Sanusi)³¹ หรือ เขาเกิดที่เมืองตามิลสัน (Tamilan) อัลซานูซีถือได้ว่าเป็นอุลามาฮ์ผู้สำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่ประพันธ์วรรณกรรมกิตาบที่กล่าวถึงหลักการศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้า งานประพันธ์ของเขาได้ถูกถ่ายทอดโดยอุลามาฮ์ชาวมลายูที่เดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามยังโลกอาหรับในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อโลกมลายูและโลกอาหรับเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางศาสนาจึงถูกให้ความสำคัญอีกครั้ง ถึงแม้วรรณกรรมกิตาบที่เผยแพร่มาก่อนหน้านี้มาแล้วแต่ส่วนมากเป็นกิตาบในสายซุนนีโดยกลุ่มอุลามาฮ์จากโลกอาหรับที่มาพำนักโลกมลายูและบรรดาอุลามาฮ์ชาวมลายูที่เผยแพร่วิถีปฏิบัติทางศาสนาอิสลามแล้ว แต่กระนั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผลงานของอิหม่ามซานูซีได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่เป็นภาษามลายู ซึ่งผลงานชิ้นสำคัญของเขา ได้แก่

1. กิตาบอากิตะห์อัลกุบรอ เป็นกิตาบเล่มแรกของอัลอิหม่ามซานูซีที่กล่าวถึงหลักการศรัทธาต่อพระเจ้าและศาสดา
2. กิตาบบุมดะห์ อะห์ลุลเตาฟีกวาอัลตัสติกฟีซรัฮ์ อากิตะห์อะห์ลิลเตาฮีด กิตาบดังกล่าวกล่าวถึงความเชื่อและความศรัทธาต่อพระเจ้าและศาสดา มีเนื้อหาคล้ายกิตาบอากิตะห์อัลกุบรอ
3. กิตาบบอะกิตะห์อัลลุสตา เนื้อหาคล้ายกิตาบบอะกิตะห์อัลกุบรอ แต่มีการเพิ่มเติมเนื้อหาแนวทางเพื่อเพิ่มความศรัทธา
4. กิตาบชะห์รุลอะกิตะห์อัลลุสตา กิตาบเล่มนี้มีเนื้อหาคล้ายกับกิตาบบอะกิตะห์อัลลุสตา โดยอิหม่ามซานูซีเขียนร่วมกับอุลามาฮ์ท่านอื่น อาทิ เซกอลัยซี และเซคยาซิน

³¹ Engku Ku Hassan Engku Wok Zin and Mohd Fauzi Hamat, "Pengaruh Umm Al-Barahin Karangan Al-Sanusi Dalam Penulisan Kerya Akidah Di Alam Melayu," *Jurnal Usuluddin*. (

5. *Kitab al-Umm al-Barahin* หรือที่รู้จักกันในนาม *Kitab Umm al-Barahin*) มีเนื้อกล่าวถึงหลักความเชื่อความศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้า *Kitab al-Umm al-Barahin* เป็น *Kitab al-Umm al-Barahin* เล่มเล็กแต่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเห็นได้จากการแพร่หลายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ และมีการตีพิมพ์เผยแพร่มาจนปัจจุบัน

6. *Kitab al-Umm al-Barahin* เป็น *Kitab al-Umm al-Barahin* ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับ *Kitab al-Umm al-Barahin* โดยอิหม่ามซานูซีได้เขียนร่วมกับอูลามาท่านอื่น อาทิ อัลลามะห์มุฮัมมัด บินอะห์มัด อัลคูซัย

7. *Kitab al-Umm al-Barahin* เนื้อหาบรรยายถึงวิธีการชำระใจให้บริสุทธิ์ใจสำหรับการศรัทธาต่อพระเจ้า

8. *Kitab al-Umm al-Barahin* มีเนื้อหาที่บรรยายถึง *Kitab al-Umm al-Barahin*

9. *Kitab al-Umm al-Barahin* เนื้อหากล่าวถึง *Kitab al-Umm al-Barahin* โดยสรุป

10. *Kitab al-Umm al-Barahin* มีเนื้อหากล่าวถึงระเบียบวินัยของความศรัทธาต่อพระเจ้า *Kitab al-Umm al-Barahin* มีด้วยกัน 8 บท โดยบทแรกจะกล่าวถึงลักษณะของความศรัทธาและสิ่งที่ไม่ใช่ความศรัทธา บทที่สองกล่าวถึงรายละเอียดความศรัทธาของแต่ละมัซฮับบทที่สามกล่าวถึงประเภทของการตั้งภาคีต่อพระเจ้า บทที่สี่กล่าวถึงการกระทำที่เป็นบิดเบือนจากหลักคำสอนทางศาสนาบทที่ห้ากล่าวถึงอัลเมาญุดะห์ บทที่หกกล่าวถึงอัลมุญินัด บทที่เจ็ดกล่าวถึงคุณลักษณะดั้งเดิมของพระเจ้า และบทที่แปดกล่าวถึงสิ่งที่เป็นความไว้วางใจซึ่งเป็นลักษณะของศาสดา

11. *Kitab al-Umm al-Barahin* เนื้อหาเช่นเดียวกับ *Kitab al-Umm al-Barahin*

12. *Kitab al-Umm al-Barahin* เนื้อหากล่าวถึง *Kitab al-Umm al-Barahin* ประพันธ์โดยอับดุลเลาะห์ มุฮัมมัด บิน อับดุลเราะห์มาน อัลเฮาดี ซึ่งอิหม่ามซานูซีนำมาเรียบเรียงใหม่โดยได้รับอนุญาตจากอัลเฮาดี

13. *Kitab al-Umm al-Barahin* เป็น *Kitab al-Umm al-Barahin* ที่มีความยาวที่สุดในบรรดา *Kitab al-Umm al-Barahin* *Kitab al-Umm al-Barahin* เนื้อหาอธิบายถึง *Kitab al-Umm al-Barahin* *Kitab al-Umm al-Barahin* ของอับดุลเลาะห์ อัลญาซัยรี

และ 14. *Kitab al-Umm al-Barahin* มีเนื้อหาเพื่ออธิบายถึง *Kitab al-Umm al-Barahin* ของอะดุคุดดีน อัลอียู ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงวินัยของความศรัทธา

จากกิตาบบของอิหม่ามซานูซีในข้างต้นนี้เห็นได้ว่า อิหม่ามซานูซีเป็นอุลามะคนสำคัญ คนหนึ่งที่ผลิตกิตาบที่มีเนื้อหากล่าวถึงความศรัทธาต่อพระเจ้า หนึ่งในกิตาบของเขาที่เผยแพร่ในโลก มลายูคือ *กิตาบอุมมุลบารอฮีน* (ค.ศ. 1490) โดยมุฮัมมัดเซน อิบนูฟากีห์ ญาลัดดีน³² นำมาปรับและ ประพันธ์ภาษามลายู เมื่อปีค.ศ. 1757 ในนามกิตาบ *บิตายาตุลฮิดายะห์* ซึ่งอธิบายและให้รายละเอียด ของกิตาบอุมมุลบารอฮีน กิตาบของเขาปรากฏใน *อิทักยัตอับดุลเลาะห์* และ *ตุหฟัตอัลนาฟิส* ซึ่งทั้งสอง เป็นบันทึกอดีตโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19

3.4 วรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ด้วยโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนทางบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม การเข้ามาของอาณานิคมตะวันตกที่ทรงอิทธิพลอย่างเข้มข้นก่อให้เกิดกระแส การต่อรองต่ออิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมของตะวันตก เช่นในอินเดียและตะวันออกกลางที่ อาณานิคมตะวันตกไปรุกคืบเข้าไปมีบทบาททางสังคม การเมืองทำให้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ รวมถึงการกลับมาของอุลามะชาวมลายูจากโลกอาหรับสู่การเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามในโลก มลายู การอ้างความสำคัญทางศาสนาอิสลามไว้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการอ้างอัตลักษณ์ความเป็น มลายูและอิสลาม

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การอ้างอัตลักษณ์ความเป็นมลายูและอิสลามได้นั้นคือ การเผยแพร่ วรรณกรรมทางศาสนาเพื่อใช้ในการเรียนการสอนศาสนา ซึ่งโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้มี โรงพิมพ์ของฮอลันดาและอังกฤษเพื่อตีพิมพ์ข้อมูลและรายงานเอกสารทางค้าเพื่อส่งกลับไปยังเมือง แม่³³ โดยบริษัทดัตช์ฮินเดียมีสำนักพิมพ์เมื่อปีค.ศ. 1667 นอกจากตีพิมพ์เอกสารทางการค้าแล้ว ยังพบรายงานข้อขัดแย้งระหว่างพลเรือเอก คอร์เนล สปีลแมน (Admiral Coenells Spellman) และสุลต่าน ฮัสซานุดดีน (Sultan Hasanuddin) แห่งมากัสซาร์ เมื่อปีค.ศ. 1688³⁴ อีกด้วย ขณะที่

³² มุฮัมมัดเซน บินญาลัดดีน (Muhammad Zayn bin Jalal al-Din) ผู้แปล *กิตาบอุมมุลบารอฮีน* และเขียน *กิตาบ บิตายาตุลฮิดายะห์* (ค.ศ. 1757)

³³ Ramzi Balabaki, *The Legacy of the Kitab: Sibawayhi's Analytical Methods within the Context of the Arabic Grammatical Theory*.

³⁴ H.J. De Graff, *The Spread of Printing: Indonesia* (Amsterdam: Vangent, 1969).

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ตั้งโรงพิมพ์ที่ปีนังเมื่อปีค.ศ. 1806³⁵ เพื่อตีพิมพ์เอกสารของบริษัท นอกจากนี้ยังมีบรรดามิชชันนารีได้ตั้งโรงพิมพ์เพื่อตีพิมพ์และเผยแพร่วรรณกรรมทางศาสนาคริสต์ มีการตั้งโรงพิมพ์ที่มะละกาเมื่อปีค.ศ. 1815³⁶ และในปีค.ศ. 1817 มีการแปลและตีพิมพ์บัญญัติ 10 ประการเป็นภาษามลายู รวมถึงวรรณกรรมทางศาสนาคริสต์ออกมาเป็นจำนวนมาก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่น ในช่วงทศวรรษ 1830 มีการตีพิมพ์ *Puisi Melayu Tentang Ajaran-ajaran Dasar Agama Kristian, Malay Catechism, Malay Hymns, Sejarah John Knill, Rukun Keempat* และ *Agama Kitab Injil* เป็นต้น³⁷ ทั้งนี้เพื่อใช้เผยแพร่ศาสนาผ่านโรงเรียนชาวจีน (Anglo-Chinese school) ของรัฐบาลอาณานิคมนั่นเอง

บริบทดังกล่าวจึงทำให้บรรดาอุลมะชาวมลายูตีพิมพ์และเผยแพร่วรรณกรรมกิตาบเพื่อเผยแพร่ศาสนาอิสลามและใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนสอนศาสนา ปอเนาะ และมัสยิด วรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ วรรณกรรมกิตาบที่แปลเป็นภาษามลายูเพื่อเผยแพร่ และวรรณกรรมกิตาบที่ประพันธ์ขึ้นโดยชาวมลายู โดยวรรณกรรมทั้งสองประเภทอาจประพันธ์ขึ้นมาก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 หากแต่ยังคงมีการเผยแพร่และผลิตซ้ำ คำสอนของวรรณกรรมกิตาบนั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 วรรณกรรมกิตาบที่เผยแพร่เป็นภาษามลายูจึงมีลักษณะของแปลวรรณกิตาบจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู ซึ่งบางฉบับได้ประพันธ์ไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 17 หากแต่ยังคงได้รับความนิยมจากบรรดาอุลมะและมีการเผยแพร่ วรรณกรรมดังกล่าวเป็นภาษามลายู นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมกิตาบที่ได้ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยอุลมะชาวมลายูเองโดยสามารถจำแนกตามเนื้อหาในวรรณกรรมกิตาบที่กล่าวถึงได้ดังนี้

3.4.1 สถานะของกิตาบบมลายู

กิตาบบมลายูมีสถานะเป็นวรรณกรรมทางศาสนาหรือตำราสอนศาสนาอิสลาม เพื่อใช้ในการเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อความศรัทธา วัตรปฏิบัติ และหลักการ

³⁵ Ramzi Balabaki, *The Legacy of the Kitab: Sibawayhi's Analytical Methods within the Context of the Arabic Grammatical Theory*.

³⁶ C.K. Byard, *Early Printing in the Straits Settlement (1806-1858)* (National Library: Singapore, 1970).

³⁷ Siti Hawa Haji Saleh, *Malay Litterateur of the 19th Century* Translate by Quest Services, Page 153.

ปกครอง หากพิจารณาจากเนื้อหาในkitabมลายูที่ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 19 ที่รวบรวม
ได้สามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เนื้อหาในkitabมลายูที่ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 19

ชื่อkitab/ปีที่ประพันธ์	หลักความ ศรัทธา	วัตรปฏิบัติ	แนวทางการ ปกครอง	ทรรศนะที่อ้างอิง
kitabมาตันอุมมุลบารอ ฮิน (ค.ศ. 1490)	✓			อิหม่ามซานูซี
kitabบิดายาตุ้ลฮิดายะห์ (ค.ศ. 1749)	✓	✓		ขยายจากkitabมา ตันอิลมุลบารอฮิน
kitabฮิดายะตุซซาลิกิน (ค.ศ. 1771)	✓			อ้างอิงถึงอิหม่าม อุ ลามะอื่นๆ เพื่อ บ่งชี้ว่าความรู้ในki تابเล่มนี้สำคัญ
kitabซาบิลล์มุฮ์ตะดิน (ค.ศ.	✓	✓		อิหม่ามซาฟีอี
kitabอัดดาร์ลุซซามีน (ค.ศ. 1811 - 1867)	✓	✓		
kitabฟารูอ์ลมาซาฮิล (ค.ศ. 1833)	✓		✓	
kitabตันบียาตุ้ลฆอฟีลีน (ค.ศ. 1763 – 1885)		✓	✓	

วรรณกรรมกิตาบที่กล่าวถึงหลักความศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้า

หนึ่งในเสาหลักสำคัญของศาสนาอิสลามคือ หลักความศรัทธา เนื้อหาโดยรวมของกิตาบที่ว่าด้วยความศรัทธาจะกล่าวถึงหลักความเชื่อต่อพระเจ้า ศาสดา ศาสนทูต วันสิ้นโลก และเหตุการณ์ต่างๆล้วนมาจากคำบัญชาของพระเจ้า โดยส่วนมากวรรณกรรมกิตาบในประเภทนี้มักจะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า มีการสรรเสริญพระเจ้า ซึ่งเป็นหัวใจหลักของความศรัทธา

เนื้อหาโดยรวมของวรรณกรรมกิตาบประเภทนี้คือการกล่าวถึงคุณลักษณะที่สติปัญญายอมรับว่ามี (Sifat Wajib ของพระเจ้า ศาสดา และศาสนทูต คุณลักษณะสติปัญญายอมรับว่าไม่มี (Sifat Jaiz) ของพระเจ้า ศาสดา และศาสนทูต และคุณลักษณะที่พอจะยอมรับได้ (Sifat Mustahil) ที่โดยมีวรรณกรรมกิตาบที่สำคัญดังนี้

1. *กิตาบอุมมุลบารอฮีน* เป็นวรรณกรรมกิตาบที่ประพันธ์โดยอิหม่ามซานูซีเย็งตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษามลายูโดยมุฮัมหมัดซัยนูล อัลญาลัดดีน เมื่อปีค.ศ. 1757³⁸ กิตาบเล่มนี้เป็นกิตาบที่สำคัญตามทัศนะอิหม่ามซานูซี กิตาบเล่มนี้ปรากฏในบันทึกอดีตของโลกมลายูอย่าง*ฮิกายัตอัब्ดุลเลาะห์และตุร์ฟัตอัลนาฟิส*ในแง่การเป็นกิตาบบมลายูสำหรับศึกษาศาสนาอิสลามโดยเน้นความศรัทธาต่ออัลเลาะห์เป็นพื้นฐาน ถึงแม้กิตาบเล่มนี้เป็นแค่เพียงกิตาบบขนาดเล็กแต่มีเนื้อหากล่าวถึงหลักการศรัทธาต่อพระเจ้าเพื่อนำมาสู่การเป็นผู้ศรัทธาที่ดีและเป็นที่รักของพระเจ้า บทหนึ่งในกิตาบได้กล่าวว่า

เกินกว่าครึ่งของผู้คนพวกเขาได้นอนหลับและฝันว่า เขาได้พบกับเพื่อนและได้พูดคุยกัน เขาถามถึงสิ่งที่เพื่อนได้พบหลังความตายคืออะไร เพื่อนของเขาตอบว่า เขาได้พบเทวทูตแห่งความตาย ทั้งสองได้ถามถึงศาสนาของฉันและสิ่งที่ฉันได้ศึกษาเกี่ยวกับวิชาเตาฮีด (หลักความศรัทธา) ฉันได้ตอบเขาว่า ฉันศึกษาความเชื่อตามหลักการของสำนักซานูซีเย์ เทวทูตทั้งสองจึงกล่าวกับเขาว่า ถ้าเจ้าเรียนของตามหลักการของซานูซีก็ถือว่าเพียงพอแล้ว หลังจากนั้นทั้งสองจึงได้ฟาดเหล็กข้าง ๆ ตัวของคนที่ตอบ 2 – 3 ครั้ง เฉกเช่นในฮิกายัตอื่นได้เล่าถึงว่าบุคคลที่ดี (ซอและห์) ที่เห็นเขายามเขาได้หลับไหลในความตาย เขาได้ถามบุคคลท่านนั้นว่า “อัลเลาะห์ได้ให้อะไรกับท่าน” เขาได้ตอบว่า “พระองค์ให้ฉันเข้าใจในสวรรค์” เช่น

³⁸ Mohd. Nor Bin Ngah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*, หน้า 2.

เดียวกับชัยยิตีนา อิบรอฮีม อัลคอลลี อาลัยฮิสลาม ผู้ที่อยู่ในสวรรค์ เขาตอบว่า “จงอ่านกิตาบตำราของซานุซีเถอะ นี่แหละคือสิ่งที่ฉันเห็น” โอ้ บรรดาพี่น้องของฉัน พวกท่านจงอ่านมันเถิด นี่แหละหลักการศรัทธาของซานุซี แปลเป็นภาษามลายู เป็นหนังสือเล่มเล็กน้อยซึ่งประกอบด้วยอากีดะหะอ์ลีซุนนะห์วัลญามาอะห์³⁹ และจะไม่มีการผิดพลาดหรือข้อกลางแคลงใจ⁴⁰

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้เป็นวรรณกรรมชิ้นสำคัญและเพียงพอสำหรับการศึกษาหลักการศรัทธาจึงได้นำกิตาบนี้มาแปลเป็นภาษามลายูเพื่อใช้ในการศึกษาหลักการศรัทธาที่ถูกต้องทั้งยังเป็นกิตาบที่ได้รับการยอมรับจากพระเจ้า

2. กิตาบบิดายาตุลฮิดายะห์ (Kitab Bidayat al-Hidayah) วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้หลักการศรัทธาและการปฏิบัติโดยแตกแขนงมาจากวรรณกรรมกิตาบอุมมุลบารอฮีน วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้ได้เผยแพร่ในอาเงะห์จากการรวบรวมและเผยแพร่โดยมุฮัมหมัดซัน อิบน์ อัลฟาเก็ห์ ญาลัดดีน (Muhammad Zainu al-Din al-Fakih al-Jalaluddin) อุลามะอาเงะห์เมื่อปีค.ศ. 1749 เนื่องบทนาในกิตาบได้ระบุว่ากิตาบเล่มนี้ถือเป็นความสำเร็จหนึ่งแก่ชาวอาเงะห์⁴¹

3. กิตาบซิริรอญลุฮุดา (Kitab Siraj al-Huda) วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้กล่าวถึงหลักความศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้าตามทัศนะของอิหม่ามซานุซี เป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาขยายความจากกิตาบอิลมุบารอฮีน กิตาบเล่มนี้แปลเป็นภาษามลายูโดยมุฮัมหมัดซัยนุดดีน อิบน์ มุฮัมหมัดบาดาวี อัลซัมบาวี (Muhammad Zayn al-Din ibnu Muhammad Badawi al-Sambawi) ไม่ปรากฏปีประพันธ์ไว้ชัดเจน

4. กิตาบอากีดาตุลนาญิน (Kitab Aqidat al-Najin) วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้เป็นผลงานการแปลของซัยนุลอาบิดิน บินมุฮัมหมัด อัลฟาตอณี (Zayn al-Abidin b. Muhammad al-Fatani) เมื่อ

³⁹ อะห์ลิสุนนะห์ วัลญามาอะห์ (Ahli sunnah wa al-Jamaah) ซึ่งให้ความสำคัญในการยึดเหนี่ยวหลักฐานจากอัลกุรอานและวัตรปฏิบัติของศาสดามุฮัมหมัด

⁴⁰ อัลซานุซี, กิตาบมาตันอุมมุลบารอฮีน (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัดอัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 2.

⁴¹ มุฮัมหมัด อิบน์ อัลฟาเก็ห์ ญาลาลุดดีน, กิตาบบิดายาตุลฮิดายะห์ (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.).

ปีค.ศ. 1890 ชื่อkitabเล่มนี้มีความหมายว่า ความศรัทธาของผู้ที่ซึ่งหลงทางผิดและบิดเบือนศาสนาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวหลักการศรัทธาเพื่อให้พ้นจากความบิดเบือนดังกล่าว kitabเล่มนี้ได้ระบุถึงความสำคัญของมันว่า “สาบานทั้งสี่ด้วยการมอบหมายให้แก่ลูกหลานมุสลิมใหม่ที่ดี (มุฮัลล์ฟ อัลฟาดีล) เซคฮาซัน อิบน์ อัลมัรฮูมซัยนุลออาบิดินมันฮูร ด้วยกับตัวมันนาล ไม่ได้เป็นความจริงผู้ที่สาบานนี้เป็นkitabที่ได้การมอบหมายแล้ว”⁴² จากข้อความดังกล่าวอนุมานได้ว่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกมลายูได้เกิดความเชื่อที่บิดเบือนจากหลักความเชื่อเดิม ซึ่งเกิดทั้งบรรดามุสลิมเดิมและมุสลิมใหม่ การเผยแพร่kitabเล่มจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความเชื่อของอิสลามถูกต้องตามหลักการศรัทธาของอิสลาม

จากวรรณกรรมkitabที่กล่าวถึงข้างต้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมkitabที่กล่าวถึงความเชื่อความศรัทธานั้น มักเป็นkitabที่มาจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู ซึ่งล้วนเป็นวรรณกรรมkitabที่มีต้นฉบับในคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 และในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะมีการนำวรรณกรรมkitabที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อป้องกันการหลงผิดจากศาสนา สิ่งที่วรรณกรรมkitabเหล่านี้อธิบายคือการยอมรับโดยสติปัญญา (Hukum aqal)

3.4.1.1 วรรณกรรมkitabที่มีกล่าวถึงหลักวิธีการปฏิบัติทางศาสนา

วิธีการปฏิบัติเป็นเสาหลักทางศาสนาอิสลามที่สำคัญอีกประการหนึ่ง วรรณกรรมkitabที่เผยแพร่ในโลกมลายูช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีทั้งวรรณกรรมkitabที่แปลและประพันธ์ขึ้นโดยอุลามะชาวมลายู ทั้งนี้ วิธีการปฏิบัตินั้นมีหลาย तरहและหลายสำนัก วรรณกรรมkitabที่เผยแพร่จึงมีเนื้อหาแตกต่างกันตามการตีความของแต่ละ तरह โดยบริบทโลกมลายูก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลัทธิซูฟีได้เข้ามามีบทบาทต่อโลกมลายู เห็นได้จากการแพร่หลายของบรรดาอุลามะสำนักนี้ อาทิ นูรุดดิน อัลรานีรี อิบราฮิม อัลคูรีนี เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีการเผยแพร่ตอริกัตกอตีรีและนัคชาบันดีซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติของลัทธิซูฟีอีกด้วย วรรณกรรมkitabที่ว่าด้วยหลักวิธีปฏิบัติ ได้แก่

⁴² ซัยนุลออาบิดิน บิน มุฮัมหมัดอัลฟาตอนี, *kitabอาบิดาตุลนาญิน* (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดีพริ้นติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.).

1. *กิตาบบิฮิidayat al-Salikin* (Kitab Hidayat al-Salikin) ประพันธ์โดยอับดุลซามัดอัลปาเล็มบานี (Abdul al-Samad al-Palemban) เมื่อปีค.ศ. 1778 เป็นวรรณกรรมวิชาตะเซาฟทางสายซุฟี

2. *กิตาบซาบิลล์มุห์ตาดิน* (Kitab Sabil al-Muhtadin) ประพันธ์โดยมุฮัมหมัดอาร์ชาด บิน อับดุลเลาะห์ อัลบันจารี (Muhammad Arshad bin Abullah al-Banjari) มีเนื้อหากล่าวถึงแนวทางของพระเจ้า วรรณกรรมเล่มนี้ประพันธ์เสร็จ เมื่อปีค.ศ. 1780 จากคำร้องขอของสุลต่านตะห์มิดุลลอฮ์ บินสุลต่านตัมญิตุลเลาะห์ สุลต่านแห่งบันजार วรรณกรรมเล่มนี้ประพันธ์บนฐานของ *ซัรฮ์มินฮัจ* (Sharh Minhaj) ซึ่งประพันธ์โดยซาการียาอันซารี (Zakariyya Ansari) และวรรณกรรมกิตาบบอื่น ๆ ของทรศนะอิหม่ามซาฟีอี

3. *กิตาบอัดดาร์ลุสลามิน* (Kitab al-Dar al-Samin) ประพันธ์โดยดาวูด บิน อับดุลอัลฟาตอนี (Duad bin al-Fatani) เมื่อปี ค.ศ. 1811

4. *กิตาบฟารูอัลมุซาอิล* (Kitab Faru al-Masail) ประพันธ์โดยดาวูด บิน อัลฟาตอนี (Daud bin Abdullah al-Fatani) เมื่อปีค.ศ. 1833 มีเนื้อหากล่าวถึงวิถีปฏิบัติทางศาสนาโดยมีพื้นฐานมาจากวรรณกรรมกิตาบเรื่อง *กัซฟุลฆอมมะห์* (Kashf al-Gammah) โดยอัลมาฮัลลี (al-Mahalli) วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้ได้วินิจฉัยถึงหลักการปฏิบัติทางศาสนาตามทรศนะอิหม่ามซาฟีอี⁴³ โดยได้เผยแพร่เป็นภาษาอาหรับที่มักกะห์เพื่อเป็นตำราประกอบการเรียนการสอนของดาวูด อัลฟาตอนี และต่อมาได้แปลเป็นภาษามลายูเพื่อเผยแพร่ในโลกมลายู

จากวรรณกรรมที่กล่าวในข้างต้นจะเห็นได้ว่า วิถีการปฏิบัติศาสนาไม่ได้มีแนวทางเดียวกัน หากแต่ขึ้นอยู่กับความแนวทางการปฏิบัติในแต่ละทรศนะและสำนัก ผู้นับถือศาสนาอิสลามมีความเป็นปัจเจกชนสามารถเลือกทรศนะและสำนักที่ตนมีความศรัทธาและปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว อย่างไรก็ตามการเผยแพร่กิตาบบดังกล่าวก็เพื่อรักษาอัตลักษณ์ความเป็นมลายูถึงแม้วิถีการปฏิบัติแตกต่างกัน หากแต่ยังคงมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การเข้าถึงพระเจ้าและการจำแนกตนออกจากศาสนิกอื่น

⁴³ ดาวูด บิน อับดุลเลาะห์ ฟาตอนี, *กิตาบฟารูอัลมุซาอิล 1* (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดีฟรินตั้ง จำกัด, ม.ป.ป.).

3.4.1.2 วรรณกรรมกิตาบว่าด้วยพระวจนศาสตร์ตามูฮัมหมัด

วรรณกรรมกิตาบที่ว่าด้วยพระวจนศาสตร์ตามูฮัมหมัดเป็นการรวบรวมพระวจนศาสตร์เพื่อเผยแพร่เป็นแบบอย่างการใช้ชีวิตของชาวมุสลิม วรรณกรรมประเภทนี้จะให้ความสำคัญต่อแขนงวิชาจริยศาสตร์ (Tasawuf) ซึ่งเป็นวิชาสำคัญที่ว่าด้วยเรื่องการดำเนินชีวิตและมารยาททางสังคม วรรณกรรมกิตาบประเภทนี้ได้แก่

1. กิตาบตันบียาตุ้ลฆอฟีลิน (Kitab Tanbiatu al-Gafilin) เป็นวรรณกรรมกิตาบที่มีเนื้อหา กล่าวถึงพระวจนศาสตร์ตามูฮัมหมัด ไม่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์อย่างชัดเจน สันนิษฐานว่ามีผู้ประพันธ์ หลายท่านสืบเนื่องกันมา เมื่อปีค.ศ. 1763 – 1885 วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับ ะดีษของศาสดาโดยมีทั้งหมด 12 บท

2. กิตาบญาวาฮิรเมาฮูบ (Kitab Jawahur al-Mauhub) วรรณกรรมกิตาบที่กล่าวถึงพระ วจนศาสตร์ตามูฮัมหมัดประพันธ์โดยอับดุลเราะห์มาน อัลกลันตัน (Abdul al-Rahman al-Kelantan) เมื่อปีค.ศ. 1888 ซึ่งรวบรวมะดีษทั้งหมด 400 บท โดยมีญาลัดดีน อัลซายูตี (Jaladdin al-Sayuti) เป็นผู้รวบรวม

จากวรรณกรรมกิตาบที่กล่าวในข้างต้น จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมกิตาบที่ว่าด้วยพระวจน ศาสตร์ตามูฮัมหมัดล้วนเป็นการรวบรวมและนำมาเผยแพร่ในโลกมลายูโดยอุลามาที่ได้รับการศึกษาจาก โลกอาหรับ

3.4.1.3 วรรณกรรมกิตาบว่าด้วยเรื่องนิติศาสตร์อิสลาม

วรรณกรรมกิตาบที่ปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือ วรรณกรรมกิตาบที่ว่าด้วยเรื่อง หลักนิติศาสตร์อิสลาม ซึ่งเป็นการรวบรวมคำวินิจฉัยทางศาสนา (ฟัตวา) ในประเด็นการดำเนินชีวิต ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแบบฉบับอิสลาม วรรณกรรมกิตาบที่พบได้คือ กิตาบมัดตออลบ์ดรีน (Kitab Matlaul Badrin) ซึ่งเป็นวรรณกรรมกิตาบอีกเล่มหนึ่งที่มีความสำคัญใน โลกมลายู ประพันธ์โดยมูฮัมหมัดอิสมาอีล ดาวิดอัลฟาตอนี (Muhammad Ismail Daud al-Fatani) เมื่อค.ศ. 1882 มีเนื้อหากล่าวถึงหลักนิติศาสตร์อิสลาม โดยการนำหลักความเชื่อความศรัทธาและ หลักปฏิบัติ มาเป็นพื้นฐานของคำวินิจฉัย นอกจากนี้วรรณกรรมกิตาบเล่มนี้ประพันธ์ขึ้นเพื่อเป็นคู่มือ

การดำเนินชีวิตให้แก่มุสลิมใหม่⁴⁴ อีกทั้งยังได้ใช้สอนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในมาเลเซียอีกด้วย⁴⁵

จากวรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นนี้ สามารถวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ดังนี้

1. วรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยส่วนมากเป็นวรรณกรรมกิตาบที่เผยแพร่เป็นภาษาอาหรับก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อมาอุลามาฮะชาวมลายูจึงนำมาแปลเป็นภาษามลายูเพื่อเผยแพร่และสอนในปอเนาะรวมทั้งโรงเรียนสอนศาสนาในโลกมลายู

2. วรรณกรรมกิตาบปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 – ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ประพันธ์ขึ้นใหม่เป็นวรรณกรรมกิตาบที่มีเนื้อหาของการวิวินิจฉัยทางศาสนาเพื่อป้องกันการบิดเบือนคำสอนทางศาสนา ซึ่งหากพิจารณาจากบริบทโลกมลายูในช่วงเวลาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สังคมโลกมลายูขณะนั้นมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมจากชาวตะวันตก แรงงานที่ชาวตะวันตกนำเข้ามา และกลุ่มคนที่มาพำนักเพื่อทำการค้าในโลกมลายู การเผยแพร่คำวิวินิจฉัยทางศาสนาจึงเป็นเสมือนคู่มือการดำเนินชีวิตของชาวมลายูเพื่ออยู่ในแนวทางศาสนาที่ถูกต้อง

3. วรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ปรากฏในข้างต้นเป็นวรรณกรรมกิตาบที่ยังคงเผยแพร่ในโลกมลายูและยังใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบัน เนื่องด้วยวรรณกรรมกิตาบถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สานต่อความรู้ของอิสลามในโลกมลายู ดังนั้นการวรรณกรรมกิตาบเหล่านี้ยังคงมีบทบาทในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมกิตาบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากจะเป็นตำราสอนศาสนาในโลกมลายูเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านศาสนาแล้ว ยังคงสะท้อนบริบททางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถวิเคราะห์ได้จากบริบทภาพรวมของบริบทสังคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประวัติของผู้แปลหรือผู้ประพันธ์ และนัยยะทาง

⁴⁴ อับดุลฟาگیر ฟานี มุฮัมหมัดอิสมาอีล ดาตุค อัลฟาตอนี, *กิตาบบัดตออุลบัดรีน* (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.).

⁴⁵ Mohd. Nor Bin Ngah, *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*.

ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมกิตาบดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า การประพันธ์
วรรณกรรมกิตาบดังกล่าวมิใช่เพียงความต้องการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่ยัง
เผยแพร่วิถีคิดและนโยบายทางสังคมและการเมืองอีกด้วย

บทที่ 4

การอธิบายอดีตในkitabมลายู คริสต์ศตวรรษที่ 19

ในบทนี้ผู้ศึกษาต้องการอธิบายถึงkitabมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในฐานะวรรณกรรมบันทึกอดีตโดยอุลามาฮามลายู โดยวิเคราะห์จากวรรณกรรมสอนศาสนาซึ่งปรากฏการณ์อดีตและบริบททางสังคมในโลกมลายู รวมถึงอดีตในอัลกุรอานและฮะดีษมาใช้อธิบายหลักการทางศาสนาอิสลาม

การประพันธ์kitabมลายูเป็นการประพันธ์วรรณกรรมสำหรับสอนศาสนาอิสลามซึ่งมีใจความสำคัญแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของผู้ประพันธ์ โดยหลักคำสอนทางศาสนาดังกล่าวได้อธิบายผ่านบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามอันได้แก่ อัลกุรอานและฮะดีษ ตลอดจนปรากฏการณ์บางอย่างในสังคมมลายู Kitabจึงเปรียบเสมือนวรรณกรรมศาสนาที่ในอดีตเป็นเครื่องมือสำคัญในการอธิบายและสอนบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามแก่ชาวมุสลิม

kitabมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความน่าสนใจกว่าkitabที่มีก่อนหน้านี้ อาทิ Kitabมาอัน อุมมุลบารอฮิน ประพันธ์โดยอิหม่ามซานูซี อุลามาฮาวแบกแดด Kitabเซอริบูมาซาละห์ (Kitab Seribu Masalah) เป็นต้น โดยkitabในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีเนื้อหาที่อ้างอิงปรากฏการณ์ทางสังคมของโลกมลายูได้หลายเรื่อง ซึ่งสามารถจัดกลุ่มเนื้อหาสาระของkitabในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เท่าที่รวบรวมได้ดังนี้

ตารางที่ 2 รายละเอียดของkitabmalaในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งใช้ศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ชื่อkitab	ผู้ประพันธ์/ ผู้แปล	ช่วงเวลาประพันธ์	สาระสำคัญ	หมายเหตุ
1. Kitabpidayaduliyatayath	มุฮัมหมัดเซน อิบนูอาบิติน อัลฟาเก็ห์ ญา ลัดติน	ประพันธ์เสร็จ เมื่อ 28 เดือน ชะอบาน ฮ.ศ. 1170/ ค.ศ. 1749	ความศรัทธา ต่ออัลเลาะห์ ศาสดา ศาสนทูต คัมภีร์ และวัน สิ้นโลก หลักวัตรปฏิบัติ ทางศาสนาและ ตอริกัตต่าง ๆ	อิทธิพลจาก อิหม่ามซานูซี ตาม สำนักชาฟีอีและ มาลาอิกะห์ (ทูต) เขียนขึ้นด้วยภาษา อาแจะห์ และ กล่าวถึงอาแจะห์ใน ฐานะดินแดน สำคัญที่เป็นประตู ในการรับความรู้ ของศาสนาอิสลาม
2. Kitabshirorodulshuda	มุฮัมหมัดชัย นุลาอาบิติน บินมุฮัมหมัด บัตวี อัลซันบา วี	ไม่ระบุปีที่ ประพันธ์ไว้ ชัดเจน เพียงแต่ ระบุว่าประพันธ์ เพิ่มเติมจากกิ ตาบpidayaduliyatayath จึง สันนิษฐานได้ว่า ได้ประพันธ์ ภายหลัง ค.ศ. 1749	ความศรัทธาและ ความยำเกรง ต่ออัลเลาะห์	อิทธิพลจาก อิหม่ามซานูซี

3. <i>กิตาบฮิดายะตุซซาลิกีน</i>	อับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี	เขียนเสร็จเมื่อวันที่ 5 มุฮัร รอม ฮ.ศ. 1192/ ค.ศ. 1771	ความศรัทธาและ ความยำเกรง ต่ออัลเลาะห์ ศาสนา ศาสนนทูต และวันสิ้นโลก ความดีที่จะได้รับ สำหรับมุสลิม ใหม่ และสิ่งที่ มุสลิมต้องปฏิบัติ ต่อคนต่างศา สนิก	นัยยะเนื้อหา กล่าวถึงชาวมุสลิม มลายูที่แตกต่าง จากมุสลิมใน อาหรับ
4. <i>กิตาบอัลดารุซซามีน</i>	ดาอูด บินอับ ดุลเลาะห์ อัลฟาตอนี	ฮ.ศ. 1232/ค.ศ. 1811	ความเชื่อความ ศรัทธาต่อพระ เจ้า ศาสนา และ วันสิ้นโลก	ขอความสันติจงมี แต่ผู้ศรัทธาและผู้ ปฏิบัติ
5. <i>กิตาบฟารูอัลมาซาล</i>	ดาอูด บินอับ ดุลเลาะห์ อัลฟาตอนี	ฮ.ศ. 1254/ค.ศ. 1833 - วัน พฤหัสบดีที่ เวลา หลังละหมาดอัศ ริ (บ่าย) ที่เมือง มักกะห์ ค.ศ. 1257/ ค.ศ. 1836	วัตรปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน เช่น ความ สะอาด การ ละหมาด การ จัดการกับคน ตาย การจ่ายชะ กาตหรือบริจาค ทาน และการซื้อ ขาย เป็นต้น	เขียนขึ้นเป็นภาษา อาหรับในมักกะห์ และแปลเป็นภาษา มลายู

6. <i>กิตาบาอากี ดาตุลนาญิน</i>	ชัยนุลอาบิติน บินมุฮัมหมัด อัลฟาตอนี	วันเสาร์ เดือนญา มาดีลอาคิร ฮ.ศ. 1308/ ค.ศ. 1867	ความศรัทธา ต่ออัลเลาะห์และ ศาสดา ความสำคัญของ ความรู้และ ประเภทของ ความรู้	อิทธิพลจาก อิหม่ามซานูซี โดยให้ความสำคัญ ในฐานะที่เป็นกิ ตาบที่ชี้ทางที่ ถูกต้องแก่ผู้ที่หลง ผิดหรือบิดเบือนคำ สอนทางศาสนา
7. <i>กิตาบกัช ฟุลฆอยบียะห์</i>	ชัยนุลอาบิติน บินมุฮัมหมัด อัลฟาตอนี	ฮ.ศ. 1301/ ค.ศ. 1880	วัตรปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน เช่น การ ละหมาด การขอ อภัยโทษ และ การแต่งงาน เป็น ต้น	เป็นกิตาบที่เน้นย้ำ หลักการดำเนิน ชีวิตตามวิถีอิสลาม อย่างชัดเจน โดย เนื้อหาทั้งหมด กล่าวถึงหลักการ ปฏิบัติอย่าง ละเอียด
8. <i>กิตาบทันบิ ยาตุลฆอฟีลีน</i>	ไม่ระบุผู้เขียน แต่สันนิษฐาน ว่ามีผู้เขียน หลายคนที่สืบ ทอดต่อกันมา	ฮ.ศ. 1184/ ค.ศ. 1763 - คินวัน อังคารที่ 3 เดือน ชะอฺบาน เวลาอี ชา (ค่ำ) ฮ.ศ. 1306/ ค.ศ. 1885	รวบรวม ฮะดีษ	เพื่อนเป็นคนขอให้ รวบรวม โดยอิงกับ บริบทในสังคม มลายูขณะนั้น
9. <i>กิตาบมาตอ ลาอุลบัตริน</i>	อับดุล ฟากีร์อัลฟานี อิสมาอีล	ฮ.ศ. 1303/ ค.ศ. 1882	เนื้อหาว่าด้วย ศรัทธาและ หลักการปฏิบัติ	

	ดาวูด อัลฟา ตอนี			

จากตารางข้างต้นแสดงถึงรายละเอียดของkitabมลายูที่เผยแพร่และประพันธ์ขึ้นในเขตพื้นที่คาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตราเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งประพันธ์โดยอุลามาฮะชาวมลายูในพื้นที่และอุลามาฮะชาวมลายูที่ฟานักและสอนศาสนาอิสลามในฮารอมัยน์ โดยภูมิหลังดังนี้

1. มุฮัมหมัดเซน อิบน์ฟาقيه ญาลัดดิน (Muhammad Zain Ibnu Faqih Jaladdin: ไม่ปรากฏปีเกิดและเสียชีวิตที่แน่ชัด) หรือที่รู้จักกันในนาม เซคมุฮัมหมัดเซน อัลอาซี (Syekh Muhammad Zain al-Asyi) อุลามาฮะชาวอาเจะห์ สันนิษฐานว่าท่านเกิดในคริสต์ศตวรรษที่ 18¹ บิดาของท่านคือ ฟาقيه ญาลาลุดดิน บิน เซคคามาลุดดิน ตูรขานี อัลอาซี (Fakih Jalaluddin bin Syekh Kamaluddin Tursany al-Asy) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาในรัชสมัยสุลต่านอาลาอูดดิน อะห์หมัดชาห์ (Sultan Alauddin Ahmad Shah: ครองราชย์ ค.ศ. 1727 – 1735) และสุลต่านอาลาอูดดิน โยฮัน ชาห์ (Sultan Alauddin Johan Shah: ครองราชย์ 1735 – 1760) และอุลามาฮะคนสำคัญในอาเจะห์ อาทิ ครูสอนศาสนาอิสลามชาวตุรกีที่ฟานักในอาเจะห์นามว่า เซคมุฮัมหมัดหมัด ดาวูด บิน อิสมาอีล บินอักฮา มุस्ताฟา บินอักฮา อาลี อรัรมี (Syekh Muhammad Daud bin Ismail bin Agha Mustafa bin Agha Ali al-Rumi: ค.ศ. 1650 – 1750)²

เซคมุฮัมหมัดเซน อัลอาซีได้ศึกษาวิชาความรู้ด้านศาสนาอิสลามจากเมืองมักกะห์ และเป็นศิษย์ของเซคมุฮัมหมัด ซายิด (Syekh Muhammad Said) เซกอักบัลฆอนี บินอาลิมมุฮัมหมัดฮิลาล

¹ ซะยวัลลุดดีน และนุรุดดีนอักบัลลอส ดากอฮา, "บทบาทของซีคมุฮัมหมัดเซน อัล-อาซี ในการเผยแพร่อิสลามในเขตศูนย์กลางในศตวรรษที่ 18," *วารสารอัล-ฮิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี* 7, no. 13 (2560).

² เซคมุฮัมหมัดหมัดดาวูด บิน อิสมาอีล บินอักฮา มุस्ताฟา บินอักฮา อาลี อรัรมี หรือที่รู้จักกันในนาม ดาวูด บินอักฮา อิสมาอีล อรัรมี ศิษย์ของอักบัลอรอฎฟ อัลซันคิลี ท่านเดินทางมายังอาเจะห์ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 ผลงานชิ้นสำคัญของเขาคือ *kitab มาซาอิล อัลมุฮตาดิน วาอุมดาตูล เอวาวัลลาดี* (Kitab Masail al-Muhtadin wa Umdat al-waladi) มีเนื้อหากล่าวถึงหลักการความเชื่อ ความศรัทธา ศิษย์ของเขาได้ต่างพากันไปเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามในพื้นที่คาบสมุทรมลายู อาทิ เซคอิสมาอีล อัลฟาตอนี เซคอักบัลเลาะห์อัลฟาตอนี และเซคดาวูด อัลฟาตอนี เป็นต้น เพิ่มเติม Mehmet Ozey, *Baba Davud: A Turkish Scholar in Aceh*, ed. Saim Kayadibi, Ottoman Connections to the Malay World: Islam, Law and Society (Malaysia: The Other Press, 2011), pp. 32 - 55.

(Syeikh Abdul al-Ghani bin Alim Muhammad Halil) และเชคมุฮัมหมัดดูเราะห์ (Syeikh Muhammad Durrah)³ และเขาได้เป็นครูสอนศาสนาที่มีสยิดฮารอมและบ้านของเขาที่เมืองมักกะห์ ก่อนที่เขาจะกลับมายังอาเจะห์ ลูกศิษย์คนสำคัญของเขาซึ่งต่อมามีบทบาทเป็นอุลามะชาวมลายูคนสำคัญ ได้แก่ อับดุลรออูฟ อัลบันเต็น อับดุลชอมัด อัลปาเล็มบานี มุฮัมหมัดอาร์ชาด อัลบันจารี มุฮัมหมัดนาฟิส อัลบันจารี และดาวูด อัลฟาตอนี เป็นต้น

นอกจากนี้ลูกศิษย์ผู้เป็นอุลามะชาวมลายูก็ได้นำกิตาบบังกล่าวมาเผยแพร่ต่อ และส่งอิทธิพลมายังการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เชคมุฮัมหมัดเซน อัลอาซี ถือว่าเป็นอุลามะชาวมลายูที่มีบทบาทสำคัญในสังคมมลายูด้วยกัน 3 ประการคือ เป็นผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลามบนเกาะสุมาตรา เป็นผู้ประพันธ์กิตาบบลายูเพื่อใช้ในการเรียนการสอนศาสนาอิสลามสำหรับชาวมลายู และเป็นผู้ผลิตอุลามะชาวมลายูในคาบสมุทรมลายูและสุมาตรา⁴

2. มุฮัมหมัดชัยนูลออบิดิน บินมุฮัมหมัดบัตวี อัลซัมบาวี หรือที่รู้จักกันในนามเชคชัยนุดดิน อัลซัมบาวี (Syeikh Zainuddin al-Sambawi: ไม่ปรากฏปีเกิด) บุตรของเชคมุฮัมหมัดอาลี บินอับดุลรอชิด บินอับดุลเลาะห์ กอดี อัลซัมบาวี (Syeikh Muhammad Ali bin Abdul al-Rasyid bin Abdullaah Qadi al-Sambawi: ไม่ปรากฏปีเกิด) งานประพันธ์ชิ้นสำคัญของเขาได้กิตาบ*ชีรอญุลฮูดา* ซึ่งมีเนื้อหากว่าถึงคุณลักษณะของพระเจ้า 20 ประการ และเป็นกิตาบที่ขยายความจากกิตาบ*ฮิดายาตุลฮิดายะห์*

3. อับดุลชอมัด อัลปาเล็มบานี (Abul al-Samad al-Palembani: ค.ศ. 1704 – 1789) หรือที่รู้จักกันในนาม เชคปาเล็มบานี (Syeik Palembani) อับดุลชอมัด อัลญาวี อัลปาเล็มบานี (Abdul al-Samad al-Jawi al-Falembaani) และอับดุลชอมัด อัลญาวี อัลปาเล็มบานี (Abdul al-Samad al-Jawi al-Palembani)⁵ อับดุลชอมัด อัลปาเล็มบานีเป็นบุตรของเชคอับดุลญาลิล บินเชค

³ Utusan Online, Syeikh Muhammad Zain Al-Asyi Generasi Ulama Aceh [Online], Source http://ww1.utusan.com.my/utusan/info.asp?y=2007&dt=0129&pub=utusan_malaysia&sec=Bicara_Agama&pg=ba_01.htm&arc=hive.

⁴ ชะฮ์วัลลุดดีน และนุรุดดีนอับดุลลอฮ์ ดากอฮา, "บทบาทของชีคมุฮัมหมัดเซน อัล-อาซีย์ ในการเผยแพร่อิสลามในเขตมลายูในศตวรรษที่ 18," pp. 113 - 23.

⁵ Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*.

อับดุลวาฮับ บินเชคอะห์มัดอัลมะห์ดานี (Syeikh Abdul Jalil bin Syeikh Abdul Wahab bin Syeikh Ahmad al Mahdani)⁶ ครูสอนศาสนาชาวเยเมนซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ตีความคำสอนทางศาสนาที่เมืองเคดาห์ ท่านได้สมรสกับบุตรสาวของดาโต๊ะศรีมหาราชาเดวา (Dato Sri Maharaja Dewa) แห่งเมืองเคดาห์ และหลังจากนั้นได้สมรสกับหญิงสาวชาวปาเล็มบังผู้เป็นมารดาของอับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี เมื่อค.ศ. 1754 อับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี ได้สมรสกับน้องสาวของสุลต่านมูฮัมหมัดบัตรุตดินที่ 1 ญาโย วิกราโม (Sultan Muhammad Badruddin I Jayo Wikramo: ค.ศ. 1724 - 1757) แห่งปาเล็มบัง⁷

อับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานีได้ศึกษาศาสนาอิสลามจากพ่อของเขาในเมืองเคดาห์ และศึกษาสำนักซูฟีกับเชคมูฮัมหมัด บินซามัน (Syeikh Muhammad bin Saman) และวิชาตะเซาฟตามทัศนะของอับดุลรออุฟ อัลซุนคิลี และซิมซุดดิน อัลสุมาตรานี นอกจากนี้เขาได้ศึกษาศาสนาอิสลามปอเนาะในเมืองปัตตานีกับเชคอับดุลเราะห์มาน ปัวห์ บก อัลฟาตอนี (Syeikh Abdul al-Rahman Pauh Bok al-Fatani) และได้สนับสนุนให้เขาได้ไปศึกษาต่อยังฮารอมัยน์

เมื่ออับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานีได้ศึกษาที่เมืองมักกะห์ เขาได้อาศัยอยู่ในชุมชนชาวมลายู (Jawi Communities) ซึ่งเป็นแหล่งรวมบรรดาอุลามาะชาวมลายูที่สอนศาสนาและนักเรียนศาสนาชาวมลายู โดยอับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี ได้พบกับอับดุลวาฮับ อัลบูกีสี อับดุลเราะห์มาน มิสซรี อัลญาวี และมูฮัมหมัดอาร์ซาด อัลบันजारี⁸ และได้ประพันธ์*กิตาบบิตายาตุ้ซซาลิกีน* เมื่อค.ศ. 1771

เมื่อค.ศ. 1787 อับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี ได้กลับมายังโลกมลายูพร้อมกับสหายทั้ง 3 และเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามบนเกาะสุมาตรา เป็นต้นมา

⁶ Ibid.

⁷ Ibid., Page 112.

⁸ Ibid.

4. ดาวูด อัลฟาตอนี มีนามเต็มว่า ดาวูด บินอับดุลเลาะห์ บินอิตรีส อัลฟาตอนี (Daud bin Abdullah bin Idris al-Fatani: ปีเกิดไม่แน่นอน มีการโต้เถียงกันระหว่าง ค.ศ. 1720⁹, 1740¹⁰ และ 1769¹¹ - 1847) ดาวูด อัลฟาตอนี เป็นอุลามาฮาวมลายูปาตานีที่อยู่ในช่วงเวลาสงครามระหว่างสยาม-ปาตานี ช่วงค.ศ. 1785 - 1838¹² สถานการณ์ความระส่ำระสายทางการเมืองระหว่างสยามและปาตานี ทำให้เขาใช้ชีวิตที่เมืองมังกะห์ จวบจนกระทั่งเขาเสียชีวิตเมื่อค.ศ. 1847 ที่เมืองตอเอฟ (Ta'if)¹³

เชื้อสายของดาวูด อัลฟาตอนีเป็นตระกูลที่มีความสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามในพื้นที่ตาบสมุทรมลายู¹⁴ ดาวูด อัลฟาตอนี เป็นชาวกรือแซะ เขาได้ศึกษาศาสนาอิสลามกับอับดุลเลาะห์ ผู้เป็นบิดา และได้ศึกษากับมุฮัมหมัดซัยนุดดิน อัลอาซีที่เมืองอาเงะห์ ในรัชสมัยสุลต่านอาลาอูดดีน มุฮัมหมัดซาห์ หลังจากนั้นเขาเดินทางไปศึกษาต่ออย่างฮารอมัยน์ร่วมกับอับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี มุฮัมหมัดอรัซาด อัลบันจาร์ อับดุลวาฮับ อัลบูกีสี และอัลตุลเราะห์มาน อัลบาตาวี เป็นต้น¹⁵ เขาได้ศึกษาในเมืองมังกะห์เป็นเวลา 30 ปี และศึกษาต่อในเมืองมาดินะห์เป็นเวลา 5 ปี เมื่อค.ศ. 1818 ดาวูด อัลฟาตอนีได้เป็นอาจารย์สอนศาสนาที่มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์ ด้วยการสนับสนุนของมุฮัมหมัดอาลี อัลชันวานี (Muhammad Ali al-Shanwani) ผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดี

นับตั้งแต่ดาวูด อัลฟาตอนีเดินทางมายังฮารอมัยน์เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 18 – 19 เขาไม่เคยกลับไปยังโลกมลายูอีกเลย เขาได้ประพันธ์kitabมลายูจำนวนทั้งสิ้น 63 เล่ม โดยเน้นย้ำหลักความ

⁹ ปีศ.ศ. 1133/ ค.ศ. 1720 เป็นข้อมูลจาก ฮัจยะห์ วันไซนบ์ บินตือห์หมัด อัลฟาตอนี (Hajjah Wan Zainab binti Ahmad al-Fatani: ค.ศ. 1861 - 1921) ผู้เป็นหลานสาว อ้างอิง: Bradley, "The Social Dynamics of Islamic Revivalism in Southeast Asia: The Rise of the Patani School, 1785 – 1909 " Page 192.

¹⁰ ปีศ.ศ. 1153/ ค.ศ. 1740 เป็นข้อมูลจาก ฮัจยะห์ซิติซาอาดะห์ (Hajjah Siti Wan Sadah) มารดาของฮัจยะวันไซนบ์ อ้างอิง ibid., Page 193.

¹¹ ปีศ.ศ. 1183/ ค.ศ. 1769 เป็นข้อมูลจาก ฮัจยี นิคอิสฮาก ตีกัท (Haji Nik Ishaq Tiqat) ที่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ปีที่ดาวูด อัลฟาตอนี เสียชีวิต และงานชิ้นสุดท้ายของเขา อ้างอิง: ibid., Page 194.

¹² Ibid.

¹³ เมืองตอเอฟ ตั้งอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นเมืองที่ตั้งในเขตปริมณฑลเมืองมังกะห์

¹⁴ Bradley, *Forging Islamic Power and Place: The Legacy Shaykh Daud Bin 'Abd Allah Al-Fatani in Mecca and Southeast Asia*.

¹⁵ Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*, Page 124.

ศรัทธาและวัตรปฏิบัติ ซึ่งเผยแพร่ในโลกอาหรับและโลกมลายูผ่านลูกศิษย์ที่เดินทางไปศึกษากับเขา และนำkitabและความรู้ดังกล่าวมาเผยแพร่สืบต่อกันมา งานประพันธ์ของเขาจึงมีลักษณะเป็นซูฟีใหม่ ตอริกัตซามานียะห์ (Samaniyyah Tariqah) และตอริกัตชัตริยะห์ (Shattariyyah Tariqah)¹⁶

5. **ซัยนุลอาบิน บินมุฮัมหมัด อัลฟาตอนี** (Zainal Abidin bin Muhammad al-Fatani: ฮ.ศ. 1233/ ค.ศ. 1812 – ฮ.ศ. 1325/ ค.ศ. 1908) หรือรู้จักกันในนาม ต่วนมินัล (Tuan Minal) เขาได้ศึกษาศาสนาอิสลามกับอุลามาในเมือปาตานี อันได้แก่ เซควันมุสตาฟา บินมุฮัมหมัดฟากีฮ อัลฟาตอนี (Syeikh Wan Mustafa bin Muhammad Faqih al-Fatani: ฮ.ศ. 1160/ ค.ศ. 1739) หรือ โต๊ะวันปา (Tok Wan Pa) และเซค अबดุลรอชิด อัลฟาตอนี (Syeikh Abdul al-Rashid al-Fatani) หรือรู้จักกันในนาม การามัตปูเลาบิดัง (Karamat Pulau Bidang) และอุลามาในเมือเคดาห์ คือ เซคมุฮัมหมัดตอยยิบ บินมัสอูด อัลบันจารี อัลกอดี (Syeikh Muhammad Thaib bin Masud al-Banjari al-Qadiri) ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อยังฮารอมัยน์¹⁷ และได้ศึกษาศาสนาอิสลามกับดาวูด อัลฟาตอนีที่มีภักดิ์¹⁸

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เขาได้เปิดสอนเพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาศาสนาอิสลามในเมือปาตานี และได้ประพันธ์kitabมลายูชิ้นสำคัญเมื่อค.ศ. 1880 อย่าง *kitab al-khawash biyyah* ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในโลกอาหรับเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ด้วยการดำเนินการของ เซคมุฮัมหมัดซอแลห์ อัลฟาตอนี (Syeikh Muhammad Saleh al-Fatani) บุตรชายของเขา¹⁹ ลูกชายของซัยนุดดิน มุฮัมหมัด อัลฟาตอนีล้วนแล้วแต่เป็นอุลามาผู้มีบทบาทในปาตานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮัจยีสุหลง अबดุลกาเดร (Haji Sulong bin Abdul Kadir bin Muhammad bin Haji Zainal Abidin bin Ahmad al-Fatani)²⁰ ผู้เป็นหลานของซัยนุลอาบิน อัลฟาตอนี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ปาตานี

¹⁶ Bradley, "The Social Dynamics of Islamic Revivalism in Southeast Asia: The Rise of the Patani School, 1785 – 1909 ".

¹⁷ Faizuri Abd. Latif and Ahmad Faisal Abdul Hamid, "Pemikiran Kesederahaan Dalam Is-Isu Akidah Menurut Sheikh Zainal Abidin Al-Fatani " *Afkar* 15 (2014).

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ikantongkol, Tuan Minal Ulama Fathani Berpengaruh Di Pulau Pinang [Online], Source <http://ikantongkol09-tokoh.blogspot.com/2009/07/tuan-minal-ulama-fathani-berpengaruh-di.html>.

²⁰ Ibid.

6. อัลตุลฟาگیر อัลฟานี มุฮัมหมัด อิสมาอิล ดาอุด อัลฟาตอนี (Abdul Faqir al-Fani Muhammad Ismail Daud al-Fatani: ฮ.ศ. 1260/ ค.ศ.1844 – ฮ.ศ. 1333/ ค.ศ.1915) อุลามะชาวตรังกานูที่อพยพมายังปาตานี เขาเป็นบุตรของฮัจยะห์ วันไซนับ บุตรสาวของน้องชายเชคดาอุด อัลฟาตอนี มุฮัมหมัด อิสมาอิล ดาอุด อัลฟาตอนี ได้กลับมายังโลกมลายูเมื่อค.ศ. 1845 และกลับไปยังฮารอมัยน์อีกครั้งในปีถัดมา

มุฮัมหมัด อิสมาอิล ดาอุด อัลฟาตอนี ได้ศึกษาศาสนาอิสลามในเมืองมักกะห์ และมีสหายร่วมรุ่นคือ เชควันมุฮัมหมัดอาลี กูตัน อัลกลันตัน (Syeikh Muhammad Ali Kutan al-Kelantan) เขาได้กลับมายังโลกมลายูอีกครั้งเมื่อค.ศ. 1909 เพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและสหายในปาตานี กลันตันและตรังกานู และเมื่อค.ศ. 1911 เขาได้เดินทางไปยังกรุงเทพฯ แล้วจึงเดินทางกลับเมืองมักกะห์²¹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อุลามะในคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรามีความสัมพันธ์กันในฐานะเครือญาติและครูกับศิษย์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้กิตาบมลายูได้รับการสืบทอดและแผ่ขยายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอน ประจวบกับความพยายามที่จะธำรงรักษาศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้พ้นภัยจากความร่ำระส่ำทางสงครามการเมือง ทั้งยังพยายามที่จะปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้มีใกล้เคียงกับศาสนาอิสลามในโลกอาหรับผ่านวรรณกรรมกิตาบมลายู

เนื้อหาที่ปรากฏในกิตาบมลายูนอกจากจะระบุคำสอนทางศาสนาอันว่าด้วยความศรัทธา และความยำเกรง รวมถึงวัตรปฏิบัติแล้ว ยังปรากฏการนำอดีตของศาสนาอิสลามมาใช้ประกอบอรรถาธิบายคำสอน โดยอดีตดังกล่าวมีลักษณะเป็นสากลสำหรับศาสนาอิสลาม อันเป็นอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานและฮะดีษ และอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอาหรับ เพื่อสร้างการรับรู้อดีตที่เป็นเอกภาพกับชาวโลกอาหรับ

4.1 การอธิบายอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานหรือฮะดีษ

เชส เอฟ โรบินสัน (Chase F. Robinson) อธิบายลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์ของอิสลามไว้ในหนังสือเรื่อง Islamic Historiography (ประวัติศาสตร์นิพนธ์อิสลาม) ว่า ลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์อิสลามสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะคือ ลักษณะแรกคือการบันทึก

²¹ Center for Patani Studies, Muhammad B. 'Isma'il Daudi Al-Fatani, Shaykh (1844-1915) [Online], 22 June 2018. Source <https://patanistudies.com/muslim-scholars/muhammad-b-ismail-daudi-al-fatani-shaykh-1844-1915/>.

ประวัติศาสตร์ตามลำดับเวลา เป็นการบันทึกที่คำนึงถึงการลำดับเหตุการณ์ตามเวลา บันทึกในลักษณะนี้จะพบในอัลกุรอานที่ระบุถึงการส่งศาสดามาเพื่อเผยแพรศาสนา และยังคงกล่าวถึงสายสัมพันธ์ระหว่างศาสดาที่เป็นเครือญาติ ซึ่งเป็นการบันทึกในลักษณะที่สองคือ การบันทึกชีวประวัติ โดยนอกเหนือจากอดีตที่บันทึกในอัลกุรอานแล้ว สามารถพบลักษณะการบันทึกนี้ได้ในฮะดีษ ซึ่งเป็นการบันทึกคำพูดและการกระทำของศาสดา รวมถึงเหตุการณ์สำคัญในศาสนาอิสลาม เช่น การทำสงคราม การเผยแพรศาสนา และการอพยพ เป็นต้น และลักษณะการบันทึกที่สาม เป็นการบันทึกของชนเผ่าหรือกลุ่มคนโดยอิงกับความเชื่อทางศาสนา การบันทึกในลักษณะนี้พบได้ทั้งในอัลกุรอานซึ่งกล่าวถึงชนเผ่าในโลกอาหรับที่ศาสดาในอดีตเผยแพรศาสนา โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิเสธศาสนา ทั้งนี้ยังสามารถพบการบันทึกในลักษณะนี้ได้ในฮะดีษในฐานะชนเผ่าที่มีความสัมพันธ์กับศาสดามูฮัมหมัด นอกจากนี้โรบินสันยังให้กล่าวถึงการใช้อัลกุรอานและฮะดีษในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยเขาให้ความสำคัญไปที่การนำเรื่องราวอดีตมาเล่าในอัลกุรอาน และการใช้ฮะดีษที่พิจารณาจากสายสัมพันธ์ของผู้รายงานหรืออิสนัต์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของฮะดีษ²² ฉะนั้น การนำอดีตในอัลกุรอานและฮะดีษมาอธิบายในkitab mualayyujing เป็นลักษณะการเอาวิธีคิดเกี่ยวกับอดีตตามแบบวรรณกรรมอาหรับมาประกอบกับวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามในโลกมลายู

เนื้อหาในkitab mualayyujing ที่สัมพันธ์กับอัลกุรอานและฮะดีษที่ปรากฏในkitab mualayyujing มีด้วยกัน 3 รูปแบบ คือ เนื้อหาที่ว่าด้วยความศรัทธาและความยำเกรงต่ออัลเลาะห์และศาสดา และเนื้อหาที่ว่าด้วยศาสดาและคัมภีร์ในอดีต โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 เนื้อหากิตาบมลายูว่าด้วยความศรัทธาและความยำเกรงต่ออัลเลาะห์และศาสดา

kitab mualayyujing โดยส่วนใหญ่มีเนื้อหากล่าวถึงหลักการศรัทธาต่ออัลเลาะห์และศาสดามูฮัมหมัด โดยมีเนื้อหากการสรรเสริญและคุณลักษณะของอัลเลาะห์และศาสดา การเน้นย้ำดังกล่าวสะท้อนความกังวลต่อความย่อหย่อนของชาวมลายู ซึ่งความศรัทธาดั้งเดิมของชาวมลายูมีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นกับธรรมชาติ อันปรากฏในkitab bidadaya tulus hati yaযะระบุถึงกลุ่มคนในอดีตที่นับถือสิ่งอื่นนอกจากอัลเลาะห์ไว้ว่า

²² Robinson, *Islamic Historiography* Page 59.

...(ในเมื่อ) สุเจ้ารู้เที่ยงนั้นแล้ว ดังนั้น สิ่งที่ถูกกราบไหว้โดยคนกาเฟร เช่น ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ และไฟ และรูปเจิวัด และดวงดาว และอื่น ๆ ออกจากสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลจักรวาล ไม่เข้าข่ายเลยสักชนิดเดียวทุกสิ่งที่ยกมานั้น ในแก่นแท้ของพระเจ้า หากเป็นเช่นนั้นแล้ว ไม่สมควรหรือที่เราจะปฏิเสธทุกสิ่งที่ถูกกราบไหว้โดยกาเฟร และไม่สมควรหรือที่เราจะปฏิเสธทั้งหมดในสากลจักรวาล และไม่สมควรหรือที่เราจะปฏิเสธศาสนา และพ่อแม่ และครู ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนธรรมดาแห่งแผ่นดินอาเจห์ และอื่น ๆ นอกจากนั้นแหละคือพระเจ้าที่แท้จริง และนั่นมันแปลกมากจากบรรดาสิ่งที่แปลกประหลาดทั้งหลาย และถึงแม้มีสิ่งทีวานั้นจากคำพูดของคนใหญ่คนโตก็ตาม อย่างเช่น อีมามผู้ทรงความรู้และเป็นที่รู้จัก นั่นคืออีมามซัคขานี และผู้ที่ตามเขาหลาย ๆ คนที่เป็นผู้รู้ เพราะว่า สิ่งที่เที่ยงแท้นั้น ไม่ถูกรับรู้ด้วยบรรดาชายหนุ่ม แต่ทว่า ถูกรับรู้โดยบรรดาชายหนุ่มนั้น ด้วยสิ่งที่เที่ยงแท้ และเหนือไปกว่านั้น แท้จริงแล้ว ลูกหลานอาดัมนั้น ไม่ได้ถูกปกป้องจากความผิดพลาด ความเปลอเรือ และความชอบหาเรื่อง แต่ทว่า ผู้ที่ถูกปกป้องจากสิ่งเหล่านั้น คือบรรดานบีและบรรดารอซูล อาลัยฮีมุสลาลาม...²³

จากข้อความดังกล่าว ชี้ให้เห็นความการบูชาธรรมชาติเป็นสิ่งที่ผิดสำหรับชาวมุสลิม ถึงแม้จะเป็นเพราะความไม่รู้ก็ตาม แต่ทว่าจำเป็นต้องมีการบอกกล่าวเพื่อให้รับทราบโดยทั่วกันเพื่อป้องกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

²³ มุฮัมหมัด อิบน์ อัลฟาเก็ญญ์ ญาลาลุดดีน, กิตาบบิดายาตุลฮิดายะห์, หน้า 30.

...(apabila) engkau ketahui demikian itu maka bahawasa yang disembah oleh kafir seperti matahari dan bulan dan api dan berhala dan bintang dan lainnya daripada sekalian alam maka tiada masuk sekali-kali jua pun segala yang tersebut itu pada hakikat tuhan dan jika ada pekerjaan seperti yang demikian itu maka betapa sah kita nafikan segala yang disembah oleh kafir dan betapa kita sah nafikan sekalian alam dan betapa kita sah nafikan nabi dan ibu bapak dan guru yang di namai akan dia orang yang awam di negeri aceh dan lainnya itu (ilahil haq) dan iaitu terlebih ajib daripada sekalian ajaib dan jika ada yang demikian itu daripada perkataan orang yang besar-besar sekali pun seperti imam yang allamah lagi masyhur iaitu imam sayaqsyani dan yang mengikut dia daripada beberapa ulama kerana yang benar itu tiada diketahui dengan laki-laki dan hanya sanya diketahui laki-laki itu dengan yang benar dan lagi pula bahawasanya anak adam itu tiada terpelihara daripada tersalah dan lalai dan babil hanya sanya yang terpelihara daripada demikian itu anbiya' dan rusul alaihimussalam...

ความผิดบ่าดังกล่าว ผู้ประพันธ์kitabเล่มนี้ได้กล่าวถึงอาจะห์ซึ่งเป็นดินแดนที่ศาสนาอิสลามมีความ
เคร่งครัดสูง ทั้งยังเป็นดินแดนที่มีอุลามาหะที่มีชื่อเสียงหลายท่านตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เช่น นูรุดดิน
อัลรานีรี และมุฮัมหมัดรออุฟ อัลชินคิลิ เป็นต้น กิตาบจึงเป็นเครื่องมือในการตอกย้ำความสำคัญของ
หลักการความศรัทธาของมุสลิม ดังข้อความที่ปรากฏในกิตาบบิดายาตุลฮิตายะห์ว่า

...อิหม่ามขอซาลี²⁴ ได้กล่าวไว้ในกิตาบบิดายาตุลฮิตายะห์ว่า ความรู้แรกที่ต้อง
เพิ่มเติมคือความศรัทธาต่ออัลเลาะห์และเพิ่มเติมเรื่องการทำความดีต่อพระเจ้าผู้
ทรงอำนาจและทรงยิ่งใหญ่ รวมถึงอย่าหลงระเริงกับโลกดุนยาและให้ระลึกถึงโลก
อาคีรัต และเพื่อเปิดตาและจิตใจด้วยกับความรู้นี้ โดยให้รอดพ้นจากการหลงกลวง
ของชัยตอน...²⁵

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนสำนึกเกี่ยวกับอดีตที่เป็นสากลของศาสนาอิสลาม โดยเห็นได้ว่า
ในทัศนะของอิหม่ามขอซาลีซึ่งเป็นอุลามาหะซูฟีที่มีบทบาทต่อการประพันธ์กิตาบในโลกมลายู
โดยเฉพาะกิตาบที่ว่าด้วยหลักการศรัทธาของทัศนะอิสลาม โดยเห็นได้จากการที่อุลามาหะมลายูได้
อ้างอิงกิตาบหรือทัศนะของท่านในการประพันธ์ การเน้นย้ำหลักความศรัทธาต่ออัลเลาะห์และศาสดา
ซึ่งมีสถานะความเป็นอดีตที่สืบเนื่องในอิสลามตั้งแต่ในยุคกำเนิดของศาสนานี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อ
ป้องกันความเชื่อความศรัทธาอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความบิดเบือนทางศาสนาอิสลาม และเป็นเครื่องยึด
เหนี่ยวจิตใจร่วมกันของชาวมุสลิม หรืออาจกล่าวได้ว่ากิตาบลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่ในกิตาบ
ช่วงแรกของโลกมลายู

²⁴ อิหม่ามขอซาลี มีชื่อเต็มว่า อบูมุฮัมหมัด อิบน์มุฮัมหมัด อัลขอซาลี (Abu Muhammad Ibn Muhammad al-Qazali: ค.ศ. 1058 - 1111) เป็นอุลามาหะชาวเปอร์เซีย เขาเป็นผู้ได้รับการขนานนามว่าเป็นมุญัดดีด (Mujaddid) หรือ “นักฟื้นฟูศาสนาอิสลาม” และเป็นต้นฉบับของลัทธิตูฟี

²⁵ มุฮัมหมัด อิบน์ อัลฟาเก็ห์ ญาลาลุดดิน, กิตาบบิดายาตุลฮิตายะห์, หน้า 2.

...Kata Imam Gazali rahimahullah di dalam kitab Bidayat al-Hidayah bermula ilmu yang memberi munafaat itu barang yang menambah takamu akan Allah and membawah pula di dalam penglihat hatimu kejaalan dirimu dan menembah dan pula dadalam ibadat kepada tuhanmu yang mahamulia dan yang mahatinggi dan menggurangkan akan gemarmu kepada dunia dan menambah dengan yang membinakan ilmu hingga kemarku kepada akhirat dan membukakan ia akan ia akan mati hatimu dengan yang membinakan akan ilmu hingga angkau pelihhrakan pada dan melihatkan ia akandikau atas tipu syaitan...

4.1.2 เนื้อหาที่ตามมลายูว่าด้วยศาสดาและคัมภีร์ทางศาสนาในอดีต

เนื้อหาในกิตาบมลายูได้ปรากฏชื่อศาสดาและคัมภีร์ทางศาสนาอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน โดยศาสดาและคัมภีร์ดังกล่าวสะท้อนการสร้างอดีตทางศาสนาร่วมกัน เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการเป็นศาสนาที่มีมาอย่างยาวนาน เช่น ในกิตาบบิดายาตุ้ลฮิดายะห์ระบุด้วยข้อความ “ลูกหลานอาดัม” ซึ่งเป็นการนำอดีตจากอัลกุรอานมาใช้ โดยคำว่าลูกหลานอาดัมหมายความถึงมนุษย์ซึ่งในอัลกุรอานระบุว่า อาดัมผู้เป็นศาสดาคนแรกและเป็นมนุษย์คนแรกที่อัลเลาะห์สร้างและให้อยู่ในสวรรค์ เมื่ออาดัมทำความผิดจึงถูกส่งมายังโลกมนุษย์พร้อมกับฮาวาและให้กำเนิดลูกหลาน อันปรากฏในอัลกุรอานบทอัลฮัร็อฟ โองการที่ 26 ความว่า

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَ أَعْمَالِكُمْ وَرَبِّشَا وَلِبَاسُ التَّقْوَى
ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

ลูกหลานอาดัมเอ๋ย! แท้จริงเราได้ให้ลงมาแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งเครื่องนุ่งห่ม ที่ปกปิดสิ่งที่อันน่าละอายของพวกเจ้าและเครื่องนุ่งห่มที่ให้ความสวยงาม และเครื่องนุ่งห่มแห่งความยำเกรง นั่นคือสิ่งที่ดียิ่ง นั่นแหละคือส่วนหนึ่งจากบรรดาโองการของอัลลอฮ์ เพื่อที่ว่าเขาเหล่านั้นจะได้รำลึก²⁶

จากบทบัญญัติดังกล่าวเห็นได้ว่าการระบุคำว่า ลูกหลานอาดัม มีลักษณะการระบุถึงมวลมนุษย์ในฐานะที่มีอดีต คือ บรรพบุรุษร่วมกันมา โดยอดีตหรือความเป็นมาดังกล่าวได้ถูกอธิบายในอัลกุรอาน นอกจากนี้ กิตาบมลายูยังกล่าวถึงคัมภีร์ศาสนาในอดีตทั้ง 3 เล่ม อันได้แก่ คัมภีร์เตวารอต ประทานให้กับศาสดามูซา (Moses) เป็นภาษาฮีบรู เนื้อหาบางส่วนอยู่ในพันธสัญญาเก่าของศาสนาคริสต์ และในคัมภีร์ตำมุลของศาสนายิว คัมภีร์อินญีล ประทานให้กับศาสดาอีซา (Jesus) เป็นภาษากรีก เนื้อหาในคัมภีร์บางส่วนอยู่ในพันธสัญญาใหม่ และคัมภีร์ชะบูร เป็นคัมภีร์ที่ประทานให้ศาสดาดาวูด (Devid) เป็นภาษาซีเรีย ตัวอย่างเช่น บทบัญญัติในอัลกุรอานกล่าวถึงคัมภีร์ในอดีตไว้ว่า

²⁶ ม.ป.ก., "บทอัลฮัร็อฟ," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลฮัซราบ จำกัด, 2544), หน้า 294 - 346.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

พระองค์ได้ทรงประทานคัมภีร์นั้น ลงมาแก่เจ้าเป็นครั้งคราว พร้อมด้วยความจริง เพื่อยืนยันคัมภีร์ที่อยู่เบื้องหน้าคัมภีร์นั้น และได้ทรงประทานคัมภีร์เตารอต และ คัมภีร์อินญีล²⁷

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانَا عَرَبِيًّا
لِيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَيُبَشِّرَ الْمُحْسِنِينَ

และก่อนหน้านี้อัลกุรอาน) มีคัมภีร์ของมูซา (เตารอต) เป็นแบบอย่างและความเมตตา และนี่อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่ยืนยันเป็นภาษาอาหรับเพื่อตักเตือน บรรดาผู้กระทำความผิด และเป็นข่าวดีสำหรับผู้กระทำความดี²⁸

وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ
وَأَنْبَأَهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى
وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

และเราได้ให้ซาบุดตรของมัรยัมตามหลังพวกเขา มา ในฐานะผู้ยืนยันสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าเขา คือ เตารอต และเราได้ให้อัล-อินญีลแก่เขา ซึ่งในนั้นมีคำแนะนำและแสงสว่าง และเป็นที่ยืนยันสิ่งที่อยู่เบื้องหน้ามัน คือ เตารอต และเป็นคำแนะนำ และคำตักเตือนแก่ผู้ยำเกรงทั้งหลาย²⁹

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ
وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأَنْبَأْنَا دَاوُدَ زُبُورًا

แท้จริงเราได้มีโองการแก่เจ้า เช่นเดียวกับที่เราได้มีโองการแก่นูฮ์ และบรรดาศาสดาหลังจากเขา และเราได้มีโองการแก่อิบรอฮีมและอิสมาอีล และอิสฮาก และยะฮ์ญูบ

²⁷ "อาลอิรอน," ibid.

²⁸ คัมภีร์อัลกุรอานบทอัลอะฮ์ก็อฟ โองการที่ 12 อ้างอิงจาก: "อัลอะฮ์ก็อฟ," ibid. หน้า 1016.

²⁹ คัมภีร์อัลกุรอานบทอัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 14 อ้างอิงจาก: "อัลมาอิดะฮ์," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด, 2544), หน้า 222.

และอัล-อัสบาฏ และอีซา และอัยยูบ และยูนุส และฮารูน และ สุลัยมาน และเราได้
ให้ ซาบูร์ แก่ดาวูด³⁰

บทบัญญัติในข้างต้นชี้ให้เห็นวิธีคิดเกี่ยวกับอดีตคัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งมีให้ภาพลำดับเวลาในการประทานของคัมภีร์ การระบุเนื้อหาในkitabมลายูข้างต้นจึงทำให้เห็นว่า คัมภีร์ทางศาสนามีบทบัญญัติเดียวกัน หากแต่แตกต่างกันเนื่องด้วยภาษาในแต่ละพื้นที่ Kitabบิตายาตุลฮิตายะห์ กล่าวถึงคัมภีร์ในอดีตในฐานะเป็นพระวจานะของพระเจ้าไว้ว่า

...พึงสังวรไว้เถิด โอ้สานุศิษย์ อักษรนั้นเป็นพระวจานะของอัลเลาะห์ ไม่สามารถแยกแยะกับคุณลักษณะของพระองค์ได้ และมีภาษาอื่น ๆ ที่ไม่เหมือนกันในแต่ละที่ เช่น ภาษาฮินดี ภาษาโรม และภาษาโมร็อกโค ภาษาเหล่านี้มีความแตกต่างกัน เช่น คำว่า หมาก ในมลายู ขณะที่ภาษาอาหรับเรียกว่า ปูปัล และเรียกว่าซาฟารี เป็นภาษาฮินดี ดังนั้นจึงพิจารณาถึงคุณลักษณะของอัลเลาะห์ ซึ่งไม่มีความหมายแตกต่างกัน หากแต่แตกต่างกันแค่ภาษาในการเขียนเท่านั้น เช่นเดียวกับพระวจานะของอัลเลาะห์อย่างอัลกุรอาน และพระวจานะของซีเรียเรียกว่า คัมภีร์อินญิล และในภาษาอิบรอนีเรียกว่าคัมภีร์เตารอต โดยคัมภีร์กุรอานประทานให้มุฮัมมัด คัมภีร์อินญิลประทานให้กับปีศา และคัมภีร์เตารอตประทานให้กับนบีมุซา ซึ่งแตกต่างกันแค่การอ่านเท่านั้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างด้านภาษา และสิ่งเหล่านี้มาจากอัลเลาะห์ทั้งสิ้น ไม่สามารถแยกคุณลักษณะของอัลเลาะห์จากคัมภีร์ได้ถึงแม้ อักษรจะใหม่ รูปลักษณ์ใหม่ และสระที่สั้นยาว ก็ใหม่ และจากเนื้อความในกุรอานดั้งเดิมนั้นมาจากคุณลักษณะทรงพูดของอัลเลาะห์...³¹

³⁰ คัมภีร์อัลกุรอานบทอันนิซาร์ โองการที่ 163 อ้างอิงจาก: "อันนิซาร์," แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน อัล-กุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัสฮาบ จำกัด, 2544), หน้า 202.

³¹ มุฮัมมัด อิบน์ อัลฟากีห์ ญาลาลุดดีน, Kitabบิตายาตุลฮิตายะห์, หน้า 11.

...syahdan ketahui olehmu hai talib bahwasanya huruf itu bahsanya daripada kalam yang berdiri pada zatnya tiada boleh bercerai dan ma'lum bahawa bahasa itu lain daripada yang dibahsakan daripadanya dan dari kerana inilah bersalah-salahan lidah orang negeri (seperti) hindi lain bahsanya daripada jawi (dan) rumi lain bahsanya daripada maghribi (adapun) yang dibahsakan itu maka tiada bersalah-salahan (seperti) pinang pada bahasa melayu (dan) paupal pada bahasa arab (dan) supari pada bahasa hindi maka bicarakan olehmu bahawa zat

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่า กิตาบลมลายุนำอดีตเกี่ยวกับเหตุการณ์สากลที่รับรู้ในสามศาสนาผ่านวิธีคิดเกี่ยวกับคัมภีร์ทางศาสนาในอดีตมาอธิบายในฐานะเป็นพระวจนะของอัลเลาะห์ วิธีคิดเกี่ยวกับอดีตในคัมภีร์อัลกุรอาน ทั้งนี้เพื่อสะท้อนว่าคัมภีร์ดังกล่าวเป็นต้นทางจากอัลเลาะห์ เช่นเดียวกันกับคัมภีร์อัลกุรอาน การเผยแพร่คัมภีร์ดังกล่าวนั้นเป็นไปตามยุคสมัยตามศาสดาท่านต่าง ๆ ซึ่งเป็นอดีตที่กล่าวถึงประวัติความต่อเนื่องของศาสนา อันประกอบด้วยผู้ศรัทธาและผู้ไม่ศรัทธา เป็นอดีตที่ส่งผลสืบเนื่องมาปัจจุบันและจะดำเนินต่อไปจนถึงวันสิ้นโลกซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการทางศาสนาอิสลาม

4.1.3 เนื้อหากิตาบลมลายูว่าด้วยโลกดุนยาและโลกอาคีรัต

ความสำคัญของความศรัทธาต่อโลกดุนยาและโลกอาคีรัตคือ การสร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีในโลกปัจจุบัน เพื่อได้รับผลอันดีในวันสิ้นโลก ความศรัทธาต่อวันสิ้นโลกในอิสลามเป็นการตัดทอนความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามวิถีความเชื่อพุทธและฮินดู ความสำคัญของโลกดุนยาจึงเป็นโลกแห่งบททดสอบความศรัทธาของมนุษย์ โดยในกิตาบบิทยาตุลฮิidayะห์ระบุว่า

yang dibahsakan itu tiada bersalah-salahan dan sesungguhnya yang bersalah-salahan itu bahasa jua maka bahasa melayu pada zatnya itu (p i n a n g) dan bahasa arab (p a u p a l) dan bahasa hindi (s u p a r i) apabila engkau ketahui yang demikian itu (maka adalah) kalam itu adakalanya dibahsakan dengan bahasa arab maka dinamai akan dia quran (dan) adakalanya dibahsakan dengan bahasa suryani maka dinamai akan dia injil (dan) adakalanya dibahsakan dengan bahasa ibrani maka dinamai akan dia taurat (dan) yang keturunan quran penghulu kita nabi muhammad (dan) yang keturunan injil nabi isa alaihissalam (dan) yang keturunan taurat nabi musa alaihissalam (dan) tiap-tiap satu daripada yang tiga ini bersalah-salahan lafaz dan bacaan dengan sebab bersalah-salahan bahasa adapun yang dibahsakan itu maka iaitu satu jua tiada bersalah-salahan iaitu kalam qadim yang tiada beroleh bercerai dengan zatnya (maka nyatalah) bagimu bahawasanya segala huruf quran itu baharu kerana yang bersifat dengan sifat baharu itu baharu pula dan huruf dan baris dan panjang dan pindik dan lainnya itu daripada sifat yang baharu dan yang dibahsakan dengan huruf quran itu qadim iaitu makna yang berdiri pada zat taala maka bacaannya dan suratannya dan lafaznya itu satu daripada tiga ini baharu jua dan barang yang menunjukkan atas bacaan dan suratannya dan lafaz itu tiap-tiap satu daripada tiga ini qadim dan bandingnya seperti menyebut allah maka bahawasanya sebutan itu baharu kerana ia tarkib bersusun daripada beberapa huruf dan barang yang menunjukkan atas sebutan itu qadim iaitu zat allah subhanahu wataala tuhan sekalian alam wallahul mauqifu a'lam

...คุณยาเปรียบเสมือนซากสัตว์และอูจจาเราะ และไม่มีคุณยาสำหรับศาสดา
แบกสัมภาระเพียงเล็กน้อยเหมือนผู้เดินทาง ศาสดากล่าวว่า “พวกท่านจงแต่งตัว
ของท่านในคุณยาเหมือนผู้เดินทาง โลกคุณยามี้น้ำหนักเท่าแค่ปีกยุ้ง และจะไม่มีน้ำให้
ดื่มสำหรับกาเฟรและให้พิจารณาสำหรับอันบิยาอ และบรรดาศาสดา บนโลกคุณยา
นั้นแน่นอน เขาจะรับรู้ว่าคุณยาไม่มีค่าสำหรับอัลเลาะห์...”³²

จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นทะเลในโลกลาญถึงโลกที่ถาวรและไม่ถาวร โดยโลกคุณยาอัน
เป็นโลกไม่ถาวรหมายถึง โลกปัจจุบันในทัศนะอิสลามนั้นไม่มีความสำคัญหรือไม่ใช่สถานที่ใน
การเสพสุขอันถาวรสำหรับชาวมุสลิม เช่นเดียวกับในกิตาบตันบิยาตุ้ลฆอฟิสิน ซึ่งเป็นกิตาบที่รวบรวม
ฮะดีษเป็นภาษามลายู ในบทที่ 11³³ โดยมีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ในการเป่าสังข์ของทูตอิสรอฟีล
เพื่อเป็นสัญญาณแห่งวันสิ้นโลก การที่แผ่นดินแตกสลาย มนุษย์ในทุกยุคสมัยจะมารวมตัวกัน
ณ ดินแดนแห่งการพิพากษา โดยมีศาสดาทุกพระองค์ในอดีตรวมอยู่ด้วย มนุษย์จำต้องน้อมรับคำ
พิพากษาจากการกระทำจากอัลเลาะห์ ผู้ปฏิเสธและมุสลิมที่หลงผิดต้องได้รับผลกระทบในนรก ขณะที่
คนที่กระทำความดีจะได้รับผลตอบแทนในสวรรค์ ดังตัวอย่างข้อความที่ว่า

...ทูตยิบรีลจะอยู่กับศาสดามุฮัมมัดที่ศาลาพร้อมกับผู้ที่มีผิวขาว (ทำความดี) และ
ประดับด้วยทองและนาก 4,000 แห่ง และได้พบกับท่านศาสดาอาดัม ศาสดานูห์
ศาสดามูซา ศาสดาอิสมาอีล และบรรดาอัครสาวกล้อมรอบ และศาสดาาเวูดจะ
อ่านคัมภีร์ชะบูร...³⁴

³² Ibid., หน้า 28.

...Dunia itu seperti bangkai dan tahi dan tiada meraka alaihimussalat tuwassalam daripadanya selainkanskeira2
bekal orang yang handak lekas berjalan (darkaan) inilah sabda nabi sallAllahu alaihi wassalam artinya dijadikan
oleh mu darimu didalam dunia soalah-soalan orangyang dagang atau soalan-soalan orang yang sanggah didalam
perjalanannya itu tatkala ia berjalan dimakanan laga sabda nabi sallAllahu alaihi wassalam artinya jakalau ada
dunia itu tambangannya pada Allah taala sembahyang sayab yamak nascaya tiada meminum orang kafir itu
akan setitik ayir jiwa pun didalam dunia...

³³ ม.ป.ก., กิตาบตันบิยาตุ้ลฆอฟิสิน (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมมัดอัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 13 - 18.

³⁴ Ibid., หน้า 17.

จากข้อความดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในวันสิ้นโลก โดยเฉพาะการปรากฏตัวของบรรดาศาสดาในอดีต ลักษณะการมองว่าคุณยาไม่มีความสำคัญเป็นมุมมองที่ให้ความสำคัญต่ออนาคตอย่าง วันสิ้นโลก การประพาดติดตามแนวทางของอิสลามเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยทำให้พวกเขารอดพ้นจากบطلงโฆในวันสิ้นโลก ทั้งนี้ทั้งนั้น การมองอดีตในลักษณะนี้ยังเป็นการมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตล้วนมาจากการกระทำในปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างจากอิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เชื่อกันว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ล้วนแต่เป็นผลจากการกระทำจากอดีตชาติ

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่ากิตาบลมลายูได้อธิบายอดีตที่สัมพันธ์กับอัลกุรอานและ ฮะดีษ โดยอิสลามมีการแบ่งแยกชัดเจนว่าอัลกุรอานคือ สิ่งที่อัลเลาะห์ประทานมาให้เพื่อเป็นคัมภีร์แก่ชาวมุสลิม ขณะที่ฮะดีษเป็นการกระทำหรือพระวจนะของศาสดา ที่มีการบันทึกหรือเล่าขานจากอัครสาวก ลักษณะของการทำข้อความจากสองประเภทมาอธิบายในกิตาบลมลายู ทำให้กิตาบลมลายูมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น และสร้างอดีตที่เกี่ยวข้องกับหลักความศรัทธาไว้ด้วยกัน โดยอดีตเหล่านี้เป็นการสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับอดีตที่เป็นความเชื่อทางศาสนา เพื่อให้ชาวมุสลิมมีชุดความรู้เกี่ยวกับอดีตของศาสนาในแบบเดียวกัน

4.2 การอธิบายอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอาหรับ

กิตาบลมลายูที่เผยแพร่ในโลกมลายูมีด้วย 2 ลักษณะคือ กิตาบที่ประพันธ์ขึ้นใหม่โดยอุลามาฮ์ชาวมลายูเพื่อชาวมลายูซึ่งรวบรวมจากบรรดากิตาบภาษาอาหรับ และกิตาบที่แปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายูโดยมีการอธิบายในบริบทภาษามลายู ลักษณะการแปลและประพันธ์กิตาบนี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างโลกอาหรับกับโลกมลายูในฐานะดินแดนแห่งภูมิปัญญาด้านความรู้ทางศาสนา ซึ่งกิตาบลมลายูที่แปลจากภาษาอาหรับได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นกิตาบที่แปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายูเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาแก่ชาวมลายู ดังข้อความที่ปรากฏในกิตาบลมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความว่า

...Jibril dengan sekiranya kepada Muhammad dan yaitu adalah nabi Allah duduk didalam khimat daripada orang yang putih dan baginya itu empat ribu panat daripada emas dan daripada katanya nabi Adam dan nabi Nuh dan pada pihak keberinya nabi Allah Musa dan nabi Ismail dan sekala sahabatnya bertelilang merakaitu dan berapa pila yang berisi makatan dihadapan dan nabi Allah daud membaca Zabur maka ber seru-seru...

ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงผู้่อมนอนอย่างเชคมุฮัมมัดเซน อิบดุลฟาเกีย ญาลัดดิน ในมัซฮับ อิมามชาฟีอี แห่งเมืองอาเจห์ ขอให้อัลเลาะห์ทรงบดบังสิ่งที่เป็นตำหนิของเขา และขอพระองค์ทรงประทานอภัยแก่เขา แท้จริงข้าพเจ้าได้เล็งเห็นว่าในสมัยนี้คน ยาวี (มลายู) คิดอะไรแบบสั้น ๆ น้อยคนนักที่จะศึกษาเป็นภาษาอาหรับ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงอยากแปลกิตาบของอิมามผู้ซึ่งใกล้ชิดกับอัลเลาะห์เป็นภาษามลายู นั่นคือ อบูอับดุลเลาะห์ มุฮัมมัด บุตรของยูซุฟซานูซี ผู้แต่งกิตาบอุมมุลबारอฮิน พร้อมกันนั้นจะอธิบายความหมายที่ข้าพเจ้าได้พบเจอจากกิตาบอีกหลายเล่ม และ ในบางเล่มข้าพเจ้าก็หยิบยกประเด็นที่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้ศึกษา³⁵

...ข้าได้รวบรวมความเกี่ยวกับหลักปฏิบัติซึ่งมีบทว่าหลักการปฏิบัติด้วยภาษาของเรา (มลายู) ตามความประสงค์ของข้าพเจ้า ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนพ้นจากการลงโทษของ อัลเลาะห์...³⁶

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์หลักในการแปลกิตาบคือการเผยแพร่ความรู้ ด้านศาสนาอิสลามให้แก่ชาวมลายู เนื่องด้วยการสร้างเอกภาพของประชาชาติมุสลิมที่เป็นหนึ่ง เดียวกัน ภาษาที่ใช้กิตาบเพื่อเผยแพร่ในโลกมลายูจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางภาษาของคน

³⁵ มุฮัมมัด อิบดุลฟาเกีย ญาลัดดิน, กิตาบบิดายาตุลฮิยาเยห์, หน้า 2.

...Maka lag akan berkata hamba yang fakir yang hina lagi benarnya-benarnya itu Mohammad Zain anak tuan fakih Jalaluddin Syafie aceh negerinya menutup Allah s.w.t. akan ia nya dan mengampuni Allah s.w.t. akan dosonya sangkahnya telah aku melihat pada zaman ini akan orang jawi daripada kesangkatan artinya daripada akal-akal pada belajar dengan bahasa Arab maka aku hendak aku terjemahkan akan karangan imam yang lebih lagi warak ya itu Abu Abdullah kena niahnya Mohammad namanya anak Yusof sanusi nama negerinya husni bangsanya yang Radiyallah daripadanya yang dia nama nya gerangannya ya itu Umun al-Barahin dengan bahasa Jawi seperti aku nyata dan maknanya dengan barang yang aku lihat akan dia pada setengah daripada beberapa syarak dan setengah daripada berapa beberapa asyik dan aku tampan kan kepadanya setengah daripada beberapa faidah yang berkehendak kepada nya...

³⁶ อับดุลฟาเกีย ฟานี มุฮัมมัดอิสมาอีล ดาเวด อัลฟาตอนี, กิตาบมัดตออุลบัตริน, หน้า 2 - 3.

...aka himpulkan kepada yang dimakian itu setengah barang yang tak dapat tiada daripadanya daripada beberapa bab ilmu fiq yang di terjemahkan dia dengan bahasa kami supaya menghampurkan spanya atas segala zahan mengikut aku akan suruh nya kerana mengharapkan manda tangi dan setengah kebajikan...

พื้นเมือง ถึงแม้ในโลกอาหรับมีชาวมลายูพำนักเพื่อศึกษาบ้างเป็นอาจารย์และสร้างครอบครัวก็ตาม แต่ทว่าคนเหล่านั้นสามารถใช้ภาษาอาหรับในการอ่านเขียนได้ อุลามาชาวมลายูคนสำคัญที่พำนักใน ฮารอยมายน์ เช่น ดาวูด อัลฟาตอนี อับดุลเลาะห์ อัลฟาตอนี และอับดุลชอมัด อัลปาเล็มบานี เป็นต้น

ขณะเดียวกันการประพันธ์kitabมลายูมีลักษณะการเลือกรับและปรับใช้คำสอนทางศาสนา อิสลาม อันเห็นได้จากรวบรวมเนื้อหาจากต้นฉบับkitabต่าง ๆ ที่เผยแพร่ในโลกอาหรับ โดยเลือก บทบัญญัติทางศาสนาบางประการเป็นประเด็นสำคัญในการอธิบายหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม ดังปรากฏในkitabมลายูว่า

...หลักศาสนกิจและวัตรปฏิบัติที่ดั่งมาด้วยกับหลักการซารีอะห์ที่มีประโยชน์นั้นมี มาก โดยข้าพเจ้าได้คัดเลือกส่วนหนึ่งมาจากkitabเล่มใหญ่ 2 เล่มคือ การพิตวาจาก kitabซัมซุลมาลิตัวลัดดีน ประพันธ์โดยเชกอาลามัตมุฮัมหมัดรอมลี และkitabกัช พุชชามานอันอัซฮาตูลอหิม่าม โดยเชคผู้เป็นปราชญ์อย่างเชคฮุเซนบุตรของมุฮัมหมัดมุฮัลลี...³⁷

...สำหรับคนที่ไม่รู้ภาษาอาหรับจนกระทั่งเขาเกิดความคลุมเครือนี้ถือว่าเขาเป็น ผู้เบอเป็นตะห์ นั่นคือผู้ที่ไม่ได้มีความศรัทธา เนื่องด้วยหนทางพวกเขาเสมือนคนที่ เพิ่งรับจาก อัลเลาะห์...³⁸

³⁷ ดาวูด บิน อับดุลเลาะห์ ฟาตอนี, *kitabฟารูอัลมุซอฮิล* 1, หน้า 3.

...Segala ibadat dan beberapa faruk yang indah-indah pada bicara hukum syariah lagi yang bayak swgaka faedahnya yang murdiahaku pungat daripada dua kitab yang besar keduanya fatwa bagi Syamsu al-Malatu waladdin pekangan bagifaqaha dan segala muhaqqin syiek yang alamat Muhammad Ramli dan Kitab Kashfu al-Saman an as-Alilatu al-Imam bagi syiekh yang alamt lagi muhaqqa setenggh daripada orang mutaakkhirin syiekh Husin anak Muhammad Muhalli rahimullah taala...

³⁸ มุฮัมหมัด อิบน์ อัลฟากีห์ ญาลาลุดดีน, *kitabบิตายาตุลฮิยาอะห์*, หน้า 3.

...Kata setenggh bahwasa Allah taala jikalau bersifat ia dengan Iftaqar dan makna Iftaqar itu berkehandak nascaya lazimlah Allah taala itu kekurangan dan jika adalah ia kekurangan nacaya berkehandak menyempernakan dia dan lazimlah pula fi daripadanya sifat kekayaan dan keduanya itu mustahil maka orang itu tiada diketahwinya ilmu arab hingga dating baginya syubhat ini maka orang berbentah tiada memberi mudarat pada iatiqad karan jalannya masang-masang...

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า การประพันธ์กิตาบลายูมีการเลือกกิตาบซึ่งเป็นผลงานของอุลามาในโลกอหรับมาใช้เป็นหลักฐานประกอบคำอธิบายคำสอนทางศาสนา การเลือกรับและปรับใช้ดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นความตระหนักถึงความแตกต่างอย่างเฉพาะตัวบางประการของโลกมลายู ทำให้อุลามาผู้ประพันธ์ไม่สามารถนำกิตาบที่ระบุในงานประพันธ์ของตนมาแปลและเผยแพร่ทั้งหมด อย่างไรก็ตามความรู้ด้านศาสนาเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องยึดเหนี่ยวทั้งด้านความศรัทธาและการปฏิบัติ ถึงแม้จะมีความแตกต่างในด้านบริบททางสังคม อันปรากฏในกิตาบลายูความว่า

...เชคอิบนุสะอูร์ กล่าวว่า พวกนั้นจะนำความเสียหายมาให้ศาสนา โดยพวกเขาจะห้ามไม่ให้ทำอิบาตะห์ (ศาสนกิจ) ท่านศาสดามุฮัมหมัดกล่าวว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องหมายในวันสิ้นโลกคือ สิ่งที่เป็นความดีพวกเขาจะดูถูกและพวกเขาจะให้เกียรติและยกย่องผู้ทำความชั่ว ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ยกย่องคนทำความชั่วและตำหนิผู้ทำความดี นับได้ดูถูกคนเหล่านี้ พระองค์ทรงกล่าวว่า คนเหล่านั้นหูหนวกและเป็นใบ้ หมายความว่า พวกเขาไม่ได้ใช้ในการฟังสิ่งดีที่เกี่ยวข้องกับวิชาความรู้ด้านศาสนา นั่นละผู้ที่ทำให้ศาสนาเสียหาย พวกท่านจงรักษาสิ่งนี้ให้มาก เพราะนั่นคือเครื่องหมายวันกียามัต โดยเฉพาะในช่วงนี้มีคนที่เพิ่งเรียนแค่ 2-3 ปี เขาตัดสินว่าคนที่ใกล้ชิดกับอัลเลาะห์ว่าเป็นพวกนอกรีต เช่นกลุ่มกอตบุดตุนยา อันได้แก่ อะห์หมัดอัลกุซซาซี ปราชญ์ชาวมาดิเนห์อัลมูเนาวเราะห์ นอกจากนี้พวกเรายังมีผู้ที่เป็นวลีของอัลเลาะห์เช่นกัน อาทิ มุนลาอิบรอฮีมชาวกัรดี เชคอัับดุรรออุฟอัลมันซูร์ ชาวยาวิเป็นผู้อยู่ในหนทางตะเซาฟและซารีอะห์ของท่านศาสดา โดยหลักซารีอะห์ประกอบด้วย 3 ประการคือ วิชาฟิห์ วิชาอุซูลุดดีน และวิชาตะเซาฟและตอริกัต ทั้งสามอย่างนี้อยู่มีหลักฐานมาจากอัลกุรอ่านและหะดีษ ซึ่งความรู้ที่ได้ นอกเหนือจากกุรอ่านและหะดีษคือ วิชาอุซูลุดดีนตามฉบับอิหม่ามอูฮาซัน อัลอัยฮ์ อารีย์ วิชาตะเซาฟโดยอิหม่ามอูบูกอเซ็มญานีดัลบัคดาดี และตอริกัตเป็นวิชาที่ซอฮาบัตนำแบบอย่างมาจากศาสดา และซอฮาบัตก็สอนคนรุ่นหลังมาเรื่อยจนปัจจุบันเป็นลูกโซ่...³⁹

³⁹ Ibid., หน้า 31 - 32.

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่าอดีตของความรู้ด้านศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอดีตของความรู้ด้านความศรัทธา วัตรปฏิบัติ และตอริกัต ข้อความข้างต้นได้ยึดโยงอุลามาะทั้งในโลกอาหรับและมลายูเพื่อเป็นต้นแบบความรู้และแนวทางในการปฏิบัติ โดยกิตาบมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักใช้พรรณนาความรู้ของอิหม่ามชาฟีอี อิหม่ามมาลีกี และกิตาบของอิหม่ามซานูซี ซึ่งปรากฏในกิตาบมลายูหลายเล่ม อาทิ กิตาบิตายาตุลฮิตายะห์ ซึ่งมีเนื้อหาขยายความจากกิตาบอุมมุลบารอฮิน กิตาบชีรอญลุศตฺตา และกิตาบอากีดาตุลนาญิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกล่าวถึงข้อควรระวังในการนำกิตาบเก่าในอดีตมาใช้ โดยระบุว่า

...อะไรที่เรายึดมั่นในอดีตนั้นอย่าเปลี่ยนแปลง ถึงแม้อุลามาะจะบอกว่าให้เปลี่ยนก็ตาม จงอย่าได้เปลี่ยน ถ้าเรายึดมั่นแล้วผิदनันจำเป็นต้องเปลี่ยน หากต้องเปลี่ยนจำเป็นที่จะต้องปรึกษาอุลามาะเสียก่อน หรือมีหลักฐานในการอธิบายตีความของอุลามาะ ถึงแม้อุลามาะจะพำนักในเมืองอื่นก็จำเป็นต้องตามไปขอคำปรึกษา เพราะการยึดมั่นแล้วอย่าได้ทำตัวเสมือนที่ไหลตามน้ำ ถ้าน้ำขึ้นก็ขึ้นตามน้ำ ถ้าน้ำลงก็ลงตามน้ำ เมื่อการศึกษานั้นต้องมีรตาบัตทั้ง 7 (กิตาบเก่า) ซึ่งไม่ค่อยมีผู้สอนในสมัยนี้

...Syiekh Ibnu Hajar di dalam syarah Hadith arbain dan adalah meraka itu memerintahkan agama dengan sebab tiada makmalkan dia dan istimewa pula menegahkan ia akan orangyang berbuat ibadat (dan lagi) sabda nabi salallahualaiwasallam artinya setengah daripada alamat kiamat bahwa dihinakaan akan yang kebijikan dan dimulikan yang kejahatan (dan) dirikiran inilah bersetengah-tengah penghulu kita nabi Muhammad salallahualaiwasallampada mancala mereka itu dan mehinakan akan merika itu dengan sabdanya artinya (1) bahwasanya mereka itu tuli lagi kalau artinya tiada memakai itu akan pendengaran dan akan perkataan pada ilmu dan lainnya daripada pekerjaan agama maka hadilah mereka itu merintahkan aga (apabila) angkau ketahuai yang di makin itu maka pelehra olehmu akan diri mu sebesar-besar fitnah ini dan adalah pada masaini orangyang baharu megaji antara dua tiga tahun menpekara ia akan beberapa daripada arifullah taala Katbuddunyaladdin yaitu seperti Ahmad qusyasyi qatbun madinahtulmunawarah (dan) setengahdaripada mereka itu seperti waliyullah dengan tiada diperbentahkan itu Munla Ibrahim daripada orang kardia (dan) Syiekh Abddul Rauf Mansuri daripada orang jawi (ketahui) oleh mu hay talib bahwasanya ilmu tasawwuf itu sesuatu bahagi daripada ilmu syariah nabi Muhammad salallahualaiwasallam karan ilmu syariah itu tiga (pertama) ilmu fiqh (kedua) ilmu usuluddin (ketiga) ilmu tasawwuf dan dan tariqat dan yang tiga ini dikeluarkan daripada quran dan daripada Hadith nabi salallahualaiwasallam (maka) yang keluarakan ilu usuluddin yaitu Imam Abuhasan al-Asyari (dan) yang mengluarkan ilmu tasawwuf yaitu Imam Abuqasim Junaidi al-Baqdadi dan ilmu tariqat itu ilmu yang dihulu pada masa sahabat mengambil merekaitu daripada penghulu kita...

สมควรที่หลีกเลี่ยง เพราะเราไม่รู้ความหมายที่แท้จริง และบางครั้งถ้าเราไม่รู้ความหมายโดยแท้ก็จะเกิดความผิดพลาดและทำให้หลักการศาสนาในkitabนั้นเสียหาย เพราะว่าเขาไม่ได้สนใจkitabเก่าแล้ว นั่นเพราะไม่มีผู้ถ่ายทอดและอธิบายความหมาย แม้แต่ในประเทศอาหรับอย่างเมืองมักกะห์และมะดีนะห์ก็ตาม เพราะวิชานี้ได้ตายไปแล้ว...⁴⁰

จากข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การศึกษาkitabในฐานะวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามจำเป็นต้องรู้ชั้นยศที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อสาร ผ่านการตีความของผู้ศึกษาkitabที่สืบทอดกันมา ขณะที่kitabบางเล่มไม่สามารถนำมาใช้ศึกษาอันเนื่องจากเป็นศาสตร์ชั้นสูง ซึ่งเป็นลักษณะตอริกัตเดิมและไม่สามารถอธิบายให้เป็นรูปธรรมได้ นอกจากอดีตที่แสดงความสับสนขององค์ความรู้ในศาสนาอิสลามแล้ว วรรณกรรมkitabในโลกมลายูยังกล่าวถึงอดีตในโลกอิสลามในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

4.2.1 ชนเผ่ากูรอยช์

kitabมลายูยังได้ระบุชนเผ่าอาหรับที่มีความสัมพันธ์ในประวัติศาสตร์อิสลาม โดยเฉพาะชนเผ่ากูรอยช์⁴¹ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ท่านศาสดามูฮัมหมัดถือกำเนิดในตระกูลของฮาซิม โดยในkitabฮิดายาตุ้ซซาลิกีนได้ระบุไว้ว่า

⁴⁰ Ibid.

...hay segala saudara aku jangan tuan hamba mengubahkan perpegangan tuan hamba yang di hulu dengan syarat yang menentapkan dia itu itu ulama yang besar melinkann jikalau kafir pegangan yang salah pada syarak maka yaitu wajib di ubahkan tetapi dengan syarat muyauarat pada segala ulama jikalau ada di dalam nagari atau di suruh suruhan pada negeri yang ada di dalamnya ulama dan jikalau jauh sekalipun seperti mekkah dan lainnya keranaperpegangan yang sudah tetap daripada pekerjaan yang terlebih besar dan jangan tuan hamba jadikan diri tuan hamba seperti faru al-nifah di dalam sungai jikalau pasang air maka mengikut ia ke hulu dan jikalau surat air mengikut ia ke hilir (adapun) pada belajar-lajar martabat tujuh itu tiada wajib menuntut dia lagi pula tiada ada ahlinya pada masa ini (maka) segiyanya ditanggalkan kerana tiada kita ketahwi akan artinya dan terkedang menyalahi akan syarak maka dijadi membawa kepada membinasakan kerana beberapa kitab orang yang di hulu-hulu di taanggalkan kerana tiada di ahlinya pada mengajarkan dia menguraikan maknanya didalam tanah arab sepertimekkah dan madinah dan lain daripada keduanya sebab ilmu sudah mati...

⁴¹ ชนเผ่ากูรอยช์ (The Quraysh Tribe) เป็นชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองมักกะห์ มีความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าหลายองค์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ศาสดามูฮัมหมัดถือกำเนิดในชนเผ่าดังกล่าวในตระกูลฮาซิม (ฮาซิม บิน มานาฟ: Haashim bin Manaf) ชนเผ่าดังกล่าวเรืองอำนาจในรัชสมัยของราชวงศ์รอชิดุน อุมัยยะห์ และอับบาซียะห์ ปัจจุบันมีผู้นำประเทศที่มีเชื้อสายมาจาก

เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเชื่อมั่นและรับรู้ถึงความศรัทธาต่ออัลเลาะห์ที่พระองค์ทรงยกสถานะของมารดาของศาสดามุฮัมมัดจากชนเผ่ากุร็อยซซึ่งเกิดที่เมืองมักกะห์ และมีสุสานที่เมืองมะดีนะห์ ซึ่งมีนามว่า มุฮัมมัด ผู้ซึ่งเป็นบุตรของอับดุลเลาะห์บุตรอับดุลมุตตอลีบุตรฮาซิมบุตรอับดุลมานาฟ และเป็นศาสนทูตของชาวอาหรับ ชาวอิจมู ญิน และมนุษย์ทั้งปวง และทำลายซาอี้อะห์ของศาสดาองค์ก่อน ซึ่งเป็นผู้นำแก่มวลมนุษยชาติ และนั่นเป็นสิ่งที่พระองค์เหนือกว่าศาสดาองค์ก่อนที่ผ่านมา และเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความศรัทธาต่อศาสดามุฮัมมัดซึ่งเผยแพร่ศาสน์จากอัลเลาะห์ ตั้งแต่การกระทำในโลกคุณจนถึงวันสิ้นโลก และอย่าได้ศรัทธาต่อคนอื่นที่ไม่ใช่ศาสดาที่ไม่ได้เห็นกับตา ดังเช่นคำถามของ ทูตมุกัรนากริร นั่นคือทูตผู้ที่อันตรายที่จะถามถึงความศรัทธา ศาสนา และศาสดา ดังคำถามที่ว่า ใครคือพระเจ้าของเจ้า อะไรคือศาสนาของเจ้า และใครคือศาสนทูตของเจ้า⁴²

ตระกูลฮาซิม (Hashim) นั่นคือ อับดุลเลาะห์ บินอัลฮุสซัยนที่ 2 (Abdullah bin hisin II) หรือกษัตริย์อับดุลเลาะห์ที่ 2 แห่งจอร์แดน (ครองราชย์ ค.ศ. 1999 – ปัจจุบัน) และมุฮัมมัดที่ 6 แห่งโมร็อกโก (Muhammad VI: ครองราชย์ ค.ศ. 1999 – ปัจจุบัน)

⁴² อับดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี, *กิตาบบิตายาตุ้ซซาลิกิน* (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมมัดอัลนะห์ดีฟรินตั้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 9.

...wajib atas tiap-tiap mukallaf aqal baling bahwa mengetahui dan mengiktigadkan bahwas Allah taala membangkitkan nabi yang ummi daripada kuraysh diperanakan di makkah dan di kuburkan didalam negeri madinah namanya Muhammad salallahualaiwasallam yang anak Abdulmuttalib yang anak Hashim yang anak Abdulmanaf dan disuruhkan kepada sekalian Arab dan ljam dan jin dan manusia maka membinasakan syariatnya itu akan segala syariat nabi yang dihulu-hulu tiap penghulu segala manusia dan yaitu terlebih daripada segala anbiya yang dihulu-hulu dan dimakinlagi wajib atas tiap-tiap yang akal bilang itu membenarkan akan abi Muhammad pada sekalian yang di khabarkannya daripada Allah taala sama ada perbuatan dunia dan akhirat (dan) bahwasanya tiada diterima iman seorang melinkan membenarkan akan barang yang di khabarkan oleh nabi salallahualaiwasallam akan khabar yang emudian daripada mati seperti soal Munkar Nakir yaitu dua malaikat yang hibat lagi menakut mendapatkan ia akan mayat maka ber tanya kedua itu daripada tawhid dan agama dan risalat dengan katanya artinya siapa tuhanmu dan apa agamamu dan siapa nabimu...

ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในkitabมลายูได้กล่าวถึงชนเผ่ากูรอซและต้นตระกูลของศาสดามุฮัมมัดเช่นเดียวกับการกล่าวถึงบรรดาศาสดาองค์ต่าง ๆ ในอิสลาม อันปรากฏในkitabอากีดาตุ้ลนาญินที่ระบุว่า

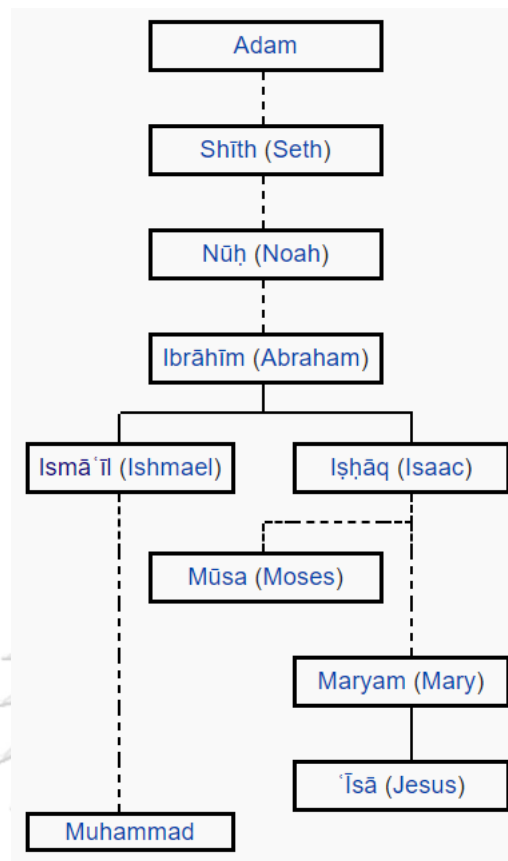
ในบรรดาอันบิยาอซึ่งได้กล่าวในอัลกุรอานซึ่งเป็นบรรดาศาสดาเช่นกัน ซึ่งบางท่านสืบเชื้อสายศาสดานูฮ อันได้แก่ ฮาม และยาบีส ก็ไม่ได้เป็นศาสดา เช่นเดียวกันกับศาสดาอิบรอฮีมที่เป็นหลานของอิบรอฮีมและไม่ได้เป็นลูกของศาสดาอิบรอฮีมอีก 8 ท่าน อันได้แก่ อาดัม ชิต อิดริส นูห์ ฮูด ซอลิฮ ลูต ยูซุฟ และอันบิยาอซึ่งเป็นบุตรหลานของศาสดายะกูบมีด้วยกัน 20 ท่านได้แก่ อาดัม ชิต อิดริส นูฮ ลูต ซอลิฮ อิบรอฮีม ฮูด ซุอัยบ อิสมาอิล อิสฮาก ยะกูบ อัยยูบ ยูनुส ยูซุฟ และคอดีร์ และอีก 4 ท่านที่สืบเชื้อสายมาจากศาสดาอีซา โดยมี 3 คนที่ถูกระบุในอัลกุรอานบทยาศิน อันได้แก่ คอลิดีน อับบาส และมุฮัมมัด⁴³

ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการลำดับเชื้อสายหรือซิลซิละห์ของบรรดาศาสดาในศาสนาอิสลาม ลักษณะการบันทึกดังกล่าวเป็นการบันทึกอดีตที่สร้างการรับรู้ที่ดีร่วมกันของชาวมุสลิมโดยบรรดาศาสดาส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่ถือกำเนิดในโลกอาหรับ เช่น ศาสดาอิสมาอิลมีเชื้อสายจากชนเผ่าอदनานซึ่งเป็นชนเผ่าที่ใช้ภาษาอิบรู ต่อมาพระองค์ได้แต่งงานกับหญิงสาวจากชนเผ่ากูรอซซึ่งเป็นชนเผ่าที่ใช้ภาษาอาหรับ และลูกผสมระหว่างสองชนเผ่าเรียกว่า ชนเผ่ากูรอซ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁴³ ซัยนุลอาบิติน บิน มุฮัมมัดอัลฟาตอนี, กิตาบอากีดาตุ้ลนาญิน, หน้า 69.

...tiap-tiap anbiya yang di sebut pada quran maka sekalinya itu rasulnya itu rasul melinkan khaddar dan aziz dan segala anbiya daripada anak sama anak nabi Nuah (dan) adapun ham dan yapas itu maka anak bagi keduanya tiada jadi nabi segala-gala dan segala anbiya yang kemudian daripada Ibrahim itu yaitu daripada anak cucu Ibrahim dan yang bukan daripada anak Ibrahim delapan orang juwa itu (Adam) dan (Syat) dan (Idris) dan (Nuah) dan (Hud) dan (Saleh) dan (lut) dan (Yusuf) dan sekalian anbiya itu daripada anak Yaqub malinkan duapuluh orang jiwa itu (Adam) dan (Syat) dan (Idris) dan (Nuah) dan (Lut) dan (Saleh) dan (Ibrahim) dan (Hud) dan (Syuib) dan (Ismail) dan (Ishaq) dan (Yaaqub) dan (Iyub) dan (Yunus) dan (Khadar) dan empat orang ada meraka itu kemudian daripada nabi Isa tiga orang daripada meraka itu di sebutkan di dlam surah Yasin pada ayat Wadaraba lahum masala ashabul kariyah hingga akhir ayat dan khalidin sunan Abbas dan Muhammad...

ภาพที่ 16 แสดงผังการสืบเชื้อสายของศาสนาอิสลามผู้หมัดที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาในอดีต⁴⁴

นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดการใช้เดือนของอิสลามและอิจเราะห์ศักราชในkitabมลายู ซึ่งจะพบในข้อความที่วัน เดือน ปีที่เริ่มประพันธ์และเมื่อประพันธ์เสร็จ อาทิข้อความที่ปรากฏใน kitabชีรอญลฮุดา ความว่า “kitabเล่มนี้ประพันธ์ขึ้นเมื่อฮ.ศ. 1124 โดยถูกร้องขอโดยสหายเพื่อต้องการให้รวบรวมชะดีษของศาสนา...”⁴⁵ และในตอนท้ายระบุไว้ว่า “...นี่คือที่ว่าด้วยวิชาชะดีษ มีนามว่า ตันบียาตุลฆอฟีลีน เมื่อเวลาอีซา ในคืนวันอังคารที่ 3 เดือนชะอบาน ฮ.ศ. 1306”⁴⁶ ลักษณะการใช้

⁴⁴ Family Tree of Muhammad, [Online], 21 January 2018. Source https://en.wikipedia.org/wiki/Family_tree_of_Muhammad.

⁴⁵ ม.ป.ก., *kitabตันบียาตุลฆอฟีลีน*, หน้า 2.

...Ada pun Kemudian dari itu maka ada lah tatkala hijrah nabi sallAllahu alaihi wassalam seribu seratus delapanpuluh empat tahun makanya telah maminta kepada keluarlah seorang daripada sahabatnya yang pada berserta pada ke menghampankan suatu risalah pada mintakkan ilmu Hadith yang tak muwaffaqah atas mazhab ahli Sunnah wal Jamaah...

⁴⁶ Ibid., หน้า 22.

ศักราชดังกล่าวพบได้ในจดหมายของสุลต่านที่ส่งให้กับเจ้าหน้าที่อาณานิคม เช่น จดหมายจากราญา อาลีจากตานะห์ปาดัส (Tanah Padaas) ต่อ โทมัส ราฟเฟิล ที่มะละกา เมื่อปีค.ศ. 1811 ระบุว่า “... เราได้ส่งจดหมายแก่เพื่อนเราเมื่อวันที่ 16 เดือนซอฟร ฮ.ศ. 1226”⁴⁷ นอกจากนี้ยังพบการใช้คำทับศัพท์สกุลเงิน ดินาร์ และหน่วยน้ำหนักทองคำ ดิรฮัม ในkitabมลายูที่กล่าวถึงการค้าขาย อาทิ *กิตาบฟารูอัลมาซาลิ*⁴⁸

จากข้อความที่กล่าวทั้งหมดในข้างต้นเห็นได้ว่า กิตาบมลายูมีการนำเรื่องราวในอดีตของโลกอาหรับมาอธิบายประกอบหลักการสำคัญที่ต้องการกล่าวถึง รวมถึงการใช้คำทับศัพท์กับภาษาอาหรับสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโลกมลายูและโลกอาหรับเช่นกัน การอธิบายถึงอดีตดังกล่าวทำให้กิตาบมลายูเป็นเครื่องมือในการผสมผสานการรับรู้อดีตของโลกอาหรับแก่โลกมลายู เพื่อให้เข้าใจด้วยวิธีคิดเดียวกัน

4.3 ภาพสะท้อนสังคมโลกมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19

คริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกมลายูเผชิญกับความระส่ำระสายทางการเมือง อันนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะปัจจัยจากสงครามกับรัฐเพื่อนบ้าน อันได้แก่ สงครามสยาม-ปัตตานี (ค.ศ. 1785 – 1838) สงครามชุนกัล (ค.ศ. 1872 – 1895) และสงครามปาเตรี (ค.ศ. 1812 – 1837) เหตุการณ์ดังกล่าวนำมาสู่ความกังวลต่อจริยธรรมและวัฒนธรรมมลายูที่ผูกติดกับศาสนาอิสลาม ทำให้บรรดาอุลามะมลายูมีความพยายามที่จะธำรงรักษาศาสนาอิสลาม และปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้ต้องตามหลักการทางศาสนา เฉกเช่นศาสนาอิสลามในโลกอาหรับซึ่งเป็นต้นทางของศาสนาอิสลาม ด้วยการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามผ่านกิตาบมลายู

... hazihil kitab laitu Hadith yang bernama Tanbiyatul Gafilun pada waktu Isya pada malam Selasa tiga hari bulan Syaaban pada tahun seribu tigaratus enam hijrah nabi sallAllahu alaihi wassalam...

⁴⁷ Sultan Ratu Mahmud Badruddin, *Surat Daripada Sultan Mahmud Badruddin Dari Palembang Kepada Thomas Raffles Esquire Di Melaka 1 Rabiulawal 1226*.

⁴⁸ ดาเวด บิน อับดุลเลาะห์ ฟาตอนี, *กิตาบฟารูอัลมาซาลิ 2* (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดี พรินติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 2 - 18.

เนื้อหาในกิตาบบลายูนอกจากเน้นย้ำความศรัทธา ความยำเกรง และวัตรปฏิบัติผ่านการนำอดีตของศาสนาอิสลามมาอธิบายแล้ว อุลามะชาวมลายูยังได้สะท้อนสังคมโลกมลายูผ่านการรับเลือกและปรับใช้คำสอนทางศาสนาดังกล่าวมาใช้ในการประพันธ์กิตาบบลายู ด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้

4.3.1. สะท้อนภาพความย่อหย่อนต่อความศรัทธาในศาสนาอิสลาม

ลักษณะเฉพาะของศาสนาอิสลามในภูมิภาคอุษาคเนย์คือ การผสมผสานกันระหว่างความเชื่อท้องถิ่นกับศาสนาอิสลาม ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้สำนักซูฟีเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ศาสนาอิสลามด้วยการผสมผสานกับพิธีกรรมและเรื่องเหนือธรรมชาติ ด้วยการนำความรู้ของอุลามะในโลกอาหรับเข้ามาโดยอุลามะชาวอาหรับที่เข้ามาพำนักในโลกมลายูก็ตาม แต่ทว่าความรู้หรือทัศนะของพวกเขาได้ถูกตีความโดยอุลามะในช่วงเวลาถัดมาว่าเป็นคนนอกกรีตและให้หยุดเผยแพร่กิตาบบลายู คำสอนทางศาสนาของอุลามะ ทั้งนี้เนื่องจากศาสตร์ความรู้ของอุลามะบางท่านเป็นศาสตร์ลึกลับและไม่สามารถอธิบายได้ อาทิ ฮัมซะห์ อัลฟีนซูรี ซึ่งในกิตาบบิทยาตูล์ฮิตายะห์ระบุว่า

...นอกจากในอดีตทั้งสาม อันได้แก่ ฮัมซะห์ อัลฟีนซูรี ชัมซุดดินซามาตารันี และชัยฟูริฎาล อุลามะผู้มีบทบาทในเมืองอาเจะห์ กิตาบบของพวกเขาก็ถูกตัดสินว่าผิดแปลกไปจากหลักการทางศาสนาอิสลามที่แท้จริง ทำให้กิตาบบของเขาถูกเผา ถึงแม้บางคนจะยังคงแอบเก็บรักษาไว้ก็ตาม จงอย่าได้ใช้กิตาบบเหล่านั้น และไม่มีผู้ใดรู้หรือสามารถอธิบายกิตาบบของเขาได้อย่างแท้จริง รวมถึงกิตาบบในโลกอาหรับ อันได้แก่ เซคอบินูอารอบี ซึ่งเป็นที่รู้จักในอียิปต์ ซีเรีย และอิรัก และอื่น ๆ เซคอักบ์และญาวาฮิรคอมซีแห่งกลันตัน ในกิตาบบูอักฆอมซ์และอื่น ๆ ซึ่งเป็นกิตาบบของซูฟีในดินแดนใต้ลมมลายู นี้แหละเป็นพวกนอกกรีต จากการตีความของชัยยิดอัลอาลาวิ บาฟากิฮ์ในกิตาบบูร์ลุมูบีนว่า ผู้ที่ยึดมั่นถ้อยคำตามกิตาบบของทั้งสามคนนั้นถือว่าเป็นผู้ปฏิเสธศาสนา (กาเฟร) ในเมืองอาเจะห์ผู้ที่ยึดมั่นต่อกิตาบบทั้งสามเล่ม รวมถึงความรู้ที่ผิด (อิลมุแมกรี) ได้ถูกสังหาร...⁴⁹

⁴⁹ มุฮัมมัด อิบน์ อัลฟากิห์ ญาลาลุดดีน, กิตาบบิทยาตูล์ฮิตายะห์, หน้า 41 - 42.

...Dikeluarkan daripada ulama yang di hulu-hulu itu tiga orang yaitu Hamzah Fansuri dan Shamsuddin Sama trani dan Saiful Rijal kerana orang tiga ini sudah di salahkan oleh segala ulama di aceh dan kitab mereka itu

จากข้อความจะเห็นได้ว่า สาเหตุหนึ่งที่kitabของอุลามาในอดีตไม่ได้รับการเผยแพร่มายังคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นเกิดจากการตีความคำสอนของอุลามาเหล่านั้นว่ามีความผิดพลาด ทำให้kitab และ ผู้ที่เผยแพร่ความรู้นั้นด้วยการยึดมั่นถือมั่นมีความผิดและถูกสั่งห้ามเพื่อไม่ให้ความรู้ที่ส่งต่อไปในยังรุ่นต่อมา อันสะท้อนให้เห็นว่าความรู้ของศาสนาอิสลามตามขนบตอริกัตซุฟีเดิมไม่สามารถอธิบายให้ประจักษ์ชัด และเป็นความรู้ที่ไม่มีการปฏิรูปความศรัทธาแบบกลุ่มซุฟีใหม่ ทำให้บรรดาkitabของอุลามาเหล่านั้นถูกมองว่านอกรีตและเป็นkitabที่ไม่สามารถเผยแพร่ต่อไป ในบรรดาอุลามาทั้งสามท่าน ฮัมซะห์ อัลฟีนซุร ถือเป็นอุลามาที่ชื่อเสียงร่วมสมัยกับนุรุดดีน อัลรานีรี ถึงแม้kitabของเขาจะถูกเผาและกำจัด แต่ทว่าวรรณกรรมของเขายังคงอยู่และใช้ศึกษาในฐานะวรรณกรรมอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 17⁵⁰

ความสำคัญของฮัมซะห์ อัลฟีนซุร และซิมซุดดีน อัลสุมาตราในฐานะอุลามาชาวอาหรับที่เดินทางมาพำนักในโลกมลายูเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยฮัมซะห์ อัลฟีนซุรได้เผยแพร่คำสอนตามลัทธิซุฟีจากเปอร์เซีย kitabชิ้นสำคัญของเขาได้แก่ *อัลอัตตาส* (al-Attas) ซึ่งประพันธ์เมื่อเขามาพำนักที่อาเจห์ เนื้อหาในkitabเล่มนี้ได้กล่าวถึงความสลับซับซ้อนของความศรัทธาในศาสนาอิสลามซึ่งเป็นอิทธิพลความศรัทธาในอินเดียในราชวงศ์โมกุล ขณะที่นุรุดดีน อัลรานีรีซึ่งเดินทางพำนักที่อาเจห์ในรัชสมัยของสุลต่านอิสกันดาร์มูดา เขาได้นำตะเขวูฟจากอินเดียมาเช่นเดียวกัน นุรุดดีน อัลรานีรีได้รับการอุปถัมภ์จากสุลต่านอิสกันดาร์มูดา มากกว่าฮัมซะห์ อัลฟีนซุร ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเมืองทางศาสนาในโลกมลายูที่ให้ความสำคัญของความศรัทธาต่ออุลามา ทำให้ฮัมซะห์ อัลฟีนซุรถูกเนรเทศออกจากอาเจห์ และได้ประพันธ์วรรณกรรมเรื่อง *บทกลอนแห่งเรือ* (Syair Perahu) ซึ่งระบุถึง

sudah di tentunya melainkan yang di sebunyi oleh setengah orang maka yaitu ada tanggal pada mereka itu lagi maka sekarang pun jangan dipakai akan kitab mereka kerana tiada siapa-siapa yang mengetahui perkataan mereka itu sebab jauh pengambilan mereka itu kerana tiada pada zaman sekarang ini yang beroleh mengetahui kan perkataan orang yang di hulu-hulu di dalam tanah arab pada kita arab seperti fatwah karangan Syeikh Ibnu Arabi yang di nama akan dia pada negeri Misri dan Sham dan Iraq dan lain Sheikhul Akhbar dan Jawahir Kamsa yang ter sebut di dalamnya daerah dan lainnya karangan Qatbuddin Sayyidi Muhammad Gaus dan lain daripada keduanya daripada segala kitab sufi yang besar-besar dan di makin pula dibawah angin pada kitab yang bahasa Melayu dan kerana mengkufurkan oleh Sayidi Ulum Bafaqih di dalam kitabnya Nurul Mubin akan orang yang berpegang dengan kitab orang yang tiga itu dan orang yang muamalkan ilmu rahsia dinamakan negeri aceh akan ilmu Makri...

⁵⁰ Hamzah Fansuri: *Penyair Sufi Aceh*, (Indonesia: Lotkata).

เหตุผลที่เขาไม่สามารถเผยแพร่หลักความศรัทธาในโลกมลายู⁵¹ ทั้งนี้ฮัมซะห์ อัลฟีนซุรยังได้ประพันธ์ *กิตาบอัซรอรุล อารีฟีน* (Asrarul Arifin) *ซาราบูล อัชชีกิน* (Sharabul Ashiqin) และ *มุนตาลี* (Muntahi) และประพันธ์วรรณกรรมเรื่อง *ซายีร์ปาฆัง* (Syair Pagang) และ *ซายีร์ บูรงปิงงัย* (Syair Burung Pingai) เป็นต้น

การระบุถึงอุลามะในอดีตได้สะท้อนการรับรู้ที่ดีเกี่ยวข้องกับอุลามะและกิตาบในโลกมลายู การระบุเช่นนี้เป็นการตัดขาดความน่าเชื่อถือของอุลามะและกิตาบที่มีเผยแพร่คำสอนทางศาสนาอิสลามที่ผิดแปลกไปจากคำสอนทางศาสนาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือเป็นคำสอนทางศาสนาอิสลามที่ยังคงมีขนบของความเชื่อที่มีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นเดิม

นอกจากนี้ในกิตาบมลายูยังกล่าวถึงกิตาบของอุลามะที่ฟานักและเผยแพร่ศาสนาอิสลามในโลกมลายู ซึ่งมีคำสอนทางศาสนาที่ต้องตามความรู้ของอุลามะมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะการใช้ ฮะดีษของศาสดาในการเผยแพร่วัตรปฏิบัติของอุลามะในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และถูกนำมาเน้นย้ำโดยการกล่าวถึงใน กิตาบมลายู อาทิ ข้อความที่ปรากฏใน *กิตาบฮิตายาตุ้ซซาลิกีน* ความว่า

นี่คือข้อความที่ระบุถึงการวัตรปฏิบัติของอิหม่ามฆอซาลีในกิตาบ *บิตายาตุ้ซซาลิกีน* ซึ่งกล่าวถึงโดยเชค अबดุลรออุฟ (อัลชินคิลี) ศิษย์ของมุฮัมมัด กุซซาซี แห่งเมืองมาดินะห์ ในกิตาบเรื่อง *อุมดาตุ้ลมุฮ์ตาดีน* ซึ่งได้สืบทอดกันมาโดยชาวมาดินะห์ ในช่วงเวลาที่ท่านศาสดาซึ่งทำทุกครั้งที่หลังจากการละหมาด 5 เวลา...⁵²

ข้อความดังกล่าวเป็นการกล่าวถึงการภาวนาเพื่อเข้าถึงพระเจ้าด้วยการซิเกร ซึ่งเป็นวัตรปฏิบัติที่เผยแพร่ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดย अबดุลรออุฟ อัลชินคิลี ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าอุลามะมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม่ได้เพียงแค่คัดค้านคำสอนของอุลามะก่อนหน้าตอน หากแต่อิง

⁵¹ Ibid., หน้า 25 - 26.

⁵² अबดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี, *กิตาบฮิตายาตุ้ซซาลิกีน*, หน้า 20.

... inilah yang di sebutkan oleh Hujjatul Islam imam Gazali di dalam kitab *Bidayatul hidayah* atau engkau baca puji-pujian kemudian daripada sembahyang masyhur Kifatnya itu ya itu yang disebutkan oleh Sheikh Abdul Rauf murid Syekh Muhammad Qushashi madinah di dalam kitab yang bernama *Umdatul Muhtajin* iya naqal daripada kebanyakan orang madinatul Rasul yang semasa dengan dia dibacanya tiap-tiap sudah sembahyang lima waktu ....

กับอัลกุรอานและหะดีษ อีกทั้งการซิเกรถือเป็นวัตรปฏิบัติขั้นพื้นฐานของลัทธิซูฟีเพื่อเข้าถึงบำเพ็ญตน เข้าถึงอัลเลาะห์

ทั้งนี้ กิตาบมลายูทั้งนี้ทั้งนั้นได้ระบุถึงความสำคัญของเมืองอาเจะห์ในฐานะดินแดนแห่งที่เป็น ศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม โดยเป็นเมืองที่มีอุลามาฮาวาหรับและมลายูมาพำนักและเผยแผร์ ศาสนาอิสลามตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ทั้งยังเป็นดินแดนหน้าด่านที่เป็นประตูเปิดสู่โลกอาหรับด้วยการเดินทางไปแสวงบุญที่เมืองฮารอมัยน์ ความสำคัญของอาเจะห์ดังกล่าวประจักษ์ชัดจากการมีอุลามาที่มีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างนุรุดดิน อัลรานีรี ฮัมซะห์ อัลฟีนซูรี และอับดุลรออฟู อัลชินคิลี มาพำนักเป็นต้น ข้อความในกิตาบบิตายาตุลฮิตายะห์ที่ระบุถึงอุลามาแห่งอาเจะห์ผู้น้อมถ่อมตนอย่าง มุฮัมมัดเซน อิบนูฟาเกีย ญาลัดดิน ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์ต้นฉบับกิตาบบิตายาตุลฮิตายะห์ในฉบับภาษามลายู ดังที่กล่าวไว้แล้วในหน้าที่ 15 และยังปรากฏข้อความที่สะท้อนว่าเมืองอาเจะห์เป็นเมืองสถานพำนักของอุลามาในการเผยแผร์ความรู้ศาสนาอิสลาม อาทิ นุรุดดิน อัลรานีรี รออฟู อัลชินคิลี ฮัมซะห์ อัลฟีนซูรี และซัมซุดดิน อัลสุมาตราวี เป็นต้น ดังที่กล่าวไว้ในหน้าที่ 9 และ 23 ข้อความดังกล่าวเหล่านี้ได้แสดงถึงความสำคัญของเมืองอาเจะห์ในทัศนะ อุลามาชาวมลายู ทั้งยังเป็นการเผยแผร์ให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่าเมืองอาเจะห์เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนาอิสลาม

เมืองอาเจะห์มีจุดยุทธศาสตร์ในการเป็นดินแดนพำนักซึ่งทางผ่านสำหรับบรรดาชาวมุสลิมที่ต้องการไปแสวงบุญที่ฮารอมัยน์และบรรดานักเรียนที่ต้องการเดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามยังโลกอาหรับ ดังปรากฏในเส้นทางการเดินทางของ อัลมากัชซารี ซึ่งเดินทางจากเมืองมากัชซาร์ ปัตตาเวีย อาเจะห์ เมืองรานีรี และฮารอมัยน์ ตามลำดับ⁵³ เป็นต้น

ภายหลังจากอุลามาชาวมลายูได้ศึกษาศาสนาอิสลามในโลกอาหรับ ได้นำความรู้ทางศาสนาอิสลามดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับศาสนาอิสลามในโลกมลายู จึงมีการประพันธ์กิตาบมลายู อาทิ การร้องขอจากสหายชาวมลายูให้รวบรวมหะดีษของกิตาบตันบียาตุลฆอฟิซีน และการร้องขอจากสหายในราชสำนักประพันธ์กิตาบซิริญลุฮุดา เป็นต้น

การประพันธ์กิตาบมลายูของอุลามาชาวมลายูได้ระบุถึงความประสงค์และวันที่เริ่มต้นประพันธ์ เพื่อชี้จุดประสงค์ของการประพันธ์และทำให้ผู้ศึกษารุ่นหลังได้พิจารณาบริบททางสังคมโลกมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว โดยอุลามา มักจะประพันธ์กิตาบมลายูตามคำขอของสุลต่านหรือเพื่อนที่เป็น

⁵³ Azra, *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*, Page 100.

คนชั้นสูงในสังคมมลายู อันทำให้เห็นถึงความตระหนักต่อปัญหาต่อความย่อหย่อนและความศรัทธารวมถึงวิถีชีวิตของอิสลามจึงจำเป็นต้องกระตุ้นเตือนชาวมลายู โดยข้อความในลักษณะดังกล่าวที่ปรากฏในกิตาบบมลายูมีดังนี้

...ด้วยความเมตตาและกรุณาของท่านศาสดามุฮัมมัดและครอบครัวของท่านตลอดจนบรรดาอัครสาวกและผู้ที่เกี่ยวข้องตามการปฏิบัติความดีของพวกเขา กิตาบลเล่มนี้ได้เจริญรอยตามท่านเหล่านั้นในปีฮ.ศ. 1231 (ค.ศ. 1811) เพื่อทำการกระตุ้นเตือนจิตใจของข้าพเจ้าที่อ่อนแอ และสติปัญญาที่อ่อนด้อย โดยข้าพเจ้าจะขอรวบรวมพระวจนะของท่านศาสดาที่ถูกต้องตามหลักการความศรัทธา และข้าพเจ้าขอกล่าวถึงวัตรปฏิบัติของพระองค์ที่ได้รับการยืนยัน นอกจากนี้ข้าพเจ้าได้แปลเป็นภาษามลายูเพื่อให้ผู้ที่ไม่รู้ภาษาอาหรับได้เข้าใจ⁵⁴

ข้อความดังกล่าวปรากฏในกิตาบอัดดาร์ซฮามีน ประพันธ์โดยดาอูด อัลฟาตอนี มีเนื้อหา กล่าวถึงหลักความศรัทธาสำหรับบรรดาผู้ศรัทธา ลักษณะการประพันธ์ที่ระบุปีที่เริ่มต้นดังกล่าว ปรากฏในกิตาบตันบียาคูล์ซอฟีลีนเช่นเดียวกัน ซึ่งมีข้อความระบุว่า

การสรรเสริญดังกล่าวข้าพเจ้าขอให้อัลเลาะห์ทรงชี้แนะแนวทางที่เที่ยงตรง ถูกต้อง และสันติแก่ศาสนทูตศาสดามุฮัมมัด ครอบครัว และบรรดาอัครสาวกของพระองค์ เมื่อฮ.ศ. 1124 (ค.ศ. 1703) มีสหายของข้าพเจ้ารวบรวมวิชาอะดิษตามมัซฮับอะห์ลิซุนนะห์ วัลญามาอะห์⁵⁵ โดยแปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู เพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถ

⁵⁴ ดาอูด บินอับดุลเลาะห์ ฟาตอนี, กิตาบอัดดาร์ซฮามีน (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะห์ดีฟรินตั้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 2.

...rahmatullah dan selamanya atas penghulu kita Nabi Muhammad yang di bangkatkan dengan beberapa mukjizat yang amat nyata dan atas segala keluarganya dan yang mengikut bagi mereka itu dengan beberapa amal yang soleh-soleh dan kemudian diri itu maka tatkala adalah pada tahun seribunduaratus tigapuluh dua daripada hijrah Nabi atasnya itu yang terlebih afdol salawat dan salam telah bergerak-gerak hatiku yang lemah dan akalku yang pendek bahawa aku hendak menghampunkan beberapa kalam ulama yang muhaqqin pada bicara ilmu usuluddin dan itiqd ahli tauhid dan aku sebutkan Matalunya dan aku tanggalkan sadiqnya yakna kulatnya hal keadaannya Mukmarkan bagi orang yang menuntut lagi keadaannya menterjemahkan dengan bahasa Jawi supaya dia faham akan dia oleh orang yang tiada ketahui bahasa arab...

⁵⁵ อะห์ลิซุนนะห์วัลญามาอะห์ คือ สำนักที่ยึดถือคัมภีร์อัลกุรอานและอะดิษเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

อ่านภาษาอาหรับได้รู้ โดยฮัจญีอับดุลเลาะห์บุตรอับดุลมุอิมิน มัชฮับซาฟีอี กิตาบเล่มนี้ชื่อว่า ตันบียาตุลซอฟีลีน ซึ่งมีความหมายว่า การยกระดับผู้ที่ละเลยด้วยกับพระวณะของศาสดามุฮัมมัด⁵⁶

จากหลักฐานที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้แสดงเหตุการณ์ประพันธ์กิตาบมลายูเป็นภาษามลายู สะท้อนถึงการคำนึงถึงข้อจำกัดของชาวมลายูที่ไม่สามารถอ่านกิตาบภาษาอาหรับได้นั้น ทำให้อุลามาชาวมลายูจำเป็นต้องประพันธ์และแปลกิตาบขึ้นเป็นภาษามลายู ซึ่งปรากฏในกิตาบซีรอญลุศดาความว่า

และหลังจากนั้น แท้จริงแล้ว ได้มาขอต่อข้าพระองค์ ซึ่งส่วนหนึ่งจากผู้คนที่ไม่ยอมเปิดทางให้แก่บ่าวซึ่งการขัดใจต่อเขา ซึ่งให้ข้าพระองค์ประพันธ์สารอันสวยงามด้วยภาษาญาวี ในสถานะเป็นคำอธิบายขยายความต่อกิตาบมาตันอุมมุลบารอฮีน ด้วยเหตุที่ว่ามันให้คุณประโยชน์ อีกทั้งรวบรวมซึ่งบรรดาหลักยึดมั่นศรัทธา พร้อมด้วยเพิ่มคุณค่าในตัวมัน (ในส่วนตัวมัน) ที่มันให้คุณค่านั้นคือ กิตาบเล่มเล็กที่พูดเกี่ยวกับหลักยึดมั่นที่โด่งดังมากในบรรดาคนอาหรับและญาวี [มลายู] ตุรกี อินเดีย และอื่น ๆ พวกเขาทั้งหลายได้อ่านพร้อมทั้งปฏิบัติทุกสิ่งที่ถูกกล่าวในกิตาบดังกล่าว และได้ถูกกล่าวในเรื่องเล่าหนึ่งจากคนที่ตีว่า ซัยยิดีนอาอับรอฮีมออลัยฮิสสลาม [ศาสดาอับรอฮีม] สอนกิตาบอุมมุลบารอฮีนแก่บรรดาเด็ก ๆ ทั้งหลายที่ตายก่อนจะบรรลุนิติภาวะ ณ ฟากฟ้าชั้นที่ 7 ...⁵⁷

⁵⁶ ม.ป.ก., กิตาบตันบียาตุลซอฟีลีน, หน้า 2.

...Segala puji-puji itu tertentu bagi Allah tuhan yang menjuk kamu kepada jalan yang betul dan rahmatullah dan selamanya atas penghulu kamu Nabi Muhammad dan atas dalam keluarga nya dan sahabatnya sekalian mereka itu ada pun Kemudian dari itu maka ada lah tatkala hijrah nabi sallAllahu alaihi wassalam seribu seratus delapanpuluh empat tahun makanya telah maminta kepada keluarlah seorang daripada sahabatnya yang pada berserta pada ke menghampankan suatu risalah pada mintakkan ilmu Hadith yang tak muwaffaqah atas mazhab ahli Sunnah wal Jamaah...

⁵⁷ มุฮัมมัดซัยนุดดีน มุฮัมมัดบัตวี อัลซัมบาวี, กิตาบซีรอญลุศดา (ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมมัด อัลนะห์ดีพรีนติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 2.

...Dan kemudian daripada itu maka sesungguhnya telah meminta akan hamba oleh setengah daripada orang yang tiada meluaskan akan hamba olah menyalahi akan dia akan bahawa hamba surat akan risalat yang indah

การคำนึงถึงข้อจำกัดภาษาดังกล่าวได้รับการขยายความเป็นภาษามลายู ขณะที่การปฏิญาณตนเข้านบถือศาสนาอิสลามจำเป็นต้องใช้ภาษาอาหรับ *กิตาบบิตายาตุลฮิตายะ* ระบุความสำคัญของภาษาอาหรับซึ่งใช้ในการกล่าวคำปฏิญาณตน ทั้งยังระบุการใช้คำเฉพาะเจาะจงสำหรับการปฏิญาณตน โดยระบุว่า

ผู้ประพันธ์กิตาบอุมมุลบารอฮินได้กล่าวว่า การปฏิญาณตนว่าขอปฏิญาณว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ และข้าขอปฏิญาณว่านบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์” หากไม่มีคำว่า “อัสฮาดุ” (หมายความว่า ข้าขอปฏิญาณตน) เหมือนกับท่านอื่นๆก่อนหน้านี้ ที่ไม่มีคำว่า “อัสฮาดุ” สำหรับคนอิสลามที่ทำการซิเกรา สำหรับคนที่ไม่ใช่นั้นถือว่าเป็นข้อบังคับทางศาสนาที่ต้องมีคำปฏิญาณตน 2 ประโยคดังกล่าว ซึ่งเป็นประโยคที่มีเกียรติ และจำเป็นต้องเรียงตามลำดับประโยคอย่างถูกต้อง ดังที่อธิบายในข้างต้น และต้องติดต่อกันว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ และข้าขอปฏิญาณว่านบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์” ถ้ามีผู้กล่าวว่า ศาสดามุฮัมมัดเผยแพร่สำหรับชาวอาหรับเท่านั้น คำนอกเหนือไปจากหลักการข้างต้นต้องปฏิญาณว่า ศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสนทูตต่อสรรพสิ่งที่ถูกสร้างทั้งหมด (ภายใต้ความศรัทธาที่ว่าอัลเลาะห์เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกนี้) และข้าพเจ้ารอดพ้นจากศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอิสลาม คำว่าอาหรับไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาอาหรับ ไม่ถือเป็นข้อบังคับต่อ 2 ประโยคนี้ และทุก ๆ คนให้รู้ภาษาของตนเอง แม้แต่ในภาษาอาหรับเองก็ตาม แต่สำหรับผู้ปฏิญาณจำเป็นต้องใช้คำว่า “อัสฮาดุ” เพราะได้รักษาคำพูดของศาสดามุฮัมมัดที่ได้กล่าวต่อ ทูตยิบรีล เพราะฉะนั้นไม่สามารถใช้คำอื่นได้ ทั้งนี้คำว่า “อัสฮาดุ” เป็นคำเฉพาะเน้นย้ำขณะที่คำเหล่านั้นเป็นคำทั่วไป โดยไม่ต้องพยายามเน้นความสำคัญ ดังนั้นการปฏิญาณตนในภาษามลายูเพื่อชาวมาลายูเช่นเดียวกับภาษาอาหรับเพื่อชาวอาหรับ⁵⁸

---

dengan bahasa jawi hal keadaannya menjadi syarah ata Matan Ummu al-Barahin dari kerana bahawasanya ia memberi faidah lagi mehampunkan bagi Segala latiqad al-Iman serta ada bertambah faidah padanya...

⁵⁸ มุฮัมมัด อิบน์ อัลฟากิห์ ญาลาลุดดีน, *กิตาบบิตายาตุลฮิตายะ*, หน้า 41.

...(Asyhadu Allah ilahailallah wa Asyhadu anna Muhammadan rosul al-Allah) artinya saksi aku bahawa tiada yang di sembah dengan sebenar-benarnya yang mewujud melainkan Allah Ta'ala dan saksi-saksi aku bahawa

จากข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้จะมีการประพันธ์และแปลกิตาบเป็นภาษามลายู แต่ทว่าในการปฏิญาณตนอย่างเป็นทางการ จำเป็นต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับ

4.3.2 สะท้อนภาพความเป็นอื่นในการเมืองโลกมลายู

สงครามที่เกิดในคาบมูทรมลายูและเกาะสุมาตรา ล้วนเป็นสงครามระหว่างชาวมลายูมุสลิม กับรัฐเพื่อนบ้านซึ่งเป็นคนต่างศาสนา อันทำให้อุลามาฮ์ชาวมลายูได้ระบุดังความเป็นอื่นของคนต่างศาสนาที่รุกรานดินแดนของตน โดยยกตัวบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามที่แบ่งแยกกลุ่มคนไว้ด้วยกัน 2 กลุ่มใหญ่ นั่นคือชาวมุสลิม โดยหมายถึงผู้นับถือศาสนาอิสลาม และอีกกลุ่มคือ ชาวกาเฟร โดยหมายความถึงผู้ปฏิเสธศาสนาอิสลาม ดังปรากฏในข้อความกิตาบบิดายาตุ้ลฮิตายะห์ว่า

...คุณยาเปรียบเสมือนซากสัตว์และอูจจาระ และไม่มีคุณยาสำหรับศาสดา แบก ลัมภาระเพียงเล็กน้อยเหมือนผู้เดินทาง ศาสดากล่าวว่า “พวกท่านจงแต่งตัวของ ท่านในคุณยาเสมือนผู้เดินทาง โลกคุณยามีน้ำหนักเท่าเหล็กเช่นปีกยูง และจะไม่มีน้ำ ให้ดื่มสำหรับกาเฟร และให้พิจารณาสำหรับอันบิยาอู และบรรดาศาสดา บนโลกคุณ ยานั้นแน่นอน เขาจะรู้ว่าคุณยาไม่มีค่าสำหรับอัลเลาะห์...”⁵⁹

Nabi Muhammad itu pesuruh Allah (dan) jikalau ada latiqadnya bahwas Nabi Muhammad Persuruh kepada Arab tiada di kepada ajmu maka di syertakan lebih daripada makna yang dihulu seperti di katanya Sakai aku bahawasa Nabi Muhammad itu pesuruh Allah kepada sekalian makluq dan lepas aku daripada tiap-tiap agama yang menyalahi agama Islam (bermula) bahasa Arab itu tiada disyaratkan pada dua kalimah Syahadah dan tiap-tiap orang membahasakan dengan bahasa dirinya dan jikalau diketahuinya bahasa Arab sekalipun inilah pula yang mod tam doh sekalian mutaakhirin (ketahui) olehmu hey talib bahawa lafaz (Asyhadu) dan (A'lamu) dan as (Azanu) dan Atayaqqanu) itu maknanya ses bahasa Arab tetapi pada dua kalimah Syahadah itu tertentu dengan oleh Jibril maka sebab itulah tiada memadai lafaz yang lain daripadanya karangan bahwas lafaz (1) Asyhadu itu kas dan lainnya itu am bersetengah pada lafaz yang am (adapun) bahasa melayu pada orang Melayu seperti bahasa Arab pada orang Arab...

⁵⁹ Ibid., หน้า 28.

...Dunia itu seperti bangkai dan tahi dan tiada meraka alaihimussalat tuwassalam daripadanya selainkansekira2 bekal orang yang handak lekas berjalan (darkaan) inilah sabda nabi sallAllahu alaihi wassalam artinya dijadikan oleh mu darimu didalam dunia sualah 2 orangyang dagang atau sualah 2 orang yang sanggah didalam perjalanannya itu tatkala ia berjalan dimakanan laga sabda nabi sallAllahu alaihi wassalam artinya jikalau ada

ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะของผู้ศรัทธาจะดำเนินชีวิตด้วยการทำความดีในหนทางอิสลาม โดยมองว่าโลกดุนยาเป็นทางผ่านในการทำทดสอบเพื่อนำไปสู่วันสิ้นโลกเท่านั้น ขณะที่ผู้ปฏิเสธจะหลงเริงกับโลกดุนยา และไม่ได้ตระหนักว่าโลกดุนยานี้เป็นแค่เพียงบททดสอบเท่านั้น

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงชาวฮอลันดาที่เข้ามาในโลกมลายูเป็นผู้บ่อนทำลายศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะชาวมุสลิมที่สนิทสนมและรับใช้คนเหล่านั้น ซึ่งมีข้อความปรากฏในกิตาบบลายูว่า

จงรู้ไว้เถิด ฉะนั้นแล้ว เหตุใดจึงได้กล่าวหากาเฟร ซึ่งคนส่วนหนึ่งต่อคนอีกส่วนหนึ่ง
 ดังนี้ นี่แหละคือเครื่องหมายว่ามีคนเขลาอยู่มากในแผ่นดินนั้น อันว่า สมัยนั้นนั้นได้มี
 บางแผ่นดินที่อยู่ภายใต้สายลมของการมาเยือนแห่งภัยพิบัติและความวุ่นวายที่ใหญ่
 หลวงในการทำลายศาสนาอิสลาม ส่วนหนึ่งนั้นก็ด้วยความแข็งกร้าว เฉกเช่นชาว
 ฮอลันดาและผู้ให้ความช่วยเหลือแก่พวกมัน ซึ่งมาจากบรรดามุสลิมินที่และบรรดา
 มนุษย์ทั้งหลายที่ได้ตีกจากศาสนาไปเข้ารับศาสนาคริสต์ (และ) เช่นเดียวกับส่วน
 หนึ่งที่ขายอิสลามกันเอง ยิ่งไปกว่านั้นกว่านั้นคนที่เชื่อมั่นเป็นกาเฟร (และ) ส่วนหนึ่ง
 นั้นก็ด้วยความละมุนละม่อม เช่น คนเขลาส่วนมากที่ชอบคิดเอาเองว่าตัวเองเป็นผู้รู้
 พอ ๆ กันกับบรรดาผู้ที่ขายเพื่อน และบรรดาชาวต่างชาติในการทำลายศาสนา ส่วน
 หนึ่งนั้นได้อนุญาตในสิ่งที่ต้องห้าม และห้ามในสิ่งที่อนุญาต (และ) ส่วนหนึ่งนั้นได้
 กล่าวหากาเฟรต่อผู้นำของเรา บรรดาคนซูฟีและชาวตอริกัต และอนุญาตให้เอา
 กิตาบของพวกเขามาทำความสะอาดแทนได้⁶⁰

---

dunia itu tambangannya pada Allah taala sembahyang sayab yamak nascaya tiada meminum orang kafir itu akan setitik ayir jiwa pun didalam dunia...

⁶⁰ Ibid., หน้า 31.

ketahui yang demikian itu maka betapa mengkufurkan setengahnya akan setengahnya maka inilah alamat kebanyakan jahil didalam negeri itu (faidah) ini satu faidah (bermula) masa ini adalah setengah negeri dibawah angin daripada kedatangan bala dan fitnah yang amat besar pada membinasakan agama islam setengahnya dengan keras seperti holanda dan yang menulung dia daripada muslimin yang (baghat) dan beberapa manusia yang sudah murtad masuk agama nasara (dan) seperti setengahnya menjual sama islam istimewa pula yang membeli itu kafir (dan) setengahnya dengan lemah lembut seperti kebanyakan orang jahil yang mendakwa dirinya alim bersamaan antara orang yang dagang dan orang negeri pada membinasakan agama

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าบริบทในมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นห้วงเวลาที่ฮอลันดาได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการเข้าไปในเมืองอาเจะห์และได้รับการสนับสนุนจากชาวมลายูกลุ่มหนึ่งที่ต้องการให้อาเจะห์ใช้อำนาจในการปกครอง ขณะที่ชาวมลายูอีกกลุ่มหนึ่งต้องการใช้ซารีอะห์ในการปกครองศาสนา เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความแตกแยกในกลุ่มชาวมลายู เหตุการณ์นี้รู้จักกันในนามสงครามปาเดรี และการแทรกแซงของฮอลันดาในสงครามซุงฆัล

4.3.3 ภาพสะท้อนเศรษฐกิจเมืองท่า

ดินแดนคาบสมุทรมลายูและสุมาตราเป็นดินแดนที่ขับเคลื่อนด้วยการค้าด้วยการเป็นเมืองท่าอาทิ ปาตานี อาเจะห์ และปาเล็มบัง เป็นต้น อุลามะชาวมลายูจึงระบุถึงหลักการทางศาสนาอิสลามในการทำการค้าอย่างละเอียดเพื่อให้ชาวมลายูมุสลิมระมัดระวัง โดยปรากฏในกิตาบฟารูอ์ลุมมาซาฮิลเล่มที่ 2 ประพันธ์โดย ดาวูด อัลฟาตอนี เมื่อฮ.ศ. 1254 (ค.ศ. 1833) การประพันธ์กิตาบลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความต้องการของอุลามะชาวมลายูในเมืองมักกะห์ ที่ต้องการเผยแพร่วิถีปฏิบัติทางศาสนาในชีวิตประจำวัน โดยใช้ลักษณะการบันทึกเป็นบทสนทนาถามตอบเพื่ออธิบายหลักการดังกล่าว ดังปรากฏในข้อความที่ระบุถึงองค์ประกอบของหลักการการค้าไว้ว่า

ความว่า อัครสาวกได้ถามว่า หลักการการค้าซื้อขายมีด้วยกันกี่ประการถึงจะใช้ได้ ท่านศาสตามูฮัมหมัดได้ตอบว่า หลักการซื้อขายมีด้วย 6 ประการ คือ ผู้ซื้อ ผู้ขาย ชามาน มุขมัน คำเสนอ และคำสนอง อัครสาวกจึงถามต่อว่า อะไรคือคำเสนอและคำสนอง ศาสตากล่าวว่า นั่นคือการคำพูดที่แสดงการตอบรับ ที่ระบุถึงการมอบสิ่งของแก่คนใดคนหนึ่ง และชี้ถึงความจริงใจซึ่งเป็นหลักการที่ต้องแสดงออกทางเจตนาผ่านคำกล่าว ซึ่งมีข้อความว่า บะอุกกาฮาน ชัยตุ หรือ รอฎีต หรือ อาหุบบัต โดยทั้งหมดมีความหมายว่า ข้าพเจ้าได้ขายของสิ่งนี้แก่คุณ หรือข้าพเจ้าได้ซื้อของสิ่งนี้จากคุณ เป็นต้น⁶¹ (ผู้เขียน)

---

setengahnya menghalalkan yang haram dan mengharamkan yang halal (dan) setengahnya mengkufurkan penghulu kita orang yang suci dan ahli tariqah dan mengharuskan istinja' dengan kitab merika itu

⁶¹ ดาวูด บิน อับดุลเลาะห์ ฟาตอนี, กิตาบฟารูอ์ลุมมาซาฮิล 2, หน้า 3.

ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็น องค์ประกอบในหลักการค้ำของอิสลาม โดยเฉพาะลักษณะการใช้คำเสนอของผู้ขายและคำตอบรับของผู้ซื้อ ผู้ประพันธ์ระบุสินค้าที่ห้ามจำหน่ายอันเนื่องมาจากผิดหลักการศาสนาอิสลามอย่าง สุนัซ และสุกร รวมถึงการเก็บอูจจาเราะไว้ทำปู้ยนั้นเป็นสิ่งไม่ควรปฏิบัติในหลักการศาสนาอิสลาม ซึ่งปรากฏในข้อความว่า

(ถาม) ถ้าหากว่าสิ่งที่สะอาดเปอะเปื้อนกับนายิส (สิ่งสกปรก) สามารถนำไปขายได้หรือไม่ (ตอบ) ถ้าหากสิ่งนั้นสะอาดนั้นยังมีนายิสถือว่าใช้ไม่ได้ แต่แน่นอนหากทำ ความสะอาดจะถือว่าใช้ได้ (ถาม) ถ้าหากว่าบ้านที่สร้างมีส่วนประกอบของนายิสจากดินสามารถใช้ได้หรือไม่ (ถาม) ใช้ได้ถ้าหากว่านายิสนั้นตกลงไปบนสิ่งที่สะอาดโดยไม่ได้ตั้งใจ (ถาม) ถ้าหากขายสิ่งที่มีหนอนที่ตายแล้ว ถือว่าใช้ได้หรือไม่ (ตอบ) สามารถขายได้เช่นเดียวกับการขาย

สัตว์ที่เราเห็นแค่ภายนอกและนำไปวัดตราซัง (ถาม) ใช้ได้หรือไม่ถ้าหากเก็บอูจจาเราะเพื่อนำไปทำปู้ยใช้ในการเพาะปลูก และการขายสุนัซ และการเลี้ยงซ้าง หรือทั้งสอง (ถาม) สามารถเก็บอูจจาเราะไปใช้ในการเพาะปลูกได้ แต่ไม่ควรเลี้ยงสุนัซ และสุกร แต่ออนุญาตให้เลี้ยงเสื่อและซ้างแทน⁶² (ผู้เขียน)

...(Sualan radiallah huanhu) beberapa rukun jual beli ayat yang sahihnya (Maka di jawab) Adalah rukunnya enam perkara yaitu yang menjual and yang membel dinamakan dia akibat dan tiga saman dan keempatnya musman di namakan maksud alaihi kelima ijab dan keenamnya kabul di namakan sigat dan jika kita ketigapun sah yaaitu akidan dan maaksudalaihi dan Sigat (Sualan radiallah huanhu) Apa ijab dan Kabul ayat pada jual beli di sini (Maka di jawabnya) Makai jawab perkataan yang menunjukkan atas menyelak seatu bagi seorang dengan seatu tanda menunjukan yang tiada kalanya dengan lafaz yang sariah tiada berkehandak lagi kepada niat yang di sertakan dengan lafaznya maka yang sariah ayat (كبيعتكە وملكته) atau (اشترمني كذا بكذا) artinya aku jual akan dikau akan dia atau Aku melak akandikau akan dia. Atau Beli oleehmu daripada aku baagian dengan bagian sekalianya ayat lafaz sariah...

⁶² Ibid., หน้า 9.

...(Sualan radiallah huanhu) Jika kesamaran suci dengan najis adakah sah di jual salah sesuatu daripadanya atau tiada (Maka di jawab) maka binatang yang suci kesamaran dengan najis tiada sah malinkan di tantukan dia sucinya dan jikadengan ijthad memdalam (Sualan radiallah huanhu) Jika rumah yang di bina dengan bita najis dan buma yang di samakan dengan najis dan sehaya yang ada padanya washam adakah sah atau tiada (Sualan radiallah huanhu) sahlah di jual sekalianya karan jatuhlah najis menikyt yang suci (Sualan radiallah huanhu) jika dijual (Kaz) yakna setara adapadanya ulatnya yang mati adakah sah atau tiada (maka dijawabnya) sah

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นข้อจำกัดในการจำหน่ายสินค้าที่แปดเปื้อนน้ำยีส หรือเป็นน้ำยีสตามหลักการศาสนาอิสลาม อาทิ สุนัข สุกร และอุจจาระ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ตามมลาอูยังกล่าวถึงข้อควรระวังในการค้าขายอันได้แก่ การกินดอกเบี๋ย และการโกงการค้า โดยนิยามลักษณะต้องห้ามดังกล่าวไว้ว่า

(ถาม) มีอะไรที่ถือว่าเป็นบาปใหญ่ใหม่ (ตอบ) มี นั่นคือดอกเบี๋ย ซึ่งถือเป็นบาปใหญ่ที่สุด ซึ่งปรากฏในกิตาบและฮะดีษ และหลักการค้าขาย โดยหลักการนั้นได้สืบต่อมาจากศาสดาองค์ก่อน ๆ เช่นกัน รวมถึงบุคคลทั่วไปที่อยู่ในระหว่างสงคราม คนป่วย หรือแม้แต่วลี (ถาม) อะไรคือความหมายของดอกเบี๋ย มีกี่ประเภท และแต่ละประเภทเป็นอย่างไร (ตอบ) นิยามคำว่าดอกเบี๋ยคือ สิ่งที่ได้จากการแลกเปลี่ยนสิ่งของสองสิ่ง และอีกฝ่ายได้สิ่งที่มีมากกว่า ดอกเบี๋ยอีกประเภทหนึ่งคือ ทองและนาถหรือแม้แต่อาหาร อาทิ อินทผลัม องุ่น หรือแม้แต่อาหารที่เป็นผงเล็กก็ตาม อาทิ เกลือ แป้ง ดอกเบี๋ยมีด้วยกัน 3 ประเภท คือ ดอกเบี๋ยจากการขายสินค้า ดอกเบี๋ยที่จ่ายผ่านนายหน้า และดอกเบี๋ยที่จ่ายครึ่งหนึ่งให้กับนายหน้า⁶³ (ผู้เขียน)

jualnya karan bahwasanya ada ia daripada mustihatnya seperti dijualnya hayawan yang ada pada batinnya najis sah dijualnya kira2 dan dengan teming (Sualan radiallah huanhu) adakah sah dijual pairat muska dan adakah hal ia tarah tahi dibuat baca tenaman dan melehrakan anjing dan dipelehra pahad dan kajah dan upama keduanya (Maka di jawabnya) Sah di jual pairat muska dan haras ia menyampankan serajin dan menorah bijana najis akan tanamannya serta makruh jiwa dan haras ia memalehrakan kampangnya dan bagi memburu dan tiada haras di taruh babi dan haras ia memalehtra akan pada bagi daripada harimau dan kajah...

⁶³ Ibid., หน้า 11.

(Sualan radiallah huanhu) adakah ia daripada dusa besar (Maka di jawabnya) Adalah riba yaitu orang yang mengajarkan dia ayat daripada yang terlebih besar daripada yang terlebih besar pada segala dusa yang besar 2 kerana nas di dalam kitab dan Hadith dan ijma kerana itu tiada haraskan dia sata syariat anbiya dihulu 2 dan lagi tiada tentu pada segala orang orang yang as berperang dengan dia malinkan yang memakan riba dan akan orang menyakiti akan walinya di takut akhirnya kejahatan matinya (Sualan radiallah huanhu) maka apa makna riba dan bagiyannya dan jenis yang pada riba (Maka di jawabnya) makna riba pada legah berlebih 2 pada sesuatu dan pada syarak itiqad atas ber tukar 2 dengan tukar yang tertentu tiada megetahwi ia akan bersaman antara keduanya pada sukatan syarak pada tatkala iktiqadnya dab adalah bagainya yang ada pada nya riba yaitu teman yaitu amas dan pirak dan bagi makanan bayak baginya ada kalanya makanan yang menyangkan seperti gandimu dan syair dan bersedap 2 yaitu seperti tamar dan zabib dan ada kalanya membanyakan seperti garam dan segala bagi rampah maka ada bahaginya tiga riba yaitu dijual lebih salah sata daripada udnya daripada

จากข้อความดังกล่าวระบุได้ชัดเจนถึงบาปของการกินดอกเบี้ยในทางการค้า ซึ่งการค้าขายเป็นอาชีพของท่านศาสดามุฮัมมัด การซื้อสตัยต่อในการทำการค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในkitabดังกล่าวยังกล่าวถึงหลักการตัดสินคดีความจากการทำการค้า และสิทธิซื้อขายที่ทับซ้อนกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่พบจากการทำการค้าโดยทั่วไป Kitabเล่มนี้จึงเป็นเสมือนคู่มือสำหรับการดำเนินกิจการและการตัดสินคดีความ ทางการค้าของอิสลาม ทั้งนี้บริบทของมลาอูยังเป็นจุดยุทธศาสตร์สำหรับการนำสินค้าเพื่อส่งออก โดยเฉพาะการค้าของบริษัทอังกฤษและดัตช์ ตลอดจนเมื่อโลกมลาอูอยู่ภายใต้อิทธิพลในระบบอาณานิคมทั้งสอง การหลั่งไหลของคนต่างแดนมายังโลกมลาอู การค้าจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่สำคัญ การที่ผู้ประพันธ์บันทึกหลักการสำหรับการค้าขายจึงเป็นการสร้างเอกภาพของมาตรฐานการค้าสำหรับชาวมุสลิม

นอกจากนี้ในkitabมลาอูยังได้นำปัญหาในบริบทสังคมมลาอูมาประพันธ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อาทิ หลักการที่เกี่ยวข้องกับการละหมาด อาทิ การอะซาน การกำหนดทิศทาง กิบลัต รวมถึงการละหมาดรวม การละหมาดสำหรับผู้เดินทาง การละหมาดวันศุกร์ การละหมาดเมื่อยามคับขัน การละหมาดในวันตรุษ การละหมาดขอฝน และการละหมาดคนตาย เป็นต้น การกล่าวถึงการละหมาดดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวัตรปฏิบัติละหมาดที่มีความยืดหยุ่นสำหรับผู้ที่มีข้อจำกัด อาทิ ผู้เดินทาง เป็นต้น ทั้งนี้การละหมาดยังเป็นพิธีกรรมหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวมุสลิม อย่างไรก็ตามการละหมาดคนตาย ทั้งยังเป็นการเข้าเฝ้าขอพรต่ออัลเลาะห์ในการละหมาดขอฝนหรือการละหมาดคนตาย เป็นต้น ถึงแม้ การประพันธ์เรื่องดังกล่าวในkitabมลาอูไม่ได้กล่าวถึงอดีตของโลกมลาอูไว้ชัดเจน แต่เห็นได้จากการเน้นย้ำเรื่องการละหมาดดังกล่าวพอที่จะอนุมานได้ว่า อุลามะชาวมลาอูเล็งเห็นว่า ชาวมลาอูย่อหย่อนต่อ การละหมาดซึ่งเป็นวัตรปฏิบัติหลักของศาสนาอิสลาม อุลามะผู้ประพันธ์จึงได้บัญญัติการละหมาดที่ยืดหยุ่นต่อผู้เดินทางและการละหมาดรวมไว้ในkitabมลาอู

นอกจากนี้ในkitabมลาอูยังกล่าวถึงหลักการปัญหาทางสังคมในทัศนะอิสลาม อาทิ การแต่งงาน การผิดประเวณี การบริโภคสิ่งต้องห้าม และการสาบาน เป็นต้น ข้อความใน*kitabบิตายตุลฮิดายะห์*กล่าวถึงข้อบังคับในการปฏิบัติศาสนกิจและสิ่งต้องห้ามของศาสนาอิสลามไว้ว่า

---

yang satunya dan kedua riba yaitu dijual serta terkemudian memberi saman dan musaman tiada berujak 2 kan dua tangan dan ketiganya riba nasa di jual dengan ver tengah memberi udnnya saman atau musman...

...การขึ้นชื่อว่าเป็นชาวมุสลิมซึ่งยำเกรงแต่ไม่มีการปฏิบัติศาสนกิจนั้นเรียกว่ามุสลิมที่มุอ์ซียัต ตัวอย่างเช่น ผู้ที่ยืนยันต่ออัลเลาะห์โดยปฏิญาณตนด้วยสองประโยค การทำฮัจญ์ การละหมาด การถือศีลอด และการจ่ายซะกาต และจงห่างไกลและห้ามทำสิ่งที่มุอ์ซียัต เช่น การฆ่าคน การผิดประเวณี การขโมย การดื่มเหล้า การเอาเปรียบเด็กกำพร้า และอื่น ๆ...⁶⁴ (ผู้เขียน)

การนำแนวทางการปฏิบัติของอิสลามมาบันทึกในkitabมลายู สะท้อนความต้องการสร้างเอกภาพของมุสลิมในโลกมลายูด้วยบรรทัดฐานเดียวกันกับมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ทั้งยังเป็นการสร้างขนบ วัฒนธรรมทางศาสนาร่วมกัน

4.4 Kitabมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 กับการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายู

การปฏิรูปศาสนาอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม่ได้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรม หากแต่สะท้อนให้เห็นความพยายามต้องการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายู โดยเห็นได้จากการเน้นย้ำหลักการศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้า หลักการปฏิบัติของอูละมาฮ์ซุฟีที่ได้รับการยอมรับ ขณะเดียวกันkitabและผู้สานต่อความรู้อูละมาฮ์ซุฟีที่มีคำสอนไม่ต้องตามความรู้ทางศาสนาอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ถูกกำจัดด้วยการเผาkitabและสังหารบรรดาผู้ที่นับถือ ทำให้kitabมลายูดังกล่าวไม่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้kitabมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังกล่าวถึงหลักการวิถีชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของอิสลาม ทั้งยังมีลักษณะเป็นซารีอะห์ อาทิ เนื้อหาในkitabฟารูอ์ลมาซาอิลได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการแต่งงาน การตัดสินคดีความในการค้า และโทษของการผิดประเวณี เป็นต้น

ถึงแม้การปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่ประจักษ์ชัด หากแต่จะเห็นได้ว่าการประพันธ์kitabมลายูได้สะท้อนนัยยะที่แสดงถึงความตระหนักในการเผยแพร่ความรู้ทาง

⁶⁴ มุฮัมมัด อิบน์ อัลฟาเก็ห์ ญาลาลุดดีน, *kitabบิดาयाตุลฮิดายะห์*, หน้า 43.

...Jika di amalkannya di nama akan dia Muslim yang Taat dan jika tiada amalanya di nama akan dia Muslim yang maksiat (maka misal) menjenjang titih Allah Taala ayat mengucap dua kalimah Syahadah dan haji Dan sembahyang dan puasa dan memberi zakat (dan missal) menjauh dan larangannya itu jangan dikerjakan daripada segala yang maksiat seperti membunuh orang dan zina dan mencuri dan minum arak dan merampas harta orang dan memakan harta anaknya yatim dan lain...

ศาสนาอิสลามที่ย่อหย่อนในทัศนะของอุลามา กิตาบมลายูจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่ศาสนาอิสลามเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปสังคมมุสลิมในโลกมลายู ด้วยบรรทัดฐานเดียวกันกับโลกอาหรับ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาอิสลามในโลกมลายูช่วงเวลาดังกล่าว ปรากฏเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชจากอาณานิคมตะวันตก อาทิ การทำสงครามปาเดรี เมื่อค.ศ. 1821 – 1837 บนเกาะสุมาตรา ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างขุนนางชาวมุสลิมที่ต้องการให้ใช้อำนาจในการปกครอง ขณะที่หัวหน้ากลุ่มปาเดรีอย่างตวนกูอิหม่าม บอนโจล เรียกร้องให้มีการชารีอะห์ในการปกครอง ซึ่งฮอลันดาเข้ามาแทรกแซงและสนับสนุนฝ่ายที่เรียกร้องให้ใช้อำนาจ เหตุการณ์ดังกล่าวถึงแม้ฝ่ายที่เรียกร้องให้ใช้ชารีอะห์จะพ่ายแพ้ แต่ทว่ายังคงมีการสู้รบแบบกองโจรอยู่เนือง ๆ และบรรดานักปฏิรูปประสบความสำเร็จในการทำให้ศาสนาอิสลามเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวมินังกาเบา⁶⁵

เช่นเดียวกับสงครามซุงกัลซึ่งเกิดขึ้นทางเกาะสุมาตราเหนือ สงครามดังกล่าวเกิดจากความไม่พอใจของสุลต่านเดลีกับสุลต่านอาเงาะห์ อันนำมาสู่การแทรกแซงของฮอลันดาด้วยการเซ็นพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูกยาสูบบนเนื้อที่ขนาดใหญ่ สงครามดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อุลามาชาวอาเงาะห์ประพันธ์กิตาบเพื่อกระตุ้นเตือนชาวมลายูมุสลิมที่สนับสนุนฮอลันดา

ขณะที่ปาตานีมีความพยายามอย่างแรงกล้าในการต่อต้านอำนาจจากสยาม ซึ่งเป็นการต่อสู้ที่ยาวนาน อุลามาชาวปาตานีบางส่วนจึงได้พำนักที่ฮารอมัยน์และประพันธ์กิตาบมลายูเพื่อหวังสร้างความแข็งแกร่งทางจิตวิญญาณ จริยธรรมของศาสนาอิสลามเพื่อทัดทานสยาม แต่กระนั้นชาวมลายูปาตานีก็ไม่สามารถต้านทานการรุกรานดังกล่าวได้ อันทำให้ปาตานีต้องตกภายใต้อำណัติของสยามในที่สุด

การปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมลายูเริ่มเห็นได้ชัดเจนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเห็นได้จากการกลับมาของบรรดานักเรียนจากโลกอาหรับ และมีการจัดตั้งมัดรอซะห์ อัลอิบาล อัลอิสลามียะห์ (The Madrasah al-Iqbal al-Islamiyyah) เมื่อปีค.ศ. 1908 โดยราญาอาลี เกอลานา (Raja Ali Kelana) แห่งรีเอา และได้เชิญอาจารย์จากอียิปต์มาสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนแห่งนี้มีจัดการเรียนการสอนวิชาเตาฮีด ฟิกห์ อัคลาค และภาษาอาหรับ ตลอดจนวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ อังกฤษ และการออกแบบผังเมือง เป็นต้น⁶⁶

⁶⁵ Ibid., หน้า 175 – 81.

⁶⁶ Roff, *Studies on Islam and Society in Southeast Asia*, Page 121.

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า กิตาบลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นวรรณกรรมอิสลามที่
อธิบายคำสอนทางศาสนาที่เพิ่มจากอัลกุรอานและหะดีษ ด้วยการนำเรื่องราวในเรื่องราวในอดีต
ที่เกี่ยวข้องกับหลักการศรัทธาและปฏิบัติมาประกอบ โดยกิตาบลายูเหล่านี้เป็นวรรณกรรมที่สะท้อน
ความต้องการปฏิรูปศาสนาอิสลามในโลกมาอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19

บทที่ 5

บทสรุป

kitabamala เป็นวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามที่ประพันธ์และรวบรวมโดยอุลามาฮามลายูบนคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตราผู้ที่เดินทางไปศึกษาศาสนาอิสลามยังโลกอาหรับโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาอิสลามให้ต้องตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม kitabamala ที่ใช้ศึกษามีทั้งหมด 9 เล่ม ดังนี้

1. *Kitab Bid'ayat al-Hidayah* (ค.ศ. 1749) โดยมุฮัมมัดเซน อิบนูอาบิติน อัลฟาเกห์ ญาลัดดิน
2. *Kitab Shir'at al-Syuhada* (สันนิษฐานว่าปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18) โดยมุฮัมมัดซัยนุลอาบิติน มุฮัมมัด บัดวี อัลซัมบาวี
3. *Kitab Hidayat al-Sayyid* (ค.ศ. 1771) अबดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี
4. *Kitab Ad-Darussalam* (ค.ศ. 1811) โดยดาอูด อัลฟาตอนี
5. *Kitab Faruq al-Mas'al* (ค.ศ. 1833 – 1836) โดยดาอูด อัลฟาตอนี
6. *Kitab Ahk al-Sayyid* (ค.ศ. 1867) โดย ซัยนุลอาบิติน บินมุฮัมมัดฟาตอนี
7. *Kitab al-Khulayy* (ค.ศ. 1880) โดย ซัยนุลอาบิติน บินมุฮัมมัดฟาตอนี
8. *Kitab al-Tanbih al-Sayyid* (ค.ศ. 1763 – 1885) มะระบูผู้ประพันธ์
9. *Kitab al-Mat al-Sayyid* (ค.ศ. 1882) अबดุลฟาเกีร์ อัลฟานี อีสมาอิล ดาอูด อัลฟาตอนี

เนื้อหาโดยทั่วไป kitabamala ดังกล่าวคือ การเน้นย้ำความศรัทธาและความยำเกรงต่ออัลเลาะห์ วัตรปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนา และแนวทางการดำเนินชีวิต โดยมีการอ้างอิงอัลกุรอานและฮะดีษประกอบ แล้วใช้อธิบายขยายอรรถาธิบายเนื้อหาดังกล่าว

อดีตสำคัญที่ปรากฏใน kitabamala คือ อดีตสากลของศาสนาอิสลาม กล่าวคือ เป็นอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานและฮะดีษ ซึ่งถือว่าเป็นอดีตที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ อดีตประเภทนี้มีเนื้อหา

กล่าวถึง ความศรัทธาและความยำเกรงต่ออัลเลาะห์เพียงองค์เดียว การประทานคัมภีร์ทางศาสนาอิสลามให้กับศาสดาในแต่ละยุคสมัย นอกจากนี้ยังรวมถึงอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอิสลาม ซึ่งเป็นอดีตที่ระบุถึงกิตาบและอุลามาคนสำคัญในโลกอาหรับในการเลือกรับและปรับใช้คำสอนทางศาสนาสำหรับการประพันธ์กิตาบมลายู การกล่าวถึงชนเผ่ากูรอซซึ่งซึ่งเป็นชนเผ่าอาหรับในตระกูลของศาสดามูฮัมหมัด และการใช้เดือนของอาหรับ และอิจราห์ศักราชในการระบุวัน เดือน ปีที่ประพันธ์เสร็จอดีตดังกล่าวจึงเป็นกรอบความศรัทธาเพื่ออธิบายความเป็นเอกภาพของชาวมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ

ขณะเดียวกันอุลามาชาวมลายู ก็ได้สะท้อนสภาพสังคมโลกมลายูทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม คือ เนื้อหาในกิตาบมลายูได้สะท้อนภาพทางการเมือง โดยการกล่าวถึงความเป็นอื่นในสังคมมลายู ซึ่งขณะนั้นได้เกิดสงครามในดินแดนของอุลามา เนื้อหาในกิตาบมลายูได้สะท้อนเศรษฐกิจเมืองท่า ซึ่งถือว่าเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจหลักในดินแดนบนคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการค้า และเนื้อหาในกิตาบมลายูได้สะท้อนภาพวัฒนธรรมของชาวมลายูโดยการระบุถึงความย่อหย่อนของความศรัทธา การบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงการที่ชาวมุสลิมมลายูยังคงยึดมั่นต่อคำสอนของอุลามาสายซูฟีก่อนหน้านี้

การนำบริบทสังคมโลกมลายูในช่วงเวลาดังกล่าวมาอธิบายเพิ่มเติม อาทิ การกล่าวถึงกลุ่มคนตามทัศนะอิสลาม อันได้แก่ ผู้ศรัทธาต่อศาสนาอิสลามและผู้ปฏิเสธศาสนาอิสลามโดยเฉพาะชาวคริสต์ โดยปรากฏในการกล่าวถึงชาวฮอลันดา และการนำบริบทของสังคมมลายูที่อุลามาผู้ประพันธ์เล็งเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีปัญหาวิพากษ์และเพื่อสร้างบรรทัดฐานการดำเนินชีวิตตามหลักซารีอะห์อิสลาม เช่น การกล่าวถึงการทำการค้า การตัดสินใจคดีความทางการค้า การสาบาน การแต่งงาน การผิดประเวณี และการบริโภคสิ่งของต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นต้น

กิตาบมลายูซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงอัลกุรอานและฮะดีษได้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับอดีตที่เป็นสากลของประชาชาติมุสลิม (Ummat Islam) ต่างจากยุคทอง ยุคมืดในบันทึกอดีตอย่างฮิกายัตและบะบัต เช่นเดียวกันได้ให้ความสำคัญต่อโลกอาหรับในกิตาบ งานวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาการอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในฐานะอดีตที่เป็นสากลของศาสนาอิสลาม โดยผู้ศึกษาจำแนกอดีต

ในวรรณกรรมกิตาบลายได้ 2 ประเภทคือ การอธิบายอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอานและฮะดีษ และการอธิบายอดีตที่สัมพันธ์กับโลกอาหรับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงประเภทการรับรู้อดีตที่ปรากฏในกิตาบลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ประเภทของอดีตที่พบในวรรณกรรม กิตาบลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19	เนื้อหา
การอธิบายอดีตที่ปรากฏในอัลกุรอาน หรือฮะดีษ	● การศรัทธาต่ออัลเลาะห์เพียงองค์เดียว ● การประทานครัมภีร์ทางศาสนาอิสลามในอดีต ● ศาสดาในศาสนาอิสลามในอดีต
การอธิบายอดีตที่สัมพันธ์กับโลก อาหรับ	● กิตาบลายและอุลามาคนสำคัญในโลกอาหรับ ● ขนเผ่ากุรอยช์ซึ่งเป็นตระกูลของศาสดามุฮัมมัด

อิทธิพลของความรู้จากโลกตะวันตกและการปฏิรูปศาสนาอิสลามมีผลต่อการอธิบายอดีตซึ่งปรากฏในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลามประเภทกิตาบลายของโลกมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยการประพันธ์กิตาบลายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูศาสนาอิสลามในโลกมลายูให้ถูกต้องตามบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นวรรณกรรมที่แปลจากกิตาบลายภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู ด้วยการขยายความจากกิตาบลายฮินดูและนำมาย้ายความ โดยมีเนื้อหากล่าวถึงหลักความศรัทธาและยำเกรงต่อพระเจ้า ตัวอย่างกิตาบลายประเภทนี้ เช่น กิตาบลายบิทยาตุลฮิยาเยห์ กิตาบลายอากีดาตุ้มนาญิน กิตาบลายอัดดารุสซามีน และกิตาบลายชีรอญลุสสุดา ขณะที่กิตาบลายในลักษณะที่สองเป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ใหม่ ด้วยการรวบรวมจากกิตาบลายภาษาอาหรับหลายเล่ม โดยกิตาบลายประเภทนี้มีเนื้อหากล่าวถึงวัตรปฏิบัติของศาสนาอิสลามและวิถีการดำเนินชีวิต ตัวอย่าง กิตาบลายประเภทนี้เช่น กิตาบลายฟูรูอุลมาซาอิล กิตาบลายญาวาสูรูลเมาฮูบ กิตาบลายมาตอลาอุลบัดรีน และกิตาบลายตันบิยาตุลฆอฟีลีน เป็นต้น ขณะความรู้จากโลกอาหรับและอินเดียซึ่งมีการปฏิรูปศาสนาอิสลามแล้วส่งต่อมายังโลกมลายูผ่านอุลามาชาวมลายู อิทธิพลความรู้ของตะวันตกไม่ได้มีบทบาทต่อการประพันธ์กิตาบลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่พบว่าการเข้ามาของชาวตะวันตกในโลกอาหรับ

อินเดีย และมลายูได้สร้างความตระหนักต่อบรรดาอุลามะในการประพันธ์กิตาบบมลายูเพื่ออ้างไว้ซึ่งศาสนาอิสลาม

อุลามะผู้ประพันธ์กิตาบเป็นกลุ่มผู้นำสำคัญที่มีบทบาทในการวางแบบแผนการอธิบายอดีตเพื่อสร้างการรับรู้อดีตของศาสนาอิสลามและโลกอาหรับชุดเดียวกัน เช่น การอธิบายถึงคัมภีร์ศาสนาอิสลามในอดีต ศาสดาในศาสนาอิสลามในอดีต และกิตาบหรืออุลามะอันเป็นที่ยอมรับในโลกอาหรับและมลายูในอดีต ในท้ายที่สุดความพยายามของอุลามะชาวมลายูในการประพันธ์กิตาบมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังไม่สามารถต้านทานกระแสความเชื่อและจารีตเดิมของโลกมลายูได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งอาจถือว่าไม่ได้ประสบความสำเร็จชัดเจนในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเห็นได้จากบทบัญญัติทางศาสนาบางประการที่ศาสนาไม่ได้กล่าวถึง อาทิ หลักการแต่งกายให้มิดชิดของผู้หญิงมุสลิม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุลามะผู้ประพันธ์กิตาบคำนึงถึงข้อจำกัดทางวัฒนธรรมบางประการ จึงไม่ได้ระบุไว้ในวรรณกรรมกิตาบ

ข้อจำกัดในการศึกษาวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ คือ ข้อจำกัดทางด้านภาษามลายู เนื่องด้วยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใช้กิตาบมลายู คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นเอกสารชิ้นในการศึกษา ซึ่งพบว่าการใช้ภาษาในกิตาบมลายูแต่ละเล่มใช้ไวยากรณ์ภาษาไม่ตรงกัน และแตกต่างกับไวยากรณ์ภาษาในปัจจุบัน อีกทั้งพบวกิตาบมลายูได้ใช้การทับศัพท์คำภาษาอาหรับที่เป็นคำเฉพาะมากมาย ต้องอาศัยการค้นคว้าภาษาอาหรับและศัพท์เฉพาะการศรัทธาและหลักจริยธรรมอิสลาม มาประกอบ อีกทั้งการเข้าถึงวรรณกรรมกิตาบมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีกิตาบมลายูเล่มอื่นที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ เนื่องจากไม่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบัน และส่วนหนึ่งมีต้นฉบับที่ชำรุดและเก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซียและอินโดนีเซีย รวมถึงหอสมุดแห่งชาติมาเลเซีย

จากการศึกษาได้ค้นพบแนวทางในการศึกษาการอธิบายอดีตในวรรณกรรมสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมสอนศาสนาประเภทอื่น เช่น คุดบะห์ โดยสามารถศึกษากิตาบมลายูในเชิงเปรียบเทียบกับกิตาบอาหรับที่นำประกอบในเนื้อหา กิตาบมลายู เพื่อแสดงถึงการเลือกรับและไม่รับคำสอนทางศาสนาอิสลามจากต้นฉบับภาษาอาหรับ อีกทั้งยังมีเนื้อหารายละเอียดในกิตาบมลายูที่ใช้ศึกษา ที่อาจทดแทนหรือสามารถนำมาขยายความเพื่อศึกษาการรับรู้อดีตของอุลามะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้

รายการอ้างอิง

วรรณกรรมกิตาบ

- al-Banjari, Muhammad Arshad. (n.d.). *Kitab Sabila Al-Muhtadin*. N.p.: al-Nahdi Printing.
- ชัยนุ้อาบิدين บิน มุฮัมหมัดอัลฟาตอณี. (ม.ป.ป.). *กิตาบอากีดาตุ้ลนาญิน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- ดาอุด บิน अबดุลเลาะห์ ฟาตอณี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบารุอุ้ลมุซอฮิล 1*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- . (ม.ป.ป.). *กิตาบบารุอุ้ลมุซอฮิล 2*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- ฟาตอณี, ดาอุด บิน अबดุลเลาะห์. (ม.ป.ป.). *กิตาบบัดดารุ้ลซามิน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- ม.ป.ก. (ม.ป.ป.). *กิตาบบันบียาตุ้ลซอฟีลีน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัดอัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- มุฮัมหมัด อิบน์ อัลฟาเกห์ ญาลาลุดดีน. (ม.ป.ป.). *กิตาบบิตายาตุ้ลฮิตายะห์*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- มุฮัมหมัดชัยนุดดีน มุฮัมหมัดบัตวี อัลซัมบาวี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบีรอรุ้ลฮุ้ด*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- มุฮัมหมัดอรัซาด อัลบันจารี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบาบีลลุมุซตาดีน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- अबดุลซอมัด อัลปาเล็มบานี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบิตายาตุ้ลซาลิกิน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัดอัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- अबดุลฟาگیر ฟานี มุฮัมหมัดอิสมาอีล ดาอุด อัลฟาตอณี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบัตตออุ้ลบัครีน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัด อัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.
- อัลซานูซี. (ม.ป.ป.). *กิตาบบาตันอุมมุ้ลबारอฮีน*. ม.ป.ท.: บริษัท มุฮัมหมัดอัลนะหดีตีพรีนติ้ง จำกัด.

เอกสารชั้นต้นที่เผยแพร่

- Abdullah bin Abdulkadir. (1970). *The Hikayat Abdullah*. New York: Oxford University Press.
- Al Ghazzali. (1909). *The Alchemy of Happiness Trans. Claud Field*. London: J. Murray.
- Hamzah Fansuri: *Penyair Sufi Aceh*. Indonesia: Lotkata.

Hikayat Marong Mahawangsa. (1998). Kuala Lumpur: Yayasan Karyawan dan Penerbit Universiti Malaya.

Hikayat Patani: The Story of Patani. (1970). The Hague: Martinus Nijhoff.

Sejarah Melayu. (1970). Kuala Lumpur: Oxford University Press.

ม.ป.ก. (2544). บทนุฐี. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). บทอัลอ์รอฟ. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). บทอัลอัมบิยาอ์. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). อันนิซาอ์. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). อัลบะเกาะเราะฮ์. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). อัลมาอิดะฮ์. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). อัลอะฮ์กัฟ. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

———. (2544). อาลอิมรอน. แปลโดย สุพล บุญมาเลิศ. ใน *อัล-กุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย*, กรุงเทพฯ: บริษัท อัลอัศฮาบ จำกัด.

เอกสารจดหมายเหตุ

Urwat Al-Wuthqa. National Library of Malaysia. MSS 2269.

Surat Daripada Kommisariss Jeneral Burggeat. National Library of Malaysia. MSS 2051.

Hikayat Patani. National Library of Malaysia. MSS 2933.

Surat Dari Yang Di Pertuan Muda Raja Jaafar Kepada Captain Elout. National Library of Malaysia. MSS 2673.

The Port of Malacca and Malacca River. Christ church of Malacca.

Among the Work of Sheikh Nuruddin Al-Raniri, Hidayat Al-Iman Bi Fadl Al-Mannan. National Library of Malaysia. MSS 1836.

Silsilah Melayu Dan Bugis. National Library of Malaysia. MSS 18.

Surat Daripada Sultan Mahmud Badruddin Dari Palembang Kepada Thomas Raffles Esquire Di Melaka 1 Rabiulawal 1226. National Library of Malaysia. MS 40.
 Surat Daripada Seri Paduka Raja Haji Abdullah. National Library of Malaysia. MSS 213.
 Syair Musuh Kelantan. National Library of Malaysia. MSS 5094.

หนังสือและงานวิจัยภาษาไทย

แอนโทนี รีด. (2548). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคการค้า ค.ศ.1450-1680*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.
 ชูสิทธิ์ วิรุณหะ. (2553). *บุหงารายา: ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
 ดี.จี.อี. ฮอลล์. (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร* กรุงเทพฯ Greenprint CO.,LTD.
 นูมาน หะยีมะแซ. "จาก "ฮารอมัยน์" สู่ "อุษาคเนย์" โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์." Paper presented at the *โลกของอิสลามและมุสลิมในสยามประเทศไทย-อุษาคเนย์-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, โรงแรมทวินโลตัส นครศรีธรรมราช, 2552.
 ภาววรรณ เรื่องศิลป์. "โปรตุเกส-อยุธยา และลัทธิอาณานิคมตะวันตก." Paper presented at the *500 ปี ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกส และชาติตะวันตกในอุษาคเนย์-อาเซียน: 2504 – 2554*, มหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยา, 2556.
 มุหัมมัดรอฟี แวหะมะ. (2550). *ประวัติศาสตร์อิสลาม ราชวงศ์มุสลิม*. สงขลา: หาดใหญ่ กราฟฟิก. วิทยา สุจริตกุล. "อิสลามาภิวัตน์ในอุษาคเนย์." Paper presented at the *โลกของอิสลามและมุสลิมในสยามประเทศ – อุษาคเนย์ – เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, โรงแรมทวินโลตัส จ. นครศรีธรรมราช, 2552.
 สามารถ มีสุวรรณ. (ม.ป.ป.). *ปรัชญาซูฟี ของอิหม่ามฆอซาลี: วิเคราะห์บิดาयाตุลฮิตายะห์ ความ เป็นมาและพัฒนาการของซูฟีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

หนังสือและงานวิจัยภาษาต่างประเทศ

Azra, Azyumardi. (2004). *The Origins of Islamic Reformism in Southeast Asia*. Hawaii: University of Hawaii.
 ———. (2004). *Seventeenth Century Malay-Indonesian Networks li: 'Abd Al-Rauf Al-Sinkili*. in Hawaii: University of Hawaii.
 ———. (2004). *Seventeenth Century Malay-Indonesian Network I: Nur Al-Din Al-Raniri*. in Hawaii: University of Hawaii.

- Bazrul Bahammam. (2006). *Kesultanan Melayu Kelantan*. Kuala Lumpur: Dewanbahasa dan Pustaka.
- Bradley, Francis R. (2016). *Forging Islamic Power and Place: The Legacy Shaykh Daud Bin 'Abd Allah Al-Fatani in Mecca and Southeast Asia*. USA: University of Hawai'i Press.
- Byard, C.K. (1970). *Early Printing in the Straits Settlement (1806-1858)*. National Library: Singapore.
- Chittick, William C. (2008). *Sufism: A Beginner's Guide*. Oxford: Oneworld Publications.
- Gibson, Thomas. (2007). *Islamic Narrative and Authority in Southeast Asia: From the Sixteenth to the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan.
- Graff, H.J. De. (1969). *The Spread of Printing: Indonesia*. Amsterdam: Vangent.
- Green, Nile. (2006). *Indian Sufism since the Seventeenth Century: Saints, Books and Empires in the Muslim Daccan*. USA: Routledge.
- Hanif, N. (2000). ใน *Biographical Encyclopedia of Sufis: South Asia*, New Delhi: Sarup&Sun.
- J O. Vall. (2005). *Renewal and Reform in Islam History: Tajdid and Islam*. in John L. Esposito. New York: Oxford University press.
- Lauziere, Henri. (2016). *Being Salafi in the Early Twentieth Century*. in New York: Columbia University Press.
- Liw Yock Fang. (2013). *A History of Classical Malay Literature*. Singapore: ISEAS Publishing.
- Masakaree Ardae. (2008.). *Pengaruh Dan Kesan Penulisan Al-Imam Al-Sanusi Terhadap Ilmu Tauhid Di Selatan Thailand*. Malaysia: University Saints Malaysia.
- Mohd. Nor Bin Ngah. (1982). *Kitab Jawi: Islamic Thought of the Malay Muslim Scholars*. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Mohd. Zamberi A. Malex. (2006). *Pensejarahan Patani*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Morris, Neil. (2003). "Sufism" in *the Atlas of Islam: People, Daily, Life and Traditions*. New York: Baron's.
- Mubarak Ali. (1996). *The Ulama Sufis and Intellectuals* Lahore: Fiction House.
- Nik Anuar Nik Mahmud. (2008). *The Malay of Patani: The Search for Security and Independence*. Kuala Lumpur: MPH Group Printing.

- Ozey, Mehmet. (2011). *Baba Davud: A Turkish Scholar in Aceh*. Malaysia: The Other Press.
- Raja Ali Haji ibn Ahmad. (1982). *The Precious Gift: Tuhfat Al-Nafis*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Ramzi Balabaki. (2008). *The Legacy of the Kitab: Sibawayhi's Analytical Methods within the Context of the Arabic Grammatical Theory*. Boston: Brill.
- Robinson, Chase F. (2003). *Islamic Historiography* Cambridge: Cambridge Press.
- Roff, William R. (2009). *Studies on Islam and Society in Southeast Asia*. Singapore: NUS Press.
- Salleh, Siti Hawa Haji. (2009). *Kelopak Pemikiran Sastara Melayu*. Bangi: University Kebangsaan Malaysia.
- Siti Hawa Haji Saleh. (2010). *Malay Litterateur of the 19th Century Translate by Quest Services*. Institut Terjemahan Negara Malaysia: Kuala Lumpur.
- Siti Hawa Haji Salleh. (2006). *Naskhah Melayu Berunsur Sejarah (Kerajaan Melayu)*. in Rogayah A.Hamid and Mariyam Salim. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Stoddart, William. (2012). *Outline of Sufism: The Essentials of Islam Spirituality*. USA: World Wisdom.
- Yasin, Muhammad Naim. (1997). *The Book of Emaan: The Basis Reality and Invalidation of Emaan*. London: al-Firdous Ltd.

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทความภาษาไทย

- ชะฮ์วัลลูดีน และนุรุดดีนอับดุลลอฮ์ ดากอฮา. "บทบาทของชีคมุฮัมมัดเซน อัล-อาซีย์ ในการเผยแพร่อิสลามในเขตนูซันตาราในศตวรรษที่ 18." *วารสารอัล-ฮิกมะฮ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี* 7, no. 13 (2560): 113 - 23.
- ธเนศ อารณสุวรรณ. "ศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่: สยามกับปาตานีในระบบบรรณาการ ถึงการปกครองพิเศษ (1)." *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 17 (2554): 3 - 19.

บทความภาษาต่างประเทศ

- Bruinessen, Martin van. "Kitab Kuning: Books in Arabic Script Used in the Pesantren Melieu." *Bijdragen tot de Taal-Land en Volkenkunde* 146 (1990): 226 – 69.
- Colombinj, Freek. "Islam Influences on Urban from Sumatra in the Seventeenth to Nineteenth Centuries Ce." *Indonesia and the Malay World* 32 (2004): 249 - 70.
- . "A Moving History of Middle Sumatra 1600 – 1870." *Modern Asian Studies* 39 (2005): 1 - 38.
- Faizuri Abd. Latif and Ahmad Faisal Abdul Hamid. "Pemikiran Kesederahaan Dalam Isu Akidah Menurut Sheikh Zainal Abidin Al-Fatani ". *Afkar* 15 (2014): 45 - 68.
- Ozay, Mehmet. "Women as Ruler Phenomenon in Southeast Asian Islamic Society: The Queen of Aceh ". *Journal of Islamic History and Civilization* 1 (3) (2011): 142-51.
- Salim, Delmus Puneri. "Islam, Politics and Identity in Sumatra." *Journal Indonesian Islam* 7, no. 1 (June 2013): 96 - 118.

วิทยานิพนธ์

- Bradley, Francis R. (2010). *The Social Dynamics of Islamic Revivalism in Southeast Asia: The Rise of the Patani School, 1785 – 1909* History University of Wisconsin-Madison.
- ทวีศักดิ์ อุปมา. (2552). การอธิบายความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ผ่านทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูในอิสลาม: การกำหนดทฤษฎีและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์. สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อิบราเห็ง ตีซา. (2553). แนวทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีย์ในหนังสือ อิหยาอ์ อุลูม อัลดีน. สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ข้อมูลออนไลน์

- Engku Ku Hassan Engku Wok Zin and Mohd Fauzi Hamat.). Pengaruh Umm Al-Barahin Karangan Al-Sanusi Dalam Penulisan Karya Akidah Di Alam Melayu. ใน *Jurnal Usuluddin*.
- Family Three of Muhammad. [Online]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Family_tree_of_Muhammad.

- Ikantongkol. *Tuan Minal Ulama Fathani Berpengaruh Di Pulau Pinang*. [Online]. 2009. Available from: <http://ikantongkol09-tokoh.blogspot.com/2009/07/tuan-minal-ulama-fathani-berpengaruh-di.html>.
- Inilah Empat Ulama Makkah Dari Nusantara*. [Online]. Available from: <http://www.muslimoderat.net/2017/09/inilah-empat-ulama-makkah-dari-nusantara.html>.
- Jahangir Embracing Shah Abbas*. [Online]. Available from: <http://archive.asia.si.edu/explore/worlds-within-worlds/zoom/jahangir-embracing-shah-abbas.asp>.
- Muslim Foundation of India. *Islamic-History-Wallpaper-2*. [Online]. Available from: <http://muslimfoundationofindia.com/history-wallpaper/islamic-history-wallpaper-2/>.
- Ong, Anabelle. *14 Smks That Are over 100 Years Old and Still Going Strong*. [Online]. Available from: <http://says.com/my/news/old-school-sekolah-menengahs-that-are-over-100-years-old-and-still-going-strong>.
- Sejarah Masuknya Islam Di Jawa*. [Online]. Available from: <http://majalaya.over-blog.com/2016/06/sejarah-masuknya-islam-di-jawa.html>.
- Studies, Center for Patani. *Muhammad B. 'Isma'il Daudi Al-Fatani, Shaykh (1844-1915)*. [Online]. Available from: <https://patanistudies.com/muslim-scholars/muhammad-b-ismail-daudi-al-fatani-shaykh-1844-1915/>.
- Studies, IUMW Malaysian. *Unity in Malaysia*. [Online]. 2014. Available from: <http://iumwmalaysianstudies.blogspot.my/>.
- Ustaz Ammi Nur Baits. *Apa Itu Kitab Kuning?* [Online]. 2012. Available from: <https://konsultasisyariah.com/14312-apa-itu-kitab-kuning.html>.
- Utusan Online. *Syeikh Muhammad Zain Al-Asyi Generasi Ulama Aceh*. [Online]. 2007. Available from: http://ww1.utusan.com.my/utusan/info.asp?y=2007&dt=0129&pub=utusan_malaysia&sec=Bicara_Agama&pg=ba_01.htm&arc=hive.
- Wahabi Movement*. [Online]. Available from: <http://historyworldsome.blogspot.com/2013/10/wahhabi-movement.html>.

อามีน ลอนา. นักฟื้นฟูศาสนาของพระองค์อัลเลาะห์. [Online]. 2013. Available from:
<http://www.as-sabikoon.com/node/315>.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก.

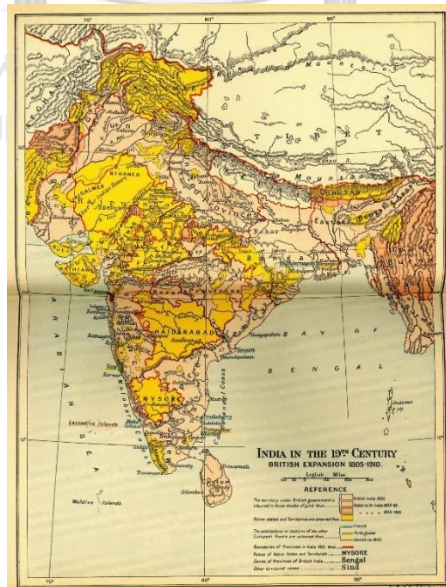
แผนที่

เขตพื้นที่วัฒนธรรมหลาย

โลกอาหรับ

อินเดีย

ภาคผนวก ข.

ศาสดา หรือศาสนทูต

ศาสดาหรือศาสนทูตในศาสนาอิสลามมีด้วยกัน 3 ระดับ โดยพิจารณาจากหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อันได้แก่ นบี รอซูล และอันบิยาอ ตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. นบี (Nabi: **نبي**) หมายถึง ผู้ที่นำวจนะของอัลเลาะห์มาประกาศแก่มวลมนุษย โดยศาสดาทุกพระองค์ล้วนแล้วแต่เป็นนบี คำว่านบีในศาสนาอิสลามจึงหมายถึงผู้เผยพระวจนะในศาสนาユดาห์ และศาสนาคริสต์

2. รอซูล (Rasul: **رسول**) หมายถึง ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากอัลลฮ์พระผู้เป็นเจ้าให้ทำหน้าที่เผยแพรศาสนาของพระองค์ให้แก่หมู่ชน

3. อันบิยาอ (Anbiya: **أنبياء**) หมายถึง ศาสดาผู้ที่มีความเสียสละ อดทน และต่อสู้ในทางของอัลเลาะห์ ทั้งนี้การเสียสละของเขาเป็นไปเพื่อความสันติของมนุษยชาติ

โดยนบีกับรอซูล แตกต่างกันในแง่ภาษาศาสตร์ โดยนบี กล่าวถึงศาสดาที่ส่งข่าว ขณะที่รอซูล กล่าวถึงศาสดาที่เป็นทูตเพื่อส่งสาร การใช้คำสองคำนี้จึงแตกต่างกันตามบริบทการใช้ ทั้งนี้ นบี ยังเป็นผู้เผยแพรศาสนาที่เป็นการตอกย้ำบทบัญญัติของอัลเลาะห์ที่มีมาก่อน ขณะที่รอซูล เป็นผู้เผยแพรศาสนาที่เป็นบทบัญญัติใหม่ ฉะนั้น รอซูลทุกคนคือนบี ขณะที่นบีทุกคนไม่ได้เป็นรอซูล และนบีกับรอซูลทุกคนไม่ได้เป็นอันบิยาอ

รายชื่อศาสดาหรือศาสนทูต

อาดัม (Adam: آدم)	ยูซุฟ (Yusuf: يوسف)	ยูนุซ (Yunus: يونس)
อิद्रิส (Idris: ادريس)	อัยยูบ (Ayub: أيوب)	ซาคารียา (Zakaria: زكريا)
นูฮ์ (Nuh: نوح)	ซุอัยบ. (Syuaib: شعيب)	ยะหฺยา (Yahya: يحيى)
ฮูด (Hud: هود)	มูซา (Musa: موسى)	อีซา (Isa: عيسى)
ซอเลาะห์ (Saleh: صالح)	ฮารูน (Harun: هارون)	มูฮัมหมัด (Muhammad: محمد)
อิบรอฮีม (Ibrahim: ابراهيم)	ซุลกีฟลี (Zulkifli: ذو الكفل)	

ลูต (Luth: لوط)	ดาวิด (Daud: داود)	
อิสมาอีล (Ismail: اسماعيل)	สุไลมาน (Sulaiman: سليمان)	
อิสฮาก (Ishaq: اسحاق)	อิลยาซ (Ilyas: إلياس)	
ยะกูบ (Yakub: يعقوب)	อิลยาซซะอ์ (Ilyasa: اليسع)	

ภาคผนวก ค.

เดือนตามปฏิทินอิสลาม

ศาสนาอิสลามนับศักราชตั้งแต่ท่านศาสดาเดินทางอพยพไปยังเมืองมาดินะห์ และปฏิทินอิสลามใช้ระบบจันทรคติ ซึ่งประกอบด้วย 12 เดือน ดังต่อไปนี้

เดือนที่ 1 มุฮัรรม	(Muharam: الْمُحَرَّم)
เดือนที่ 2 ซอฟาร์	(Safar: صَفَر)
เดือนที่ 3 รอบิอุลเอาวัล	(Rabiul Awal: رَبِيعِ الْأَوَّل)
เดือนที่ 4 รอบิอุลอาเคร	(Rabiul Akhir: رَبِيعِ الْآخِر)
เดือนที่ 5 ญามาดี้อาวัล	(Jamadul Awal: جُمَادَى الْأُولَى)
เดือนที่ 6 ญามาดี้อาเคร	(Jamadul Akhir: جُمَادَى الْآخِرَة)
เดือนที่ 7 ระยั๊บ	(Rajab: رَجَب)
เดือนที่ 8 ซะอูบาน	(Shaban: شَعْبَان)
เดือนที่ 9 รอมดอน	(Ramadan: رَمَضَانَ)
เดือนที่ 10 เซอวัล	(Shawwal: شَوَّال)
เดือนที่ 11 ซุลกออตะห์	(Zul Qadah: ذُو الْقَعْدَة)
เดือนที่ 12 ซุลฮิจจาห์	(Zul Hijjah: ذُو الْحِجَّة)

ภาคผนวก ง.

ราชวงศ์อิสลามที่สำคัญในช่วงของการปฏิรูปศาสนาอิสลาม

ภายหลังจากการเสียชีวิตของศาสดามุฮัมมัดเมื่อ ค.ศ. 632 การเสียชีวิตของท่านทำให้บรรดาผู้ปกครองแคว้นต่างๆที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองแบบอิสลามได้แข็งข้อ มีการปราบปรามผู้ปกครองเหล่านั้นโดยการทำสงครามในรัชสมัยของบรรดาคอลิฟะห์ (Caliphate) ทั้งสี่อันได้แก่ อบูบักร อัศศิดดีก (Abu Bakr al-Siddik: ค.ศ.632 - 634), อุมัร บิน อัลค็อฏฏอบ (Umar b.al-Kattab: ค.ศ.634 - 644), อุษมาน บิน อัฟฟาน (Osman b. al-Affan: ค.ศ. 644 - 645) และ อะลี บิน อับีฏอลิบ (Ali b. AbiTalib: ค.ศ. 656 - 661) การปราบปรามและการขยายดินแดนได้แผ่ขยายไปทั่วแคว้นคาบสมุทรอาระเบีย ราชวงศ์ที่มีบทบาทในการขยายดินแดนพร้อมกับการพัฒนาขององค์ความรู้ทางศาสนาอิสลามที่แผ่ขยาย และมีบทบาทในโลกมาอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ได้แก่ราชวงศ์ราชวงศ์อุมัยยะห์ (Umayyad Dynasty) ราชวงศ์อับบาซียะห์ (Abbasid Dynasty) และราชวงศ์อุษมานียะห์ (Uthmaniay Dynasty)

ราชวงศ์อุมัยยะห์

ราชวงศ์อุมัยยะห์ (بنو أمية: Umayyad Dynasty: ค.ศ. 661 - 750) มีศูนย์กลางการปกครองที่กรุงดามัสกัส ในรัชสมัยมูอาวิยะห์ บิน อับิซุฟยา (Muawiyah b. Abi Sufyan: ค.ศ. 661 - 680) ได้ผ산ความแตกร้าวระหว่างกลุ่มคอวาริจ (The Khawarij)²¹³กับกลุ่มผู้สนับสนุนคอลิฟะห์อาลี อันมาจากกรณีการเสียชีวิตของคอลิฟะห์อุษมาน ได้เป็นอย่างสันติ ต่อมาได้เกิดโศกนาฏกรรมอีกครั้งในรัชสมัยยะซิด บิน มูอาวิยะห์ (Yazid b. Muawiyah: ค.ศ. 680 -883) โดยฮุเซน บิน อะลี (Husayn b. Ali: ค.ศ.626 - 680) ถูกลอบสังหารอย่างเหี้ยมโหด เหตุการณ์ดังกล่าวได้เป็นบาดแผลทางประวัติศาสตร์ระหว่างนิกายซุนนีและชีอะห์มาจวบปัจจุบัน

บทบาทของราชวงศ์อุมัยยะห์ไม่ได้ส่งอิทธิพลความรู้ทางศาสนาอิสลามอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเป็นช่วงที่ศาสนาอิสลามมีความระส่ำระสาย อย่างไรก็ตามคงปฏิเสธไม่ได้ที่ไม่กล่าวถึงราชวงศ์นี้ เพราะแหล่งความรู้ทางศาสนาอิสลามที่สำคัญที่หนึ่งก็คือ เมืองดามัสกัส ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครอง

²¹³ กลุ่มคอวาริจ (الخوارج: The Khawarij) เป็นกลุ่มที่ไม่สนับสนุนการขึ้นสู่ตำแหน่งกาหลิบของอาลี โดยกลุ่มนี้เชื่อว่าอาลีอยู่เบื้องหลังการสังหารอุษมาน ซึ่งถือว่าเป็นวิกฤติมหาวินาศ หรือรู้จักกันในนาม “ฟิตนะตุลกูบรอ” (فتنة الكبرى: Fitna al-Kubra)

ของราชวงศ์อุมัยยะห์ ภายหลังราชวงศ์อุมัยยะห์ถูกโค่นล้มอำนาจเมื่อปี ค.ศ. 750 ในรัชสมัยมรวาน อัลหิมาร (Marwan b.Muhammad b.Marwan: ค.ศ.744 – 750) จากการโค่นล้มราชบัลลังก์โดยอับบาซ อัซซัฟฟาห์ (Abu al-Abbas b. Muhammad al-Saffah: ค.ศ. 749 - 754) แห่งราชวงศ์อับบาซียะห์ (Abbasid Dynasty) ทำให้ตระกูลอุมัยยะห์ต้องถูกจับกุมและสังหาร อับดุลเราะห์มาน อัลดาคิล (Abd ar-Rahaman I ค.ศ.756 – 788) ได้หลบหนีมายังสเปนหรืออันดาลุส (al-Andalus) และได้กอบกู้ราชวงศ์อุมัยยะห์ใหม่ในสเปนเมื่อปี ค.ศ.756 ต่อมาราชวงศ์ดังกล่าวได้ล่มสลายในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 จากการเข้ามาของราชวงศ์มูรอไบฎูน (Murabitun) แห่งแอฟริกาเหนือ

ราชวงศ์อับบาซียะห์

ราชวงศ์อับบาซียะห์ (Abbasid Dynasty: ค.ศ.749 – 1517) ช่วงแรกมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองแบกแดดและอิรัก (ค.ศ. 749 – 1258) โดยศูนย์กลางแรกสิ้นสุดลงจากการโจมตีของมองโกลเมื่อ ค.ศ. 1258 และช่วงที่สองศูนย์กลางอยู่ที่เมืองกอฮิเราะห์/ไควโร (al-Qahira: ค.ศ.1261 – 1517) ซึ่งเป็นผลจากหนีของอัลมุสตาซิม บิลลาฮ์ (al-Mutasim Billah: ค.ศ. 1261 – 1261) และขึ้นครองราชย์ที่อียิปต์จากการช่วยเหลือราชวงศ์มัมลุก (Mamluk Dynasty) และราชวงศ์อับบาซียะห์ถูกโค่นล้มโดยราชวงศ์อูซมานียะห์ (Osmani Dynasty) หรือออตโตมัน (Ottoman Dynasty)

รัชสมัยราชวงศ์อับบาซียะห์ถือเป็นช่วงเวลาที่มีการเติบโตของวิทยาการต่างๆ อาทิ ปรัชญา การแพทย์ คณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นยุคที่มีมัซฮับ (Mazhab) ทั้ง 4 เกิดขึ้นกล่าวคือ มัซฮับแรก มัซฮับอิหม่ามฮานาฟี (Hanafi) ก่อตั้งโดย นูอมาน บิน ซาบิต บิน อัลมัมชะบา (Numan b.Thabit b.Zuta b.Marzuban: ค.ศ.699 – 779) สืบเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซีย ท่านเกิดที่เมืองกุกะห์ ประเทศอิรัก มัซฮับที่สองคือ มัซฮับอิหม่ามมาลิก (مالكي: Maliki) นำโดย มาลิก บิน อานัส (Malik b.Anas: เกิดระหว่างปี ค.ศ.708 และ715 ท่านเสียชีวิตด้วยวัย 83 ปี) ท่านเกิดที่เมืองมาดีนะห์ มัซฮับที่สามคือ มัซฮับอิหม่ามซาฟิอี (Syafii) นำโดย มุฮัมมัดบินอิद्रิส ซาฟิอี (Muhammad b.Idris Syafii: ค.ศ.767 – 821) ผู้สืบเชื้อสายตระกูลกูรียซ์(Qurasyi) ซึ่งเป็นตระกูลเดียวกับศาสดามุฮัมมัด ท่านเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของอิหม่ามมาลิกี สำนักนี้มีศูนย์กลางการศึกษาที่เมืองแบกแดดและอียิปต์ และมัซฮับสุดท้ายคือ มัซฮับอิหม่ามฮันบาลี(Hanbali) นำโดยอะห์มัด บิน มุฮัมมัด บิน ฮันบัล อับดุลเลาะห์ อัลชัยบานี (Ahmad b.Muhammad b.Hanbal Abu Abd Allah al-Shaybani: ค.ศ.780 – 875) ท่านเกิดที่เมืองแบกแดด อาจารย์คนสำคัญของเขาคือ อิหม่าม

ชาฟีอี โดยเขาได้ศึกษาเมื่อครั้งเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ มัชฮับทั้งสี่มีทัศนะแตกต่างในการปฏิบัติ ศาสนกิจ/ฟิกห์ (Fiqh)

ราชวงศ์อูษมานียะห์/ออตโตมัน

ราชวงศ์อูษมานียะห์/ออตโตมัน (Osmani Dynasty/ Ottoman Dynasty: ค.ศ.1281 - 1924) ราชวงศ์อูษมานียะห์ถือได้ว่าเป็นราชวงศ์ที่มีเขตปกครองที่ใหญ่และเข้มแข็งที่สุด โดยมีเขตปกครองในอนาโตเลีย แหลมบอลข่าน และประเทศอาหรับต่างๆ อาณาจักรอันยิ่งใหญ่ต้องเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมยุโรป และทำให้ต้องสูญเสียดินแดนอย่างต่อเนื่องช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 -19²¹⁴ และได้สถาปนารัฐตุรกีในปีค.ศ. 1923

ความน่าสนใจในช่วงที่ราชวงศ์อูษมานียะห์เรืองอำนาจนั้นคือ การเกิดขึ้นของขบวนการวะฮาบี (Wahabi Movement) ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 นำโดยมุฮัมหมัด บิน อับดุลวะฮาบ (Muhamad b.Abd Wahab: ค.ศ. 1703 – 1792) ขบวนการวะฮาบีได้รับความช่วยเหลือจากมุฮัมหมัด บิน สะอูด (Muhammad b.Saud: ค.ศ. 1735 – 1765) ผู้ครองแคว้นดิริยาห์ (Diriyah) ซึ่งตั้งอยู่ในคาบสมุทรอาระเบียและได้เผยแพร่หลักการที่แคว้นดังกล่าวจนมีขยายอิทธิพลวิคิดหลักการได้กว้างขวาง

อับดุลวะฮาบมีความพยายามที่ต้องการปฏิรูปศาสนาอิสลามไปสู่ความบริสุทธิ์จากการตั้งภาคีต่อพระเจ้า/ซีริก (Syirik) โดยเขาได้เดินทางจากแคว้นนัจญด์ (Najd) บ้านเกิดของเขาซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์อูษมานียะห์ ต้นคริสต์ศตวรรษที่19 ขบวนการวะฮาบีได้ขยายอิทธิพลไปถึงเมืองกัรบลาในอิรัก โดยพวกเขาสามารถเนรเทศกลุ่มชีอะห์ออกไป และได้ขยายอิทธิพลไปยังเมืองหิญาซ (Hijaz) ต่อไป อิทธิพลที่แผ่ขยายดังกล่าวได้ทำให้รัฐบาลอูษมานียะห์เกิดความวิตกและได้ส่งกองทัพมาปราบปรามพร้อมทั้งประหารชีวิตกลุ่มผู้นำอีกด้วย

²¹⁴ มุหัมมัดรอฟี แวะหะมะ, ประวัติศาสตร์อิสลาม ราชวงศ์มุสลิม, หน้า 300 - 01.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวนุริยะ ยูโซะ

เกิดเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2533

ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 73/1 ซ.อิสรภาพ13 ถ.อิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี
กรุงเทพฯ

สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2555

ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2557

ผลงานงานวิจัยและบทความ

ภาคินพนธ์ระดับปริญญาตรีเรื่อง "การศึกษาแนวคิดเบื้องหลังของฮิกายัต ตำนาน และ
มุขปาฐะท้องถิ่นของอาณาจักรมลายู: กรณีศึกษาฮิกายัตเซริกัลันตัน (Hikayat Seri Kelantan)
และตำนานเจ้าหญิงชะอวดง (Puteri Saadong)

บทความเรื่อง กิตาบซาบิลล์มูฮตตะดินกับภาพสะท้อนความต้องการฟื้นฟูศาสนาอิสลาม
ในโลกมลายูในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY